

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛЕСЬКІВ ІГОР ЮРІЙОВИЧ

УДК 338.439.5:637.5:658.589:330.322(477)"71"

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ І
РОЗВИТКУ РИНКУ М'ЯСА ТА М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ І.Ю. Леськів

Науковий керівник Іванишин Володимир Васильович, д. е. н., професор,
Заслужений працівник сільського господарства України

Кам'янець-Подільський – 2019

АНОТАЦІЯ

Леськів І.Ю. Інноваційно-інвестиційний механізм формування і розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Подільський державний аграрно-технічний університет МОН України, Кам'янець-Подільський, 2019.

У дисертаційній роботі досліджено, що формування та розвиток м'ясного ринку в Україні відбувається під впливом низки чинників, які впливають на потенціал галузі, збалансованість кон'юнктури, ринковий механізм та формують ринкове середовище. В сучасних вимогах вітчизняний ринок м'яса характеризується суттєвою залежністю від зовнішніх чинників, зокрема від імпорту, митних вимог, міжнародних стандартів, безпечності та якості продукції. На сьогоднішній день в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції неможливо абстрагуватися від дії поза державних чинників, однак, насамперед у формуванні стратегії розвитку м'ясної галузі та збалансування відносин на м'ясному ринку має бути нарощування внутрішнього потенціалу під впливом дії інноваційно-інвестиційного механізму.

Встановлено, що ринок м'яса та м'ясної продукції являє собою систему соціально-економічних відносин, які виникають у процесі виробництва, переробки, збуту, споживання м'яса та м'ясної продукції знаходить своє відображення у виконанні властивих йому функцій: забезпечення підвищення інвестиційної активності вкладень капіталу в м'ясопродуктовий підкомплекс; забезпечення населення м'ясом та м'ясною продукцією; надання постачальникам м'яса вільного доступу до конкурентного ринку; створення і удосконалення інфраструктури ринку; забезпечення продовольчої безпеки.

Аргументовано необхідність удосконалення інноваційного-інвестиційного механізму як умови формування та імплементації механізму розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції, який передбачає узгоджене поєднання ключових положень

ринкового механізму та особливостей державного регулювання з урахуванням орієнтації на визначені цілі, стимули і стратегічні пріоритети, а також передбачає відповідні методи, важелі, інструменти управління та впровадження. Реалізація запропонованого механізму у поєднанні із розробленими науково-технічними, виробничими, управлінськими, фінансовими, маркетинговими, логістичними та іншими заходами, пов'язаними із позиціонуванням та просуванням нової чи удосконаленої продукції (технології) на ринку м'яса і м'ясних продуктів, уможливорює формування економічного, екологічного та соціального ефектів, комплементарна і системна дія яких з урахуванням визначених індикаторів є детермінантою інноваційно-інвестиційної моделі розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів.

З'ясовано, що з точки зору дослідження інституціональних основ формування ринку м'яса та м'ясної продукції передбачає розгляд самого ринку як особливого інституту, що існує для полегшення ринкового обміну, скорочення витрат по трансакціях. Виходячи з поняття трансакційних витрат, розвиток інституціонального середовища, поряд з іншими напрямками, передбачає структуру та еволюцію інститутів, пов'язаних з дослідженням формальних і неформальних правил і норм, що виступають як обмеження для економічних агентів, а також відповідних механізмів контролю за їх дотриманням.

Обґрунтовано методику дослідження ринку м'яса та м'ясної продукції, що передбачає розрахунок секторних та загальноринкових критеріїв ринку, аналіз якості динаміки його розвитку, конструювання інтегральних величин, які завершують характеристику ринку і головна мета даної методики полягає у визначенні динаміки зміни ключових параметрів розвитку ринку м'яса в цілому та його складових секторів, зокрема, формування агрегованого висновку про стан і проблеми розвитку даного ринку як методичної основи його перспективного розвитку.

З'ясовано, що виробництво продукції тваринництва в цілому і м'яса зокрема є однією з провідних сфер у вирішенні продовольчої проблеми та забезпечення населення країни повноцінним харчовим білком. Виходячи з аналізу

сучасної та прогнозованої кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку м'яса важливе значення має своєчасне визначення вектору для конкретного регіону, тобто напрямів відродження галузей м'ясного скотарства, свинарства і птахівництва. По-перше, навіть на Заході у розвинутих країнах виробники орієнтуються, передусім, на попит різних верств населення та груп з різним рівнем доходів, в тому числі і низьким. По-друге, визначилися певні тенденції у динаміці і структурі світового споживання м'яса в бік зростання м'яса птиці. По-третє, в інших країнах зростає частка виробництва більш дешевого м'яса, а саме перевагу має м'ясо птиці та свинини, а найбільш дороге – яловичини.

Встановлено, що основною причиною стримання розвитку виробництва м'яса в Україні є низька інвестиційна привабливість тваринництва, зокрема м'ясного. Прийняття рішення про інвестування в м'ясну галузь складне з огляду на наступні фактори: такі галузі як м'ясне скотарство, свинарство та птахівництво мають найбільші, порівняно з іншими галузями, строки окупності; внаслідок великої інвестоємності м'ясне виробництво дає менший обсяг виручки на одиницю інвестицій; м'ясне тваринництво має велику фондоємність, звідси, найбільше співвідношення вартості використовуваних основних та оборотних засобів та коштів; м'ясне тваринництво має найдовший цикл обертання оборотних коштів і, відповідно, найменшу річну кількість їх обертів.

Обґрунтовано моделювання процесів розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції, що передбачає ідентифікацію існуючих тенденцій і швидкості зміни ринкової кон'юнктури на базі методів регресійного аналізу та диференціального числення, побудову точкового прогнозу основних показників попиту та пропозиції, а також дослідження і розробку динамічної моделі розвитку ринку, яка враховує абіотичний тип взаємозв'язку між поголів'ям сільськогосподарських тварин і фондом споживання м'яса та м'ясної продукції.

Встановлено, що базовими об'єктами управління у процесі забезпечення розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції мають бути додана вартість та якісні і вартісні параметри товару, тоді як метою такого управління слід вважати нарощення попиту та пропозиції. З огляду на дефіцит інвестиційного капіталу

першочерговим визначено розробку та імплементацію державної політики, спрямованої на стимулювання нарощення обсягів виробництва продукції тваринництва (передусім, продукції скотарства та свинарства). В якості першочергових заходів запропоновано відновлення статусу платників ПДВ всіх виробників продукції тваринництва разом із поверненням до спецрежиму оподаткування доданої вартості, введення практики річних виплат за прирощення власного поголів'я, посилення боротьби із африканською чумою свиней (шляхом введення корегуючи коефіцієнтів, відновлення страхування від відповідних ризиків та контролю за здійсненням превентивних заходів), забезпечення розвитку сертифікації, поглиблення взаємозв'язків учасників продуктового ланцюга на засадах кооперації та вертикальної інтеграції.

Удосконалено формалізований підхід до ідентифікації регіонів в яких створення кластерного формування є доцільним та економічно виправданим, в основі якого лежить класифікація адміністративно-територіальних одиниць за низкою критеріїв, які розділені на три групи: критерії ресурсного забезпечення регіону (поголів'я великої рогатої худоби, поголів'я свиней, площа пасовищ у розрахунку на 1 голову ВРХ, кількість поголів'я худоби на одну особу); критерії виробничого процесу (обсяги виробництва м'яса на одну особу, середньорічний темп збільшення обсягів виробництва; ринкові критерії (співвідношення попиту і пропозиції м'яса та м'ясних продуктів, обсяги споживання м'яса в розрахунку на 1 особу).

Визначені та обґрунтовані стратегічні напрями розвитку м'ясного ринку, які доцільно розподілити за рівнем управління на напрями макро-, мезо- (державна економічна політика, розвиток стандартизації та сертифікації продукції, сприяння розвитку кооперативного руху і вертикальної інтеграції) та макрорівня (активізація інноваційної діяльності, кооперація, вертикальна інтеграція, розвиток маркетингу тощо).

Визначено, що за умови належного інноваційно-інвестиційного механізму розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів можливим є формування економічного, екологічного та соціального ефектів, індикаторами яких слід

вважати: *індикатори економічної ефективності*: нарощування обсягів виробництва якісної м'ясної продукції, яка буде конкурентоспроможною як на внутрішньому, так й зовнішньому ринках; формування конкурентних переваг виробників м'яса та м'ясної продукції (ідентифікації їх конкурентного статусу, в тому числі на міжнародних ринках); забезпечення належного рівня прибутковості; технічне й технологічне оновлення галузі, нарощування її експортного потенціалу; зростання ефективності розробки та управління інноваціями та інвестиціями в аграрному секторі економіки; забезпечення продовольчої безпеки держави тощо. *Індикатори соціальної ефективності*: підвищення рівня та якості життя працівників окремих підприємств та населення в цілому; задоволення продовольчих потреб за рахунок виведення нових продуктивних порід тварин; оновлення матеріально-технічної бази; створення нових робочих місць тощо. *Індикатори екологічної ефективності*: виробництво екологічно чистої продукції тваринництва; запровадження екологічно орієнтованих технологічних ліній виробництва м'ясної продукції; екологічна сертифікація продукції та запровадження систем якості виробництва, що сприятиме збереженню здоров'я населення; зниження видів шкідливих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення; зменшення обсягів забруднення водних ресурсів продуктами життєдіяльності сільськогосподарських тварин; збільшення частки утилізованих, спалених (з метою отримання енергетичних ресурсів), видалених у спеціально призначених місцях відходів галузі тваринництва; зниження рівня забруднення довкілля у процесі переробки м'яса тощо.

Встановлено, що удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму належить до найбільш актуальних питань системного розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів, у вирішенні яких важливе місце належить державі. Дієздатність механізмів співробітництва держави, науки та бізнесу, розвиток партнерських відносин, слід сьогодні розглядати в якості дієвої платформи для формування ефективної інвестиційної політики, активізації інноваційного

потенціалу в досліджуваному сегменті агропродовольчого ринку країни, а також розвитку його економіко-соціальної інфраструктури.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливостях використання розроблених пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму ефективного розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції, враховуючи сучасні економічні умови, що буде сприяти забезпеченню населення м'ясом та м'ясною продукцією.

Результати дисертаційної роботи, висновки та рекомендації схвалено та використано у практичній діяльності ТзОВ «Бучачагрохлібпром» при розробці заходів щодо удосконалення відносин між виробниками м'яса та підприємствами по його переробці; застосовувалися відділом агропромислового розвитку Бучацької районної державної адміністрації Тернопільської області при розробці пропозицій до проектів програм та прогнозів щодо забезпечення продовольчої безпеки; використані Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації при розробці стратегії розвитку м'ясного тваринництва; окремі результати дослідження використовуються в навчальному процесі Подільського державного аграрно-технічного університету при викладанні дисциплін «Стратегія підприємства», «Національна економіка», «Трансформаційна економіка та економічна політика держави».

Ключові слова: *інноваційно-інвестиційний механізм, ринок м'яса, продовольча безпека, попит, пропозиція, сільськогосподарські виробники.*

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Леськів І.Ю. Теоретичні аспекти інноваційно-інвестиційного забезпечення функціонування ринку м'яса. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка», 2017. № 11-12 (72). С. 202-206 (індексується в наукометричних базах РИНЦ, Index Copernicus). (0,47 друк. арк.).

2. Іванишин В.В., Стельмащук А.М., Леськів І.Ю. Інституційно-інноваційне забезпечення розвитку спроможних сільських територіальних громад в умовах євроінтеграції. Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки», 2018. № 1 (38). С. 5-15 (індексується в наукометричних базах Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Index Copernicus Journals Master List (Польща). *(загальний обсяг 1,16 друк. арк., особистий внесок 0,36 друк. арк.: охарактеризовано суть кайдзен-стратегії як концепції постійного удосконалення виробництва).*

3. Леськів І.Ю. Методичні підходи до оцінки ринку м'яса. Наукове видання «Eurasian academic research journal», 2018. № 2 (20). С. 102-109. *(0,71 друк. арк.).*

4. Іванишин В.В., Леськів І.Ю. Стратегічні напрями розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції. Науковий журнал «Бізнес Інформ», 2018. № 6. С. 240-247 (індексується в наукометричних базах РИНЦ, Index Copernicus (Польща), Research Papers in Economics (США), Academic Journals Database (Швейцарія), Research Bible (Японія), GetInfo (Німеччина), BASE (Німеччина), OpenAIRE (Європейський Союз), SUNCAT Union Catalogue (Велика Британія), Академія Google (США) та ін.). *(0,81 друк. арк.).*

5. Леськів І.Ю. Модель перспективного розвитку ринку м'яса. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 30. Ч. 3. Херсон, 2018. – С. 39-43. *(0,47 друк. арк.).*

6. Леськів І.Ю. Тенденції та напрями розвитку виробництва м'яса в Україні. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка», 2018. № 9-10 (77). С. 32-40. (індексується в наукометричних базах РИНЦ, Index Copernicus). *(0,94 друк. арк.).*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Леськів І.Ю. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку ринку м'яса. Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 квітня 2018 року). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 103-106. *(0,18 друк. арк.).*

8. Леськів І.Ю. Інституціональні основи формування ринку м'яса та м'ясної продукції. II International scientific conference «Economy and Society: a Modern Vectors of Development», Part II, April 27, 2018. Leipzig, Germany: Baltija Publishing. PP. 57-59. (0,19 друк. арк.).

9. Леськів І.Ю. Проблеми розвитку виробництва м'яса в Україні. Сучасний рух науки: тези доп. III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1-2 жовтня 2018 року. Дніпро, 2018. С. 351-356. (0,22 друк. арк.).

10. Леськів І.Ю. Економічна сутність ринку м'яса. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні» (м. Лівів, 22-24 листопада 2018 року). Львів: Українська академія друкарства, 2018. С. 205-208. (0,2 друк. арк.).

ABSTRACT

Leskiw I.Y. Innovative-investment mechanism of formation and development of the meat and meat products market. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the candidate's degree of economic sciences in the specialty 08.00.03 – economics and management of the national economics. – Podilya State Agricultural and Technical University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kamyanets-Podilsky, 2019.

The formation and development of the meat market In Ukraine were investigated in the dissertation. These elements are being influenced by a number of factors that influence on the industry development, balance of market conditions, market mechanism and a market environment form. In modern requirements, the domestic meat market is characterized by a significant dependence on external factors, in particular on imports, customs requirements, international standards, safety and product quality. Nowadays under the conditions of globalization and international integration is impossible not to mention about the actions outside state factors, first of all, the formation of the meat industry development strategy and the balancing of relations in

the meat market. There should be an increase of the internal potential under the influence of the action of the innovative-investment mechanism.

It was established that the meat and meat products market is a system of socio-economic relations that arise in the process of production, processing, selling, consumption of meat and meat products. This system is reflected in the performance of the following functions: increasing of the activity investment of capital investments in the meat product sub complex; providing the population with meat and meat products; providing meat suppliers with free access to a competitive market; creation and improvement of the market infrastructure; food security.

The necessity of improving the innovation-investment mechanism as a condition for the formation and implementation of the mechanism of the meat and meat products market development, that provide the combination of the key positions of the market mechanism and the peculiarities of the state regulation, taking into account the orientation towards the identified goals, stimulus and strategic priorities, as well as provides appropriate methods, levers, management tools and implementation. Realization of the proposed mechanism in combination with the developed scientific and technical, management, financial, market, logistic and other measures related to the positioning and promotion of new or improved products (technologies) in the market of meat and meat products, make possible in formation of economic, ecological and social effects.

It was clarified that from the point of view of the study of the institutional framework for the formation of the meat and meat products market, the market itself is considered as a special institute, which exists to facilitate market exchange and reduce transaction costs. Based on the notion of transaction costs, the development of the institutional environment, along with other areas, involves the structure and evolution of institutions related to the study of formal and informal rules and of course norms that serve as restrictions for economic agents, as well as appropriate mechanisms for monitoring compliance with them.

The research method of the meat and meat products market, which involves the calculation of sector and general market criteria, analysis of the quality of the dynamics

of its development, construction of integral quantities completing the characteristics of the market, is grounded and the main objective of this method is to determine the dynamics of changes in key parameters of market development meat as a whole and its component sectors, in particular, the formation of an aggregated conclusion on the state and problems of the development of this market as a methodological basis for its perspective development.

It was found that the production of livestock products in general and meat in particular is one of the leading spheres in solving the food problem and providing the population of the country with a complete dietary protein. Based on the analysis of the current and forecasted conjuncture of the domestic and foreign meat markets, timely identification of the vector for a particular region, the directions for the revival of meat cattle breeding, pig breeding and poultry farming, is really important. First of all, even in the West, in most developed countries, producers are oriented mainly on the demands of different groups of population and groups with different income levels, including low level as well. Secondly, certain trends in the dynamics and structure of world meat consumption in the direction of the growth of poultry meat were determined. Thirdly, in other countries, the production of cheaper meat is really increasing, most of all poultry and pork, what concerns beef, it is the most expensive.

It is found out that the main reason for restraining the development of meat production in Ukraine is the low investment attractiveness of livestock breeding, especially meat. The decision of the meat industry investment is difficult. The reason is that such industries as meat cattle breeding, pig farming and poultry farming, have the highest payback periods in comparison with other sectors. Because of high investment, meat production produces less revenue per unit of investment; meat livestock farming has a high level of investment, hence, the highest ratio of the cost of used fixed assets and working capital; the meat cattle breeding has the longest cycle of rotation of working capital and, accordingly, the smallest annual number of their turns.

The modeling of the processes of development of the meat and meat products market, which involves identification of the existing trends and the rate of changing in market conditions based on the methods of regression analysis and the differential

calculation, the construction of a forecast point of the main indicators of demand and supply, as well as research and development of the dynamic model of market development that takes into account the abiotic type of relationship between the livestock population and the meat and meat products consumption fund.

It has been established that the basic objects' management of the ensuring process of the market development for meat and meat products should be added to the value, quality and cost parameters of the product, while the purpose of such management should be considered as the demand and supply increasing. Given the investment capital shortage, the development and implementation of state policy aimed at stimulating the growth of livestock production (primarily livestock and pig production) has been identified as a priority. As a matter of priority, it was proposed to restore the status of VAT payers to all livestock producers, along with returning to the special regime of value added taxation, introduction of annual payments for raising their own livestock, strengthening the fight against African swine fever (by introducing adjusting coefficients, restoring insurance against appropriate risks and controlling over the implementation of preventive measures), ensuring the development of certification, deepening the relationship of the participants in the food chain on the principles of co-operation and vertical integration.

An improved formalized approach of identifying regions in which the creation of a cluster formation is economically justifiable, based on the classification of administrative and territorial units according to a number of criteria, which are divided into three groups: criteria of the region resource provision (cattle population, livestock, the area of pastures per a head of cattle, the number of livestock per person); production process criteria; an average annual rate of increasing in production volumes; some market criteria (the ratio of demand and supply of meat and meat products, meat consumption per a person).

The strategic directions of the meat market development are determined and substantiated. It is advisable to divide them into the groups according to the level of management in the areas of macro-, meso- (state economic policy, development of standardization and certification of products, promotion of co-operative movement and

vertical integration) and micro level (activation of innovation activity, cooperation, vertical integration, marketing development, etc.).

It is found out that under the conditions of the proper innovation and investment mechanism of the meat and meat products market development is possible to form economic, ecological and social effects, the indicators of which should be considered: *the economic efficiency indicators*: an increase of the production volume of quality meat products, which will be competitive both in the domestic and foreign markets; formation of competitive advantages of meat and meat products producers (identification of their competitive status, including in the international markets); ensuring of a proper profitability level; technical and technological updating of the industry, increasing of its export potential; increasing of the efficiency of development and management innovations and investments in the agrarian sector of the economy; ensuring the food security of the state, etc. *The social efficiency indicators*: the raising of the level and quality of employees' life of individual enterprises and the general population; the satisfaction of food needs due to the withdrawal of new productive breeds of animals; the updating of material and technical base; the creating new jobs and more. *Ecological efficiency indicators*: production of environmentally friendly livestock products; introduction of ecologically oriented technological lines of production of meat products; the ecological certification of products and implementation of quality production systems that will contribute to the preservation of public health; the reduction of the types of harmful substances into the air by stationary sources of pollution; the reduction of pollution of water resources by products of livelihoods of farm animals; an increase in the share of utilized, burned (for the purpose of obtaining energy resources), removed in specially designated areas of waste animal industries; reducing the level of environmental pollution in the processing of meat, etc.

It was established that the improvement of the innovative-investment mechanism belongs to the most pressing issues of developing system of the meat and meat products market, the decision of which is important for the state. Effectiveness of the mechanisms of cooperation between the state, science and business, development of partnership relations should now be regarded as an effective platform for the formation

of an effective investment policy, enhancement of innovation potential in the studied segment of the agro-food market of the country, as well as the development of its economic and social infrastructure.

The practical significance of the obtained results is the possibility of using the developed suggestions and recommendations for improving the innovation and investment mechanism of effective development of the meat and meat products market, taking into account the current economic conditions that will contribute to providing the population with meat and meat products.

The results of the dissertation work, conclusions and recommendations were approved and used in the practical activities of the LLC “Buchachagrohlibprom” in developing measures for improving the relations between meat producers and processing enterprises; using by the Department of agro-industrial development of the Buchach district state administration of Ternopil region when developing proposals for programs of projects and forecasts for food security ensuring; used by the Department of agrarian development of the Ternopil regional state administration in developing the strategy for the meat cattle breeding development; some results of the research are used in the educational process of the Podilya State Agricultural and Technical University in the teaching of such disciplines as: «Enterprise Strategy», «National Economy», «Transformational Economics and Economic Policy of the State».

Key words: *the innovative investment mechanism, the meat market, the food safety, the demand, supply, the agricultural producers.*

List of publications

The scientific works, in which the main scientific results of the dissertation work are published

1. Leskiv I.Y. Theoretical aspects of innovative investment support of the meat market functioning. Scientific magazine «Innovative Economics», 2017. No. 11-12 (72). PP. 202-206 (indexed in the science- based databases of the RSCI, Index Copernicus). (0,47 printed pages.).

2. Ivanyshyn V.V., Stelmashchuk A.M., Leskiv I.Y. Institutional and innovative support for the development of capable rural communities in the context of European integration. International scientific magazine «Sustainable Economy Development», 2018. No. 1 (38). PP. 5-15 (indexed in science-based databases of The Ukraine National Library named after V.I. Vernadsky, Index Copernicus Journals Master List (Poland). *(total volume 1,16 print. pages, personal contribution 0,36 printed pages.: the essence of Kaizen-strategy is described as a concept of constant improvement of production)*).

3. Leskiv I.Y. Methodological approaches to the evaluation of the meat market. Scientific publication «Eurasian academic research journal», 2018. No. 2 (20). P. 102-109. *(0,71 printed pages)*.

4. Ivanyshyn V.V., Leskiv I.Y. Strategic directions of the market and market products development. Scientific journal «Business Inform», 2018. No. 6. PP. 240-247 (indexed in the scientific databases of RSCI, Index Copernicus (Poland), Research in Economics (USA), Academic Magazine Database (Switzerland), Research Bible (Japan), GetInfo (Germany), BASE (Germany), OpenAIRE (European) Union, SUNCAT Union Catalogue (Great Britain), Google Academy (USA), etc.) *(0,81 printed pages.)*.

5. Leskiv I.Y. Model of the long-term development of the meat market. Scientific herald of Kherson State University. «Economic Sciences. Issue 30. Ch. 3. Kherson, 2018. - PP. 39-43. *(0,47 printed pages.)*.

6. Leskiv I.Y. Trends of Ukrainian production development. Scientific magazine «Innovative Economics», 2018. No. 9-10 (77). PP. 32-40. (indexed in the scientific database RSCI, Index Copernicus). *(0,94 printed pages)*.

The scientific works certifying the approbation of the dissertation materials

7. Leskiv I.Y. Innovative and investment support of the meat market development. Economic, political and cultural aspects of European integration of Ukraine in the context of new globalization challenges: materials of the reports of the International Scientific and Practical Conference (Uzhhorod, April 16-17, 2018). Uzhhorod: Publishing House «Helvetyca», 2018. PP. 103-106. *(0,18 print. pages)*.

8. Leskiv I.Y. The institutional basis of the meat and meat products market formation. II International scientific conference «Economy and Society: A Modern Vectors of Development», Part II, April 27, 2018. Leipzig, Germany: The Baltic Publishing. PP. 57-59. *(0,19 print. pages).*

9. Leskiv I.Y. Problems of the meat production development in Ukraine. Modern movement of science: additional theses. III International Scientific and Practical Internet Conference, October 1-2, 2018. Dnipro, 2018. PP. 351-356. *(0,22 printed pages.).*

10. Leskiv I.Y. The economic essence of the meat market. Materials of the IV Ukrainian Scientific and Practical Conference «Formation of a Strategy for the Socio-Economic Development of Enterprise Entities in Ukraine» (Lviv, November 22-24, 2018). Lviv: Ukrainian Academy of Printing, 2018. PP. 205-208. *(0,2 printed pages.).*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ М'ЯСА І М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ	12
1.1. Економічна сутність інноваційно-інвестиційного механізму формування і розвитку ринку м'ясної продукції	12
1.2. Особливості, інституціональні основи та система факторів впливу на функціонування ринку м'яса	32
1.3. Методика наукового дослідження формування і розвитку ринку м'яса	46
Висновки до першого розділу	60
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ М'ЯСА В УКРАЇНІ	63
2.1. Тенденції розвитку виробництва м'яса	63
2.2. Становлення та функціонування ринку м'яса та м'ясної продукції	85
2.3. Інноваційно-інвестиційне забезпечення формування та функціонування ринку м'ясної продукції	103
Висновки до другого розділу	120
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ РИНКУ М'ЯСА	123
3.1. Моделювання тенденцій перспективного розвитку вітчизняного ринку м'яса та м'ясної продукції	123
3.2. Інноваційно-інвестиційний механізм розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції	141
3.3. Стратегічні напрями розвитку м'ясного ринку	157
Висновки до третього розділу	174
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	198

ВСТУП

Актуальність теми. Формування та розвиток м'ясного ринку в Україні відбувається під впливом низки чинників, які впливають на потенціал галузі, збалансованість кон'юнктури, ринковий механізм та формують ринкове середовище. В сучасних умовах вітчизняний ринок м'яса характеризується суттєвою залежністю від зовнішніх чинників, зокрема від імпорту, митних вимог, міжнародних стандартів, безпеки та якості продукції. На сьогоднішній день в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції неможливо абстрагуватися від її поза державних чинників, однак, насамперед визначальним у формуванні стратегії розвитку м'ясної галузі та збалансування відносин на м'ясному ринку має бути нарощування внутрішнього потенціалу під впливом дії інноваційно-інвестиційного механізму.

Тривалий занепад тваринництва, який супроводжував стагнаційний процес пристосування до ринкових відносин після набуття Україною незалежності і в теперішній час накладає негативний відбиток на показниках розвитку м'ясної галузі. Чисельність поголів'я худоби та птиці в останні роки в кілька разів нижча, ніж у період початку 90-х років, продуктивність худоби та обсяги виробництва м'яса та м'ясопродукції не забезпечують навіть мінімальної норми споживання даної продукції. Вітчизняний ринок м'яса та м'ясної продукції з кожним роком перебуває у все більшій залежності від імпорту продукції, якість та безпека якої не завжди є належною. За таких умов вплив інноваційно-інвестиційного механізму на формування та розвиток ринку м'яса набуває все більшої актуальності.

Побудова ринку м'яса вимагає науково обґрунтованих дій, головною з яких виступає інноваційно-інвестиційне забезпечення його розвитку у зв'язку з викликами внутрішнього та зовнішнього ринків. Наукового обґрунтування потребують стратегічні напрями формування та розвитку м'ясної галузі, де особливе місце повинні зайняти питання створення

ефективних інтеграційних відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі та механізмів, що забезпечують розвиток м'ясної галузі.

Загальні питання теорії інноваційно-інвестиційного механізму викладено у працях зарубіжних та вітчизняних науковців-економістів. Серед зарубіжних науковців необхідно відзначити А. Смітта, Д. Рікардо, Дж. Кейса, П. Самуельсона, М. Міклера, У. Шарпа, Р. Солоу. До ряду вітчизняних науковців, які розглядали інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку виробництва та функціонування ринку, необхідно віднести І. Лукінова, В. Геєць, М. Долішнього, П. Саблука та багатьох інших.

Теоретичні аспекти функціонування продовольчих ринків, зокрема їх особливостям функціонування, присвячені праці таких вітчизняних вчених як В. Андрійчука, О. Березіна, П. Березівського, К. Волощука, П.Гайдуцького, М. Ільчука, В. Іванишина, П. Макаренка, М. Маліка, М.Місюка, П. Пуцентейла, А. Стельмашука, А. Чикуркової та ін. Однак, різноманітність підходів до визначення стратегічних напрямів ефективного функціонування та розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції свідчить про невирішеність багатьох питань розвитку м'ясної галузі, зокрема в регіональному аспекті впливу держави на процеси створення інституціонального середовища, на процеси, пов'язані з виробництвом, обміном, розподілом та споживанням м'ясної продукції.

Разом з тим, ефективність функціонування та розвитку ринку м'яса можна забезпечити за умови впливу інноваційно-інвестиційного механізму, що дасть можливість виконати стратегічні завдання, зокрема створення вертикальної інтеграції, сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, створення умов для зростання інвестицій, державної політики, щодо підтримки експорту непрямыми механізмами, освоєння нових експортних ринків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Подільського державного аграрно-технічного університету за темою

«Формування стратегій та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 011U007032). Дисертантом обґрунтовано стратегічні напрями інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму ефективного функціонування і розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких наукових завдань:

- визначити економічну сутність інноваційно-інвестиційного механізму формування і розвитку ринку м'ясної продукції;
- розкрити особливості, інституціональні основи та фактори, що забезпечують ефективне функціонування ринку м'яса;
- опрацювати методичні підходи до дослідження формування, функціонування і розвитку ринку м'яса;
- проаналізувати сучасний стан і кон'юнктуру формування та розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції;
- охарактеризувати інноваційно-інвестиційне забезпечення формування та функціонування ринку м'яса та м'ясної продукції;
- змодельовати тенденції перспективного розвитку вітчизняного ринку м'яса;
- обґрунтувати удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції;
- визначити стратегічні напрями функціонування і розвитку ринку м'яса.

Об'єктом дослідження є процес функціонування та розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму ефективного розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є базові положення економічної теорії; фундаментальні закономірності розвитку економічних систем; публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників з питань інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку продовольчих ринків, зокрема ринку м'яса.

Дослідження ґрунтуються на використанні загальнонаукових і спеціальних методів та прийомів: *монографічний, статистичних групувань, кореляційно-регресійного аналізу і графічний метод* для комплексного вивчення сучасного стану виробництва м'яса та визначення факторів, що впливають на функціонування та розвиток ринку; *групування* – для визначення впливу різних факторів на рівень ефективності виробництва м'яса різних видів; *порівняння* – проведення порівняльного аналізу виробництва м'ясної продукції у різні часові періоди, для виявлення причинно-наслідкового зв'язку; *розрахунково-конструктивний* – для обґрунтування показників розвитку м'ясної галузі на перспективу; *структурно-функціонального аналізу* – розробка стратегічних напрямів функціонування і розвитку ринку м'яса.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові документи, матеріали Державної служби статистики України, дані Міністерства аграрної політики і продовольства України, публікації зарубіжних вчених та практиків, спеціальні літературні джерела, аналітичні доповіді науково-дослідних установ, матеріали наукових конференцій, а також наукова інформація, що має форму недрукованої продукції та розміщена у світовій комп'ютерній мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні питань щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму функціонування і розвитку ринку

м'яса і м'ясної продукції. У межах проведеного дослідження отримано такі наукові результати:

удосконалено:

- теоретико-методичний підхід до формування інноваційно-інвестиційного механізму як детермінанти розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції, який, по-перше, передбачає узгоджене поєднання ключових елементів ринкового механізму та особливостей державного регулювання з урахуванням орієнтації на визначені цілі, стимули і стратегічні пріоритети та, по-друге, ґрунтується на науковій інтерпретації результатів сценарного прогнозування основних індикаторів розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції та на моделюванні потенційних ефектів (економічного, екологічного, соціального) від імплементації складових інноваційно-інвестиційного механізму;

- теоретичні підходи до економічної сутності ринку м'яса та м'ясної продукції, що являє собою систему соціально-економічних відносин, які виникають у процесі виробництва, переробки, збуту, споживання м'яса та м'ясної продукції і знаходить своє відображення у виконанні властивих йому функцій: забезпечення підвищення інвестиційної активності вкладень капіталу в м'ясопродуктовий підкомплекс; забезпечення населення м'ясом та м'ясною продукцією; надання постачальникам м'яса вільного доступу до конкурентного ринку; створення і удосконалення інфраструктури ринку; забезпечення продовольчої безпеки;

- сутнісно-змістовне значення інституціональних особливостей з погляду взаємозв'язку розвитку та структури ринку м'яса та м'ясної продукції, в тому числі інституціональної економічної поведінки суб'єктів і результативності механізму керування, що дає можливість визначити особливості національної моделі його регулювання межі і границі державного втручання. Особливість взаємодії державних методів керування та ринкових механізмів регулювання, що визначають траєкторію подальшого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, обумовлені дією ступеня

сформованості інституціонального середовища, як детермінанти економічного поведіння суб'єктів м'ясного ринку: пріоритетністю ринку з точки зору продовольчої безпеки, рівнем розвитку конкуренції на м'ясному ринку, неоднорідністю регіональної структури ринку м'яса, структурними змінами (диверсифікація, інтеграція, конгломеративне злиття);

– формалізований підхід до ідентифікації регіонів в яких створення кластерного формування є доцільним та економічно виправданим, в основі якого лежить класифікація адміністративно-територіальних одиниць за низкою критеріїв, які розділені на три групи: критерії ресурсного забезпечення регіону; критерії виробничого характеру; ринкові критерії;

набуло подальшого розвитку:

– визначення сутності інноваційно-інвестиційного механізму, яку, на відмінну від існуючих, необхідно розглядати як інструмент управління, який є сукупністю управлінських елементів і способів їх організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності шляхом використання з урахуванням особливостей формування і розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції;

– методика наукового дослідження формування та розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції, що на відмінну від існуючих, оцінка ринку м'яса ідентифікуватиметься як взаємопов'язана сукупність кількісних і якісних складових, що передбачають розрахунок секторних та загальноринкових критеріїв ринку, аналіз якості динаміки його розвитку, конструювання інтегральних величин, які завершують характеристику ринку і головна мета даної методики полягає у визначенні динаміки зміни ключових параметрів розвитку ринку м'яса в цілому та його складових секторів, зокрема, формування агрегованого висновку про стан і проблеми розвитку даного ринку як методичної основи його перспективного розвитку;

– моделювання процесів розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції, що передбачає ідентифікацію існуючих тенденцій і швидкості зміни ринкової кон'юнктури на базі методів регресійного аналізу та диференціального

числення, побудову точкового прогнозу основних показників попиту та пропозиції, а також розробку і дослідження динамічної моделі розвитку ринку, яка враховує амбіотичний тип взаємозв'язку між поголів'ям сільськогосподарських тварин і фондом споживання м'яса та м'ясної продукції;

– система заходів активізації розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції, імплементація якої має на меті нарощення пропозиції якісної сировини шляхом вдосконалення податкової політики у відповідній сфері, удосконалення механізмів боротьби із африканською чумою свиней, розвиток сертифікації та поглиблення взаємодії учасників ринку на засадах сільськогосподарської кооперації та вертикальної інтеграції;

– визначення та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку м'ясного ринку, які доцільно розподілити за рівнем управління на напрями макро-, мезо- (державна економічна політика, розвиток стандартизації та сертифікації продукції, сприяння розвитку кооперативного руху і вертикальної інтеграції) та мікрорівня (активізація інноваційної діяльності, кооперація, вертикальна інтеграція, розвиток маркетингу тощо).

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливостях використання розроблених пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму ефективного розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції, враховуючи сучасні економічні умови, що буде сприяти забезпеченню населення м'ясом та м'ясною продукцією.

Результати дисертаційної роботи, висновки та рекомендації схвалено та використано у практичній діяльності ТзОВ «Бучачагрохлібпром» при розробці заходів щодо удосконалення відносин між виробниками м'яса та підприємствами по його переробці (довідка про впровадження № 468 від 21.06.2018 року).

Рекомендації щодо забезпечення регіону м'ясною продукцією застосовувалися відділом агропромислового розвитку Бучацької районної державної адміністрації Тернопільської області при розробці пропозицій до

проектів програм та прогнозів щодо забезпечення продовольчої безпеки регіону (довідка про впровадження № 249/01-07 від 21.11.2018 року).

Науково-практичні результати щодо активізації розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції використані Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації при розробці стратегії розвитку м'ясного тваринництва (довідка про впровадження № 2-877/2 від 25.09.2018 року).

Окремі результати дослідження використовуються в навчальному процесі Подільського державного аграрно-технічного університету при викладанні дисциплін «Стратегія підприємства», «Національна економіка», «Трансформаційна економіка та економічна політика держави» (довідка № 71-01-797/1 від 10.10.2018 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. В дисертаційній роботі викладено авторський підхід до розробки теоретико-методичних положень інноваційно-інвестиційного механізму, що впливатиме на функціонування і розвиток ринку м'яса і м'ясної продукції.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, висновки і пропозиції дисертації доповідалися, обговорювалися та одержали схвалення на: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія» (м. Кам'янець-Подільський, 12-13 жовтня 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції» (м. Кам'янець-Подільський, 20-22 березня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів» (м. Ужгород, 16-17 квітня 2018 року); II Міжнародній науковій конференції на тему «Економіка та суспільство: сучасні вектори розвитку» (Німеччина, університет Лейпцигу, факультет економіки та менеджменту 27 квітня 2018 року); III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасний

рух науки» (м. Дніпро, 1-2 жовтня 2018 року); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні» (м. Львів, 22-24 листопада 2018 року); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Економіка, фінанси, управління: наукові підходи та практика реалізації» (м. Херсон, 29-30 жовтня 2018 року).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 10 наукових працях (з яких 2 – у співавторстві) із них 5 статей – у фахових наукових виданнях (в тому числі 2 статті – у періодичних виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних), 1 стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави, 4 праці апробаційного характеру. Загальний обсяг наукових праць за темою дисертації становить 5,36 друк. арк., особисто автору належить 4,56 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та додатків. Повний обсяг викладено на 181 сторінці друкованого тексту, який містить 34 таблиці (5 таблиць розміщено на окремих сторінках), 34 рисунки (4 рисунки розміщені на окремих сторінках), 6 додатків на 6 сторінках. Список використаних джерел налічує 166 найменувань, розміщених на 16 сторінках.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ М'ЯСА І М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Економічна сутність інноваційно-інвестиційного механізму формування і розвитку ринку м'ясної продукції

Об'єктивною умовою процесу відтворення суспільного продукту є інноваційно-інвестиційна діяльність. Посилення науково-технічного прогресу і поглиблення суспільного поділу праці прискорює якісний розвиток продуктивних сил та вдосконалення виробничих відносин у суспільстві. Інноваційне спрямування інвестиційних потоків значною мірою визначає динамізм макроекономічної і мікроекономічної структур та темпів соціально-економічного розвитку суспільства.

Інноваційне спрямування динаміки інвестицій є фундаментальним параметром результативної сторони економічного відтворювального процесу і відображає загальну пропорцію, в якій суспільство розподіляє доступні йому ресурси між поточним споживанням та потребами подальшого фінансового забезпечення успішного функціонування економіки в майбутньому періоді.

Темпи приросту суспільного продукту, вдосконалення структури виробництва, підвищення зрілості виробничих відносин, зміцнення продуктивних сил, тобто динамізм розвитку соціально-економічних систем забезпечується умовами функціонування суспільного відтворення та суб'єктивними чинниками його управління. Суспільне відтворення являє собою систему виробництва, що перебуває у постійному зв'язку функціональних підсистем і безперервним процесі свого відтворення, а саме відтворення всіх видів спожитих засобів виробництва (матеріальної основи),

ресурсів природного середовища, а також людського фактору виробництва (робочої сили).

Представники класичної політекономії, і в першу чергу А. Сміта і Д. Рікардо, поглибили дослідження суті інвестицій і вперше сформулювали найважливіші параметри інвестиційної моделі суспільства, розмежували поняття капіталу і грошей, визначили роль нагромадження капіталу у формуванні інвестиційних ресурсів та кредиту в розвиток інвестицій [126, 147]. Капітал визнано головною рушійною силою економічного розвитку. За А. Смітом, – це цінності, що приводяться в дію працею і поділяються на «природний» і «людський капітал». Перевага у процесі капіталоутворення не банківському кредиту, а реінвестуванню виробничих прибутків. Для забезпечення економічного прогресу суспільства, за А. Смітом, необхідно максимізувати норму чистих інвестицій, що за Д. Рікардо може забезпечуватися відповідним розподілом суспільної вартості.

Основоположники класичної економічної теорії сформулювали парадигму інвестиційної теорії як систематизовану концепцію інвестиційної моделі суспільства та механізм здійснення інвестицій, що дозволило пов'язати найважливіша макроекономічні параметри інвестиційних процесів та визначити особливості їх прояву в межах країни.

Вище зазначені положення стали основою подальшого розвитку теорії інвестиційного процесу як складової суспільного відтворення. Згідно із марксистськими поглядами теорія збагатилася закономірностями макроекономічних пропорцій побудови суспільного виробництва (між виробництвом засобів виробництва та виробництва засобів споживання); ролі інноваційного процесу в подолання дохідності інвестиційного капіталу. Поняття «граничної корисності інвестиційних товарів», «граничної продуктивності інвестиційного капіталу», оцінки поточних і майбутніх благ інвестора введено в теорію інвестицій представниками марксиналістської школи економічної думки. Основи інвестиційного аналізу з урахуванням заміщення факторів виробництва та розподілу інвестиційної діяльності за

часовим періодом на коротко-, середньо- та довготривалий процес розроблено основоположниками неокласичного напрямку. Зокрема, представником даної школи А. Маршалом розкрита особлива роль людського капіталу в організації інвестицій. Віднесення знань, навичок та здібностей до капіталу дозволяє більш глибоко розуміти фактори ефективності інвестицій [96].

Представниками неокласичної економічної теорії, зокрема Дж. Кейнсом внесено кардинальні зміни в теорію інвестицій і управління процесом суспільного відтворення. Парадигма кейсіанства базуються на положенні про необхідність державного регулювання основних параметрів економічного розвитку суспільства, активного формування умов залучення інвестицій для забезпечення соціально-економічного росту. Регулювання інвестиційної діяльності передбачає проведення грошово-кредитної та фіскальної політики, а також управління споживчим та інвестиційним попитом на фінансові ресурси. В системі мікроекономічного аналізу визначальними чинниками визнано рівень нагромаджень інвестиційного прибутку і відсоткової ставки на кредит [63].

Синтез теоретичних положень та узагальнення сучасної інвестиційно-інноваційної практики, здійснений П. Самуельсоном, М. Міклером, У. Шарпом, Р. Солоу (відомі Нобелівські лауреати) продовжується на сучасному етапі в таких напрямках:

- дослідження і регулювання макроекономічних умов здійснення суспільного розширеного відтворення та умов інвестиційно-інноваційної активності, які забезпечують економічне зростання та соціально-економічний розвиток;
- дослідження моделей і механізмів індивідуального відтворення та інвестиційного поведіння окремих суб'єктів господарювання, які забезпечують найбільш високий ефект їх інвестиційно-інноваційної діяльності.

У вирішенні теоретико-методологічних питань інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку виробництва та функціонування ринку вагомий внесок зробили видатні українські економісти І. Лукінов, В. Геєць, М. Долішний, П. Саблук та ін.

Відтворення і примноження капіталу у забезпеченні економічного зростання має важливе значення для пріоритетних галузей економіки країни, зокрема сільського господарства. У вирішенні питань інвестиційного розвитку аграрного виробництва вагомий вклад внесли відомі українські вчені-аграрії: П. Гайдучкий, М. Дем'яненко, А. Заїнчковський, М. Кропивко, П. Лайко, Ю. Лупенко, М. Малік, О. Онищенко, Г. Підлісецький, П. Стецюк, В. Трегобчук, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін.

Теорія інноваційно-інвестиційного забезпечення є методологічною основою розробки різних напрямів економічного зростання, вдосконалення і розвитку економічного механізму ефективного функціонування підприємств по виробництву м'яса та ринку даної продукції.

Основним чинником економічного зростання являється частка створеної додаткової вартості (продукту) залученої в оборот як рекапіталізація прибутку. Виразником економічного зростання є прирощування маси доданої вартості. Як у кейнсіанських так і неокласичних економічних моделях економічне зростання є функцією праці, капіталу та технологічного процесу. В загальному виді залежність між додатковою вартістю та зазначеними факторами відображає виробнича функція:

$$DB = F(L, R, K), \quad (1.1)$$

де L – затрати праці за її вартістю для виробництва; R – витрачання ресурсів; K – капітальні вкладення; F – характер функціональної залежності.

Таким чином, економічне зростання забезпечується додатковим вкладенням коштів у фізичний та людський капітал, а також у технології. Звідси, ці додаткові вкладення одержали узагальнюючу назву інвестицій. Ряд економістів до початку до 90-х років XX століття категорії «інвестиції» розглядали як капіталовкладення у просте і розширене відтворення основних

засобів. Таке звужене розуміння категорії інвестицій характерне і для деяких зарубіжних авторів.

Однак, із формуванням ринкових відносин та вдосконаленням економічного механізму, зокрема фінансового, та їх регулювання починають змінюватись наукові світогляди на економічну природу і суть інвестицій. У термінологічний науковий оборот було введено словоутворення в основі яких є інвестиції. Зокрема, «інвестиційна діяльність» (сфера функціонування інвестицій), «інвестиційний процес» (механізм реалізації інвестиційного продукту) тощо. Також відбувається смислове виокремлення термінів, що відображають якісну характеристику інвестицій – «інновації», тобто специфічна сфера інвестування. У зазначених випадках ключовою категорією залишається «інвестиція».

В Україні в офіційних документах, зокрема в Законі України «Про інвестиційну діяльність», поняття інвестицій трактується саме з таких позицій: інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкт підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [46]. Вираз «інвестиції походить від латинського *investio* (одягаю, наділяю) [140, с. 279)], що в економічній німецькій (*investition*) та англійській (*investment*) термінології використовується для позначення потоку витрат призначених для збільшення або підтримки реального основного капіталу, або точніше потоку витрат призначених для виробництва благ, а не для їхнього безпосереднього споживання [141, с. 195].

В процесі розвитку виробничих відносин категорія «інвестиції» набуває притаманної їй змістовності, перетворюється в інструмент побудови економічного механізму формування і функціонування агропродовольчого ринку, зокрема ринку м'яса.

У праці «Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей» Дж. М. Кейнс розробив класичні положення стосовно сутності економічної категорії «інвестиції», де визначає поточні інвестиції як величину, що дорівнює за

розміром обсягу заощаджень: «Визначаючи поточні інвестиції ми маємо на увазі, що вони є поточним приростом цінності, капітального майна в результаті виробничої діяльності даного періоду. Ясно, що поточні інвестиції дорівнюють тому, що ми зазначили як заощадження» [63, с. 64] і далі: «Нові інвестиції, на відмінну від реінвестицій, означають купівлю капітального майна будь-якого виду за рахунок доходу. Якщо ми вважаємо продаж цього майна дезінвестиціями, то операція з об'єктами інвестицій, що розглядаються, взаємно погашаються [63, с. 79].

Категоріально-термінологічний апарат сприйняли без змін і послідовники Кейнса, зокрема у працях лауреата Нобелівської премії з економіки за 1970 рік П. Самуельсон [132, с. 185], а також відомих американських економістів К.М. Макконелла та С.Л. Брю [90, Т. 1, С. 64; Т. 2, с. 388].

У вітчизняній економічній теорії наукова думка щодо поняття «інвестиції» фактично залишилася без змін. Зокрема, в підручниках, що опубліковані за редакцією Г. Климка і В. Нестеренка [116, с. 297], С. Будаговської [104, с. 148], в наукових працях М. Маліка [93, с. 46], І. Лукінова [85, с. 8] та інших виданнях. Тому це дає підстави сприймати розроблений категорійно-термінологічний апарат щодо інвестицій усталеною нормою.

Відносно повного складу інвестицій з позиції відтворювального процесу із виокремленням часток капіталу основного, оборотного та ліквідного, то необхідно відмітити, що ліквідний капітал становить вартість залишків не проданої продукції на складах. Оскільки вона не продана, то її вартість може розглядатися як заощадження (інвестиційний ресурс), а по мірі продажу набуває споживчого характеру (виключається із суми сукупних інвестицій). Отже, якщо виключити з обсягу сукупних інвестицій ліквідний капітал, то на таку суму збільшиться надлишок заощаджень над інвестиціями.

Для уточнення маси інвестицій необхідно враховувати фонд амортизаційних відрахувань. При розгляді величини валових та чистих інвестицій необхідно зазначити, що чистими є інвестиції, зменшені на суму заміщеного капіталу. Звідси, різниця між валовими і чистими інвестиціями над амортизацією свідчить про розширене відтворення, коли ж чисті інвестиції рівнозначні амортизації відбувається просте відтворення (необхідно враховувати і оборотний капітал).

Таким чином, виходячи із положень функціонування інвестицій у відтворювальному процесі є підстава вважати інвестиції як абстракцію виробничих відносин, які нею відображаються, тобто як економічну категорію. Сутність і зміст економічної категорії «інвестиції» дозволяє відносити її до квантифікаційних наукових категорій, тобто таких, що фіксують параметри економічних відносин, величину розмірності цих відносин. Тому використання її дозволяє аналізувати динаміку і структуру трансформацій акумульованих ресурсів і продукт інвестиційної сфери, а відтак динаміку і структуру суспільного відтворення капіталу.

Осмислення економічної категорії інвестицій, їх сутності у інтерпретації її до інститутів фінансових ресурсів і появи такого різновиду капіталу, який одержав найменування «фіктивного», тобто відособленого від реального економічного капіталу, розпочалося в 50-х роках ХХ століття. Цей капітал іменується як фінансовий капітал. Необхідність ефективного управління процесом відтворення капіталу, формування ресурсів і джерел інвестування на підприємствах, а також функціонування ринку цінних паперів стимулює розробку фінансового механізму інвестиційної діяльності, фундаторами якого є лауреати Нобелівської премії з економіки Модільяні Франко Енріко та Марковіц Гаррі Макс, Міллер Мер фон Говард і Шарп Уільям Форсіс [39, с. 168, 199, 205, 211].

Органічною складовою економічних відносин є фінансові, які виражають взаємодію і зв'язки у грошовій формі між суб'єктами економічної системи на різних рівнях. Тому і економічні відносини функціонування

інвестицій є одночасно і фінансовими відносинами трансформування фінансових ресурсів у капітал. Заощадження акумулюються абстрактно-фінансові ресурси, які обертаються на фінансовому ринку, який репрезентує рівень нагромадження. Чим більше насичений ринок фінансовими ресурсами, тим більше потенційні можливості інвестицій. Через фінансовий ринок відбувається еволюція форм капіталу: від грошового до позичкового, від позичкового до фінансового. Звідси, інвестування набуває змісту фінансової операції і визначаються фази розвитку фінансового ринку інвестицій.

Враховуючи відмінність між реальним і фінансовим капіталом, можна виділити відмінності між інвестиціями традиційними, як пряме вкладення коштів у капітал, і фінансовими інвестиціями, не прямими, а посередкованим фінансовим ринком. У термінологічному сприйнятті для їх розмежування застосовують вираз «фінансових інвестицій» та «виробничих інвестицій».

Фінансові інвестиції – це вкладення у цінні папери і процес фінансового інвестування, зовні виражається у формі купівлі-продажу цінних паперів, які репрезентують фінансовий капітал і відображають рух цього капіталу.

Виробничі інвестиції – це вкладення цінностей у реальні активи, пов'язаних з виробництвом товарів і забезпечують приріст реального капіталу (фізичного), виражають конкретні економічні операції із збільшенням виробничих потужностей і відображають відносини, які визначають суть інвестицій, виражених як економічна категорія.

Економічна діяльність підприємств значною мірою характеризується обсягами і формами інвестицій. Тому для більш детального вивчення змісту інвестицій необхідно прокласифікувати за певними ознаками. У складі фінансових інвестицій виділяють портфельні інвестиції, які згідно з Податковим кодексом України визначаються як господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку.

Американським вченим Г. Марковіцем [18] розроблена теорія інвестиційного портфеля, в якій визначається зміст як способу вкладення інвестором своїх заощаджень у різні види активів (що зменшує ризиковість). Послідовність формування інвестиційного портфелю за І. Шарпом [20] слідує: визначення інвестиційної політики → аналіз ринку цінних паперів → вибір окремих активів, що формують інвестиційний портфель.

В країнах з ринковою економікою під інвестиціями розуміють використання капіталу в основному у двох напрямках:

- реальні інвестиції – вкладення у матеріальні активи (в основні засоби виробництва, у товарно-матеріальні запаси, в оборотні засоби виробництва);
- фінансові інвестиції – вкладення у цінні папери.

Майбутній стан економіки суб'єктів господарювання визначається обсягом інвестицій у виробництво. У поточному періоді діяльності основним завданням є досягнення максимально можливого рівня ефективності використання нового матеріально-технічного ресурсного потенціалу, що доповнюється зваженою політикою розподілу створюваного продукту – забезпечення відшкодування вартості спожитого у виробництві капіталу та нагромадження коштів для його розширення і поновлення, тобто – формування інвестиційних ресурсів, що становлять сукупність засобів виробництва, технології, створену інфраструктуру, інноваційні продукти, кошти для здійснення інвестування, інформаційне забезпечення.

Інвестиційні ресурси можна синтезувати у такі групи:

- фінансові ресурси (цінні папери, грошові кошти, банківські вклади);
- майнові ресурси (рухоме і нерухоме майно);
- інтелектуальні ресурси (сукупність технологічних, технічних та комерційних знань);
- майнові права, права користування землею, водою, надрами та іншими природними ресурсами і орендні права.

Одним із основних етапів управління формуванням інвестиційних ресурсів на підприємствах є визначення обсягу інвестицій. Взагалі

формування обсягу інвестиційних ресурсів на підприємствах визначається в рамках від *min* до *max* ресурсів для здійснення відтворювального процесу. Мінімальний рівень обсягу інвестиційних ресурсів виступає як «критична маса». Тобто, їх розмір забезпечує простий відтворювальний процес. Максимальний рівень визначається фінансовою стратегією розвитку і забезпечує розширене відтворення. Тому реалізація інвестиційних ресурсів підприємством являється одним із заходів підвищення темпів економічного зростання та соціально-економічного розвитку і здійснюється в системі інвестиційного забезпечення підприємства.

Вище зазначені теоретичні аспекти взаємозв'язку економічного зростання з інвестиціями породили необхідність розвитку нового напрямку зростання – інноваційного, тобто економіки інноваційного розвитку.

Інновація – нововведення в сфері технології та організації управління, яка спрямована на підвищення продуктивності та одержання додаткового доходу внаслідок впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу і створення кращих за своїми властивостями та принципово нових технологій, продукування нових товарів та послуг, які охоплюють увесь спектр видів діяльності – від дослідження і розробок, виробництва і менеджменту до маркетингу.

Інноваційна модель розвитку, її теоретичне обґрунтування висвітлено в працях видатного економіста М. Туган-Барановського. Зокрема, основні положення розглядалися ученим у тісному взаємозв'язку та взаємодії багатьох чинників розвитку мікро- та макроекономіки, включаючи і культурно-технологічні та системно-структурні чинники процесу розширеного відтворення [152].

Узагальнені теоретичні дослідження, розпочаті українським вченим-економістом світового рівня Михайлом Туган-Барановським, австрійський вчений Йозеф Шумпетер на початку XX століття вперше ввів у науковий обіг термін «нові комбінації» та «інноваційний процес». Й. Шумпетер у своїй

праці «Теорія економічного розвитку» (1911 р.) визначає п'ять типів комбінацій змін або інновацій [159, с. 159]:

- ✓ створення нового продукту чи відомого продукту в новій якості;
- ✓ впровадження нового методу виробництва;
- ✓ освоєння нового ринку збуту;
- ✓ забезпечення для виробничого процесу нових джерел сировини;
- ✓ проведення реорганізації (введення нових організаційних форм).

Крім того, Й. Шумпетер у цій же праці підкреслює, що «... інновації, нововведення, підприємництво відіграють не меншу роль, ніж обґрунтовані А. Маршалом ціна та вільна конкуренція» [159, с. 234].

Згідно із законом України «Про інноваційну діяльність» від 3 лютого 2004 року № 1407-IV, інновації – новостворені (застосовувані) і (або) удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [47].

Виходячи із змістовності терміну «інновація» А.А. Пересада вводить у науковий оборот таку класифікацію типів інновацій [120]:

- ❖ товарна інновація – введення нового продукту, товару;
- ❖ технологічна інновація – введення нового методу виробництва;
- ❖ ринкова інновація – створення нового ринку товарів або послуг;
- ❖ маркетингова інновація – освоєння нового джерела постачання сировини або напівфабрикатів;
- ❖ управлінська інновація – реорганізація структури управління;
- ❖ соціальна інновація – впровадження заходів щодо покращення життя населення;
- ❖ екологічна інновація – впровадження заходів щодо охорони навколишнього середовища.

Багатогранність та комплексний характер інновацій, різноманітність способів та сфер використання потребує розробки їх класифікацій, яка

дозволить об'єктивно оцінити інновації, визначити їх результативність і спрямованість інноваційного процесу, а також виявити неоднорідність інновацій і підібрати методи управління кожного з них. Класифікувати інновації можна по-різному, залежно від певних ознак, які дозволяють здійснити їх поділ; визначити їх належність до різних класифікаційних груп; виявити якісні особливості, спрямованість, інтенсивність, ступінь новизни, поширеність, охоплення ринку; конкретизувати структуру об'єкта, що вивчається інноватикою. Одна і та ж сама інновація може бути віднесена до різних типів, тому такий поділ є умовним і чітких меж практично не існує.

Класифікаційні ознаки інновацій з точки зору аграрної сфери, зокрема галузі тваринництва, наведемо у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація інновацій в аграрній сфері (галузь тваринництва)

Класифікаційні ознаки	Види інновацій	Характеристика
За інноваційним потенціалом	Модифікаційні Радикальні Поліпшуючі	Забезпечення часткових змін Забезпечення швидких і суттєвих змін Забезпечення політичних змін
За джерелами фінансування	Бюджетні та позабюджетні кошти Власні кошти Позичені та залучені кошти Гранти на розвиток науки	Державна підтримка новацій
За призначенням	Дифузні (багатоцільові) Одно цільові	Загальний розвиток тваринництва
За рівнем окупності	Низькоокупні Середньоокупні Швидкоокупні	
За масштабом впровадження	Масштабні Середньомасштабні Локальні	Порода, техніка Зональний розвиток тваринництва Нова технологія виробництва нового продукту
За регіональною (територіальною ознакою)	Область Район Населений пункт	По кожному регіону
За видом новацій	Організаційні Економічні Технічні Технологічні	У цілому по галузі По технології технологічного процесу

Продовження таблиці 1.1

За видом ефективності	Економічна Соціальна Екологічна Інтегральна	Виробничі інновації Зайнятість сільського населення Новий спосіб утилізації відходів тваринницьких ферм Нові форми організації праці селян
За новизною	Нові для галузі у світі Нові для галузі в Україні Нові для господарства	Глобалізація та розвиток економіки окремих країн Ринок землі Технології, породи тварин тощо
За ступенем ризику	Ризикові Помірно ризикові Мало ризикові	
За походженням новацій	Вітчизняні Зарубіжні	Результат наукових досліджень, передовий досвід Досвід іноземних компаній, результат наукових досліджень
За строками реалізації новацій	Довгострокові (понад 10 років); Середньострокові (3-10 років); Короткострокові (1-3 роки)	Порода тощо Ветеринарне забезпечення тощо

Джерело: адаптовано на основі [128].

Певну класифікацію інновацій відповідно до особливостей аграрної сфери запропонувала російська дослідниця Е.М. Крилатих [70], зокрема:

- виробничо-технологічні інновації – результати наукових розробок, що знайшли своє практичне застосування у виробництві нових видів сільськогосподарської та промислової продукції (нові технології робіт, нові методи утримання тварин, технології зберігання і переробки сільськогосподарської сировини);

- селекційно-генетичні інновації – це специфічний тип інновацій, що характеризується довготривалими строками виконання з великими ризиками. До них належать фундаментальні дослідження з генної, клітинної, хромосомної інженерії, молекулярної вірусології, а також прикладні дослідження з розширення генофондів сільськогосподарських рослин і тварин, їх використання в селекційній роботі;

- організаційно-управлінські інновації – нові маркетингові системи, нові засоби менеджменту, логістики, нові методи мотивації праці тощо;

– економіко-соціо-екологічні інновації – це нововведення в системах екологічних і соціальних відносин, у регулюванні виробництва і ринку, нові методи підтримки екологічної рівноваги.

За функціональним призначенням нововведення поділяються на взаємопов'язані види:

– організаційні – охоплюють нові методи і форми організацій всіх видів діяльності. Їх може бути три види [143]:

1) процедурного змісту: зміни набору показників, методів розрахунку коефіцієнтів значущості і т. д.;

2) структурні: зміни підпорядкованості, координації, обміну інформацією;

3) інновації, що пов'язані із змінами виробничих елементів, введення нових підрозділів і ланок, ліквідація старих структурних одиниць, об'єднання підрозділів та ін.

– економічні – нові методи управління наукою та виробництвом за рахунок реалізації функцій планування і прогнозування, фінансування, ціноутворення, мотивації та оплати праці, оцінки результатів діяльності;

– технічні – проявляються у вигляді нових продуктів, технологій, засобів виробництва з новими або покращеними властивостями;

– технологічні – виникають при застосуванні удосконалених нових способів виробництва старих або нових продуктів та впровадженні інформаційних систем;

– соціальні – різні форми активізації людського чинника, спрямовані на поліпшення умов праці; зміни економічних, екологічних, культурних і політичних аспектів та способу життя в цілому;

– юридичні – нові та доповнені закони, нормативно-правові документи, що визначають та регулюють будь-які види діяльності;

– інформаційні – важливі для організації раціональних інформаційних потоків в інноваційній діяльності.

Усі види інновацій знаходяться у відносно тісному зв'язку. На рисунку 1.1 зображено взаємозв'язок окремих видів інновацій.

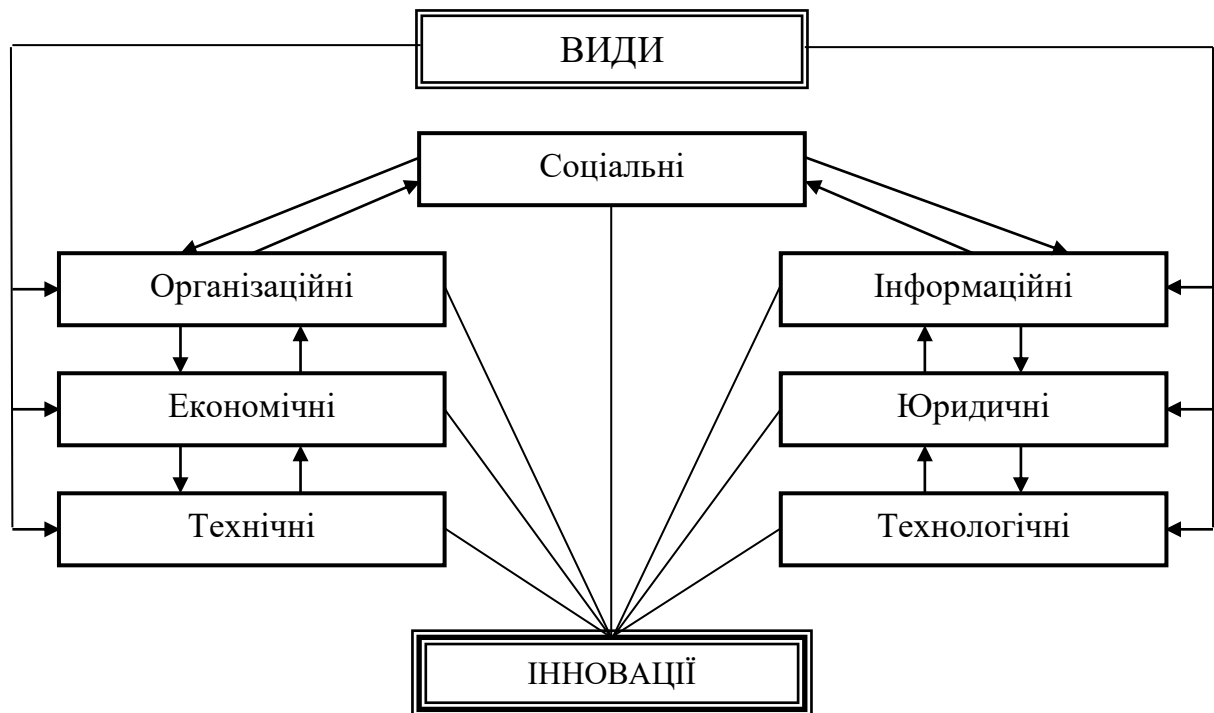

Рис. 1.1. Взаємозв'язок окремих видів інновацій

Джерело: систематизовано на основі [143].

Такі інновації як технічні та технологічні здійснюючи вплив на зміст виробничого процесу зумовлюють організаційні інновації, які потребують нових змін в економічній сфері і створюють умови для позитивних змін у соціальному середовищі. Усі інновації повинні спиратися на юридичне обґрунтування, відповідні нормативно-законодавчі акти та достовірну інформацію.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємств м'ясного підкомплексу за умов глобалізації потребує інтенсифікації, суттєвого підвищення ефективності забезпечення відповідності продукції та процесів її виробництва міжнародним стандартам. Вирішення зазначених питань значною мірою пов'язане зі зростанням інвестиційної активності підприємств, яка потребує наявності відповідним інвестиційним потребам ресурсів. Але інвестиційна діяльність підприємств підкомплексу не повною

мірою відповідає потребам стійкого зростання їх конкурентоспроможності. Недостатність власних коштів підприємств, обсягів кредитних операцій, що мають інвестиційне спрямування та державної підтримки визначають потребу пошуку альтернативних джерел залучення інвестиційних ресурсів. Одним з таких джерел є кошти отримані за рахунок залучення фінансових інвестицій.

У забезпеченні ефективного і стабільного розвитку економіки галузі тваринництва вирішальну роль відіграє науково-обґрунтована інноваційно-інвестиційна політика держави, яка має визначати реальні джерела, напрями структури інвестицій, здійснювати реальні та ефективні заходи для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних і технологічних програм. Крім того, держава повинна створювати сприятливий інвестиційно-інноваційний клімат з метою ширшого залучення іноземних інвестицій та досягнень науково-технічного прогресу західних країн.

Без надійних капіталовкладень неможливо забезпечити відродження галузі тваринництва, забезпечити створення і впровадження новітніх технологій, нових порід худоби, систем сучасної організації та управління виробництвом і збутом продукції, розвиток ринкової інфраструктури тощо.

Порівняно з іншими галузями сільського господарства галузь тваринництва залишається низько привабливою щодо інвестування, що являється однією із важливих причин стимулювання розвитку виробництва м'яса. Основними причинами щодо низької інвестиційної привабливості є те, що:

- м'ясне тваринництво має велику фондоемність, звідси, найбільше співвідношення вартості використовуваних та оборотних засобів та коштів;
- внаслідок великої інвестоемності м'ясне виробництво дає менший обсяг виручки на одиницю інвестицій; тваринництво має великі строки окупності (порівняно з іншими галузями);

Особливістю м'ясного тваринництва також є те, що зменшення обсягу спрямованих інвестицій за рахунок більше дешевого та менш технологічного і якісного обладнання, здешевлення та спрощення проектів ферм, використання більш дешевих і менш продуктивних порід корів та інші чинники призводять до різкої втрати економічної ефективності м'ясного виробництва.

Крім традиційних економічних складностей інноваційно-інвестиційна привабливість галузі ускладнюється й іншими факторами, що визначають локальний інноваційно-інвестиційний клімат:

- недостатня підтримка та захист інновацій та інвестицій з боку держави;
- відсутність дієвих механізмів інноваційного та інвестиційного стимулювання;
- високі кредитні ставки при постійно змінних умовах кредитування;
- невизначеність з ринком землі.

Для того щоб активізувати інноваційно-інвестиційну діяльність в більшості держав світу реалізується відповідна державна політика, при розробці якої в аграрній сфері необхідно дотримуватися тих орієнтирів та враховувати ті принципи, що в перспективі визначатимуть інвестиційну активність господарюючих суб'єктів, темпи інноваційних процесів і соціального розвитку села, рівень продовольчої безпеки тощо.

Інноваційний процес в галузі тваринництва передбачає всебічний розвиток та удосконалення галузей на основі використання найбільш високопродуктивних порід худоби і ефективних засобів виробництва, прогресивних досягнень науки і техніки та спрямований на максимальне збільшення конкурентоспроможності продукції тваринництва з найменшими затратами праці і засобів на її виробництво.

Виробництво наукової продукції можна поділити на різні етапи і стадії: від зародження ідеї, проведення дослідження до розробки конкретного нововведення, апробації його та освоєння безпосередньо у виробництві на

кожному окремо взятому підприємстві (рис 1.2). Для того щоб уникнути невдач на подальших етапах впровадження інновацій, щоб достовірно визначити ефект і корисність конкретного нововведення необхідно випробувати в реальних умовах роботи сільськогосподарського підприємства в тестовому режимі.

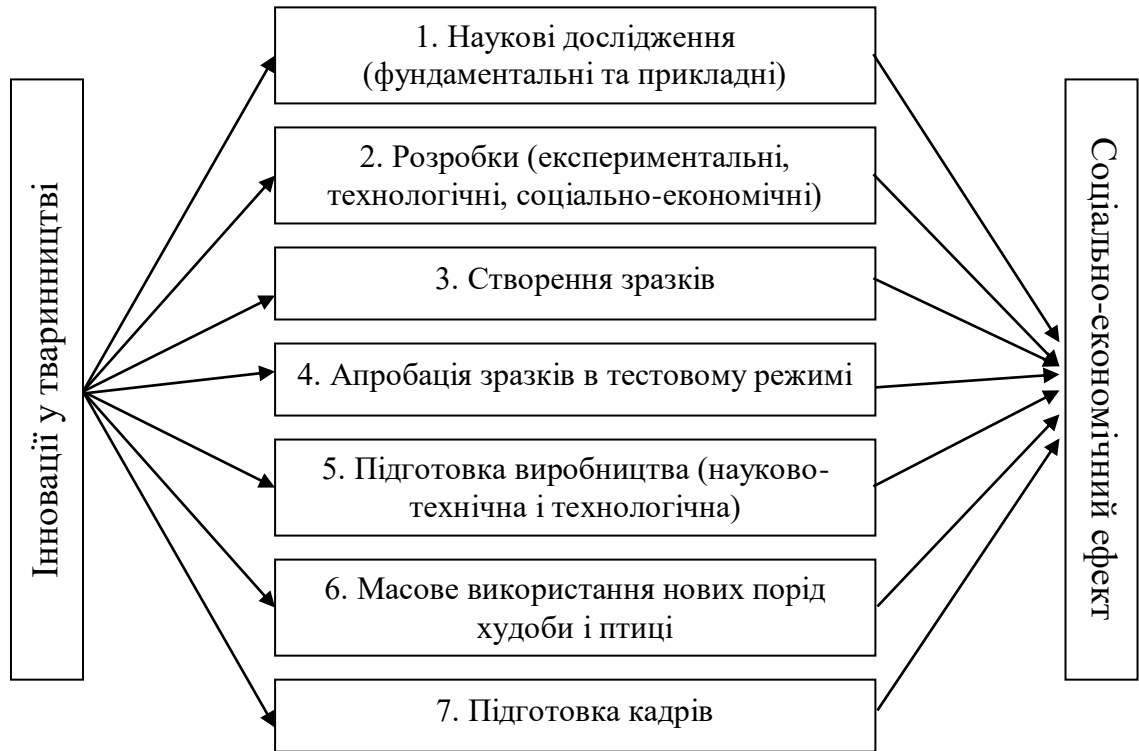

Рис. 1.2. Етапи освоєння інновацій у тваринництві

Джерело: власні дослідження [82].

Етапи інновацій в тваринництві вимагають значних фінансових та трудових витрат і результативність їх значною мірою залежить від стану, розмірів і налагодженості впроваджувальної сфери, оскільки лише прямий зв'язок між науковими установами та безпосередньо сільськогосподарськими товаровиробниками можна забезпечити оперативність і високу ефективність.

Таким чином, освоєння інновацій виробниками м'яса поступово створює умови для прискорення науково-технічного прогресу в галузі, при цьому у виробництві отримують певний ефект від освоєння інновацій, що виражається в додатковому одержанні м'яса або скороченні питомих витрат на її виробництво.

Для визначення ефективності освоєння інновацій як критерії можна розглядати: ступінь новизни розробки та її відповідність світовому рівню, збільшення обсягів виробництва, поліпшення якості та забезпечення екологічної безпеки продукції, підвищення продуктивності праці, зростання конкурентоспроможності та створення умов розширеного відтворення галузі. У разі оцінки важливо комплексно оцінювати всі складові економічного ефекту науково-технічного прогресу, включаючи соціально і екологічні складові.

Основними факторами інновацій у м'ясній галузі є: техніко-технологічні, біологічні, соціальні та організаційно-економічні групи (рис. 1.3).

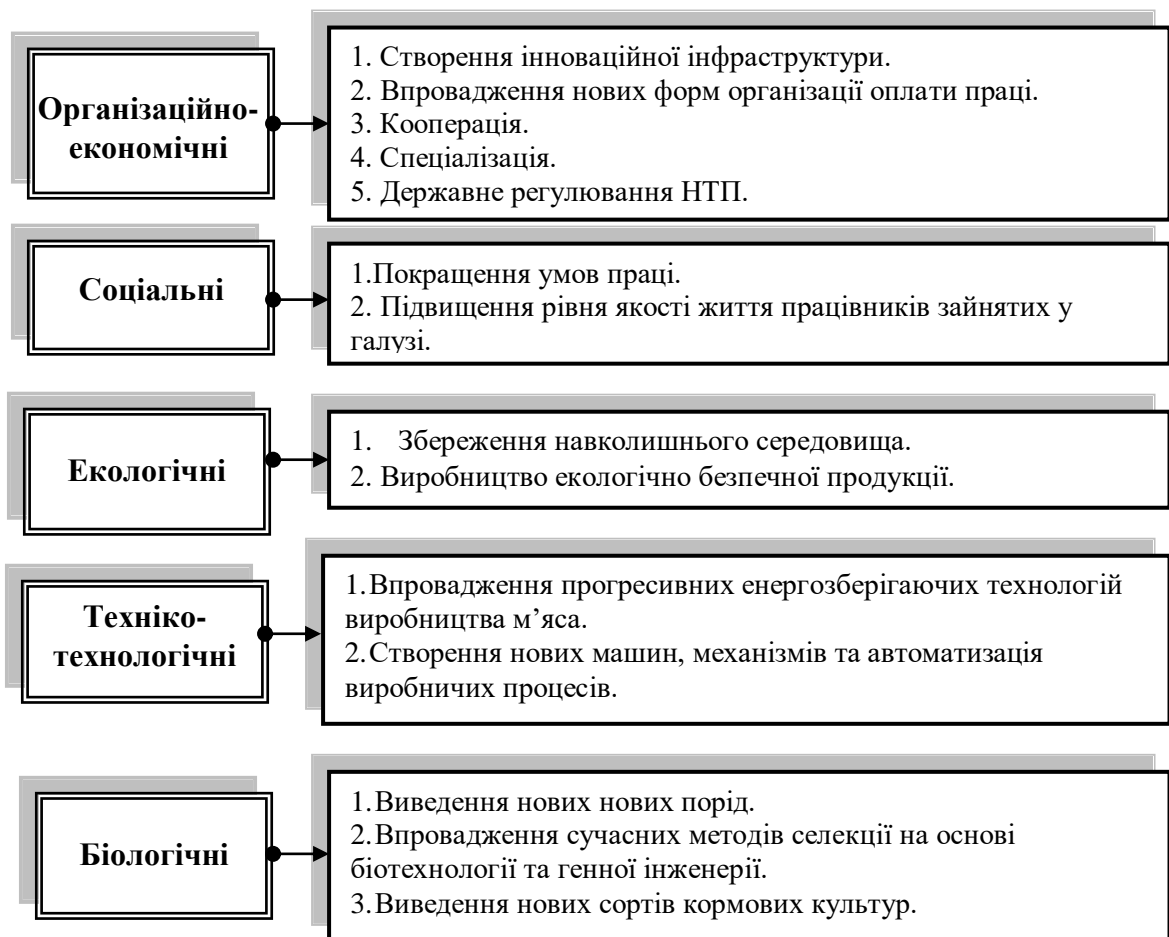

Рис. 1.3. Фактори інновацій в галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження [82].

Пріоритетними необхідно виділити біологічні та техніко-технологічні, що визначають вибір породи худоби і птиці, комплексу технічних процесів і

впливають на рівень ефективності та конкурентоспроможності виробництва м'яса.

Охарактеризовані групи факторів інновацій у м'ясній галузі, які містять різні його напрямки повинні діяти в комплексі і безпосередньому зв'язку. Тільки в такому разі буде забезпечене підвищення ефективності виробництва м'яса.

Враховуючи проблему раціонального та ефективного виробництва м'яса та вищевикладене, на нашу думку, особливого значення і нових підходів до побудови і реалізації набуває механізм інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса. Для визначення та розуміння сутності інноваційно-інвестиційного механізму, на нашу думку, необхідно притримуватися комплексного підходу. В цьому аспекті інноваційно-інвестиційний механізм необхідно розглядати як інструмент управління, який є сукупністю управлінських елементів і способів їх організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності шляхом використання з урахуванням особливостей формування і розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції для забезпечення певної мети, заради чого, власне, і створюється відповідний механізм. Результативність дії інноваційно-інвестиційного механізму функціонування та розвитку ринку м'яса може бути досягнута через система заходів, що:

- ✓ забезпечить розробку вигідну для товаровиробника кредитну політику, спрямовану на оновлення основних засобів;
- ✓ посилить інтегрування виробництва, переробки і реалізації м'ясної продукції, що запобігатиме різким коливанням закупівельних цін на м'ясо;
- ✓ підвищення платоспроможності населення;
- ✓ збільшення кількості великих спеціалізованих підприємств із високим рівнем концентрації поголів'я і технологічного забезпечення, виробництва м'яса;

- ✓ оновити морально застарілі технологічні і технічні засоби виробництва на фермах, що зумовить зниження енергоємності виробництва одиниці продукції та її собівартості;
- ✓ визначення цільових показників і пріоритетних напрямів розвитку м'ясної галузі та засобів їх досягнення;
- ✓ удосконалення механізмів державного регулювання довгострокового виробництва та ринку м'яса.

1.2. Особливості, інституціональні основи та система факторів впливу на функціонування ринку м'яса

Ринок м'яса займає особливе місце в структурі аграрного сектору економіки, є одним із показників ефективності функціонування галузі тваринництва в цілому. Завдання, пов'язані зі створенням таких умов реалізації м'ясної продукції, які б забезпечили задоволення інтересів споживачів і продавців, залишаються не розв'язаними до тепер. Про неефективність функціонування ринку м'яса свідчить виробництво обсягів м'ясної продукції, яке за останні роки постійно знижується. Відсутні в практиці до теперішнього часу мережі державних та професійних організацій, які би сприяли збалансуванню попиту та пропозиції на ринку м'ясної продукції через відповідні механізми реалізації продукції, гарантування суб'єктам ринку її збут на конкурентній основі та за вигідною ціною, скорочення витрат по трансакціях.

На сучасному етапі вітчизняний ринок м'яса функціонує в умовах слабо розвинутої ринкової інфраструктури, неефективних заходів державного регулювання розвитку галузі тваринництва, низького матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Дані фактори спонукають до збільшення трансакційних витрат, зумовлюють особливості функціонування ринку м'яса.

Дослідженню проблем функціонування продовольчих ринків, зокрема їх особливостям функціонування, присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме В.Г. Андрійчука [2], О.М. Алімова [1], О.В. Березіна [12], П.С. Березівського [11], В.І. Бойка [14], П.І. Гайдучького [24], М.В. Заходим [55], П.К. Канінського [61], О.В. Крисального [69], М.Й. Маліка [92], П.М. Макаренка [89], М.В. Місюка [105], П.Т. Саблука [129], О.В. Шкільова [157] та інших. Але, разом з тим, комплексний підхід до узагальнення та систематизації зазначених особливостей функціонування ринку м'яса відсутній.

На основі використання методу системного підходу та опрацювання великої кількості літературних джерел встановлено наступні загальні особливості та характеристики розвитку і функціонування ринку продовольства (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Особливості розвитку ринку продовольства

№ п/п	Особливості	Характеристика особливостей
1.	Характер попиту	Не стійкий, сезонний, низька еластичність
2.	Конкуренція	Діють усі види конкуренції (монополістична, олігополістична, досконала)
3.	Споживачі (цільова аудиторія)	Для виробничого, особистого споживання, переробки, перепродажу
4.	Розвиток кон'юнктури	Попит на продовольчому ринку більш вразливий із соціальної точки зору
5.	Інформаційне забезпечення функціонування ринку	Виробники сільськогосподарської продукції не володіють своєчасною достовірною інформацією щодо кон'юнктури ринку, нових технологій, каналів збуту, ціни тощо
6.	Інфраструктура ринку	Створені інститути не забезпечують економічні інтереси всіх учасників ринку
7.	Цінова кон'юнктура	Значні коливання, диспаритет цін
8.	Види ринків	Виробничі, маркетингові, фінансові, юридичні та кредитні
9.	Регуляторна політика держави	Законодавча база регулювання ринку характеризується суперечністю і незавершеністю
10.	Характер зв'язків між суб'єктами	Відсутні тривалі стабільні зв'язки

Джерело: узагальнено автором.

Ринок продовольства, за різними визначеннями вітчизняних вчених та науковців, це сукупність економічних відносин з приводу організації і купівлі-продажу продовольства [125, с. 366]. На нашу думку, таке трактування змісту ринку є занадто вузьким, що не відображає специфіку даного ринку та його змістовного наповнення.

«Ринок сільськогосподарської продукції можна трактувати як систему економічних відносин, яка формується за участю різних інституцій, забезпечує і регулює виробництво продукції аграрного сектору економіки та рух товару до споживача у сфері обміну» – за твердженням Павличенка А.О. [15, с. 5]. На думку Т.Г. Дудара та В.Т. Дудара «ринок агропродовольчої продукції» слід характеризувати як ефективний механізм задоволення потреб товаровиробників і запитів споживачів, найважливішою властивістю якого є те, що він виступає чутливим регулятором і координатором системи комерційних зусиль суб'єктів ринку, спрямованих на виробництво і реалізацію конкурентоспроможних товарів для забезпечення продовольчої безпеки і формування експортного потенціалу держави [40, с. 22].

Ринок м'яса та м'ясної продукції, на нашу думку є складовою частиною продовольчого ринку, причому вплетеною органічно в його структуру. При аналізі та дослідженні особливостей ринку м'яса та м'ясної продукції нами виявлено та охарактеризовано специфічні ознаки (рис. 1.4):

- велика кількість споживачів із широким колом запитів сприяє швидкому проникненню виробникам м'яса на ринок продовольства і знайти свою нішу;
- неможливість попиту до різких змін;
- існує потреба в мобільних каналах збуту м'яса та м'ясопродуктів в зв'язку із широкою географією споживачів;
- стабільність функціонування;
- необхідність у додаткових витратах на зберігання запасів сировини та готової продукції, нерівномірність завантаження виробничих потужностей м'ясопереробних підприємств;

- попит на товари виробничого споживання формується під дією попиту на споживчі товари;
- потребує комплексного вирішення проблема утилізації відходів переробки м'яса;
- не придатність до тривалого зберігання та малотранспортабельність багатьох видів м'ясної продукції;
- існування якнайширшого, порівняно з іншими ринками, товарного асортименту за рахунок великої кількості споживачів у кожного з яких індивідуальні запити.

Рис. 1.4. Особливості притаманні ринку м'яса та м'ясної продукції

Джерело: власні дослідження [75].

Необхідно відмітити одну із специфічних особливостей ринку м'яса те, що виробники не можуть мобільно реагувати на зміну ринкової кон'юнктури, оскільки у разі підвищення цін на м'ясо не відбувається миттєвого зростання пропозиції, тому що потрібен деякий час щоб збільшити поголів'я худоби, підвищити її продуктивність. Через зниження ціни на м'ясо товаровиробники змушені досить тривалий час виробляти той самий обсяг продукції. Крім того, специфіка ринку м'яса також пов'язана із великою часткою ринкових

агентів на первинному ринку (сільськогосподарські підприємства, фермерські підприємства, особисті селянські господарства), забезпеченням ринку збуту протягом року та гарантованого надходженням сировини на переробні підприємства, а також безперебійного забезпечення населення м'ясною продукцією щоденного попиту [108, с. 148]. Тому, враховуючи дані особливості, ринок м'яса ефективно може функціонувати лише за умови врахування сукупності міжгалузевих та міжгосподарських зв'язків, на основі яких базується його діяльність. Адже саме тут фіксуються специфічні та неоднозначні види взаємин між суб'єктами ринку, властиві лише для певної території, регіону, області.

З точки зору дослідження інституціональних основ формування ринку м'яса та м'ясної продукції передбачає розгляд самого ринку як особливого інституту, що існує для полегшення ринкового обміну, скорочених витрат по транзакціях. Виходячи з поняття транзакційних витрат, розвиток інституціонального середовища, поряд з іншими напрямками, передбачає структуру та еволюцію інститутів, пов'язаних з дослідженням формальних і неформальних правил і норм, що виступають як обмеження для економічних агентів, а також відповідних механізмів контролю за їх дотримання.

Важливою функцією інститутів є створення умов, що сприяють економії транзакційних витрат. На думку В.В. Вольчика функціонування інститутів ринку пов'язане з поточною взаємодією економічних акторів, а ринок в еволюційному контексті нейтральний, спонтанний механізм обміну, координації, вибору [21, с. 49]. В даному випадку, якщо інститути справляються із цим завданням, поглиблюється спеціалізація і поділ праці, зростають інтенсивність і обсяги обміну. В разі відхилення від його виконання інститути починають служити інтересам окремих соціальних груп, внаслідок чого гальмується економічний прогрес, або зовсім припиняється.

Д. Норт і Р. Томас відзначають «... якщо все, що потрібно для економічного зростання це інвестиції та інновації, то чому окремі суспільства пройшли повз бажану перспективу?» [164]. Це явище свідчить про

відсутність ефективної інституціональної структури, насамперед, системи прав власності, що виявляється найважливішою передумовою зростання. Тому, на нашу думку, встановлення певних правил і норм поведінки економічних агентів ринку зменшує їх ризики, знижує невизначеність, обумовлює їх інформованість.

Інститути, які не ефективно діють або не достатньо розвинуті, стають причиною зниження рівня життя населення, відсутності діючого механізму регулювання діяльності товаровиробників, нагромадження неплатежів і простроченої заборгованості, недосконалості системи кредитування, процедури банкрутства, захисту прав власності. Оцінка здатності ефективно виконувати покладені на державні і не державні інститути функції та рівень довіри до них суб'єктів ринку є основними вимірниками ефективності інституціонального середовища. Звідси, частка державних витрат на підтримку аграрного сектору, зокрема галузі м'ясного тваринництва, є одним з таких вимірників.

Правила, що визначають взаємодію агентів ринку м'яса визначають інститути, які можуть бути формальними, тобто зафіксованими правом (законами, постановами, розпорядженнями, указами), і неформальними, зафіксованими в правилах поведінки, традиціях, звичках. Якщо дія первинних всебічна, то дія інших обмежена ринками соціально однорідних груп. Інститути можуть бути як фактором доповнення ринку та м де він існує в недосконалому виді і функціонування його ускладнюється обмеженням числом учасників, так і фактором заміщення ринку при повній його відсутності.

Враховуючи позитивні та негативні сторони впровадження інститутів, різні економічні агенти по різному їх оцінюють. Один і той же інститут може бути «позитивним благом» для однієї групи населення, а для іншої – «негативним благом».

Недостатнє ефективне втручання держави у розвиток ринку м'яса, зміни що відбуваються в його структурі і властиві його деформації

пояснюється недосконалим інституціональним середовищем (специфікація прав власності, володіння, користування тощо). В рамках існуючої інституціональної структури, на думку Д. Норта, регулюючі правила іноді являють собою «вигадливий конгломерат» з тих, що стимулюють зростання продуктивності, перерозподілу доходу, неефективному розміщенню ресурсів [111].

Неможливість узгодження частково конфліктуючих і частково співпадаючих діючими інститутами як формальними так і не формальними обумовлює суперечливість сучасного інституціонального середовища. В сучасних умовах відсутні повноцінні ринкові інститути, внаслідок чого криється причина неефективності багатьох заходів щодо реформування АПК. До сьогоднішнього часу залишаються неефективними інститути кредиту та оподаткування. Адже важливою умовою прискорення виробництва є відновлення оборотних коштів товаровиробників, в тому числі за рахунок пільгових кредитів, звільнених від оподаткування інвестицій у виробництво. Навіть ті бюджетні кошти, які виділяються в сільське господарство, як свідчить досвід, використовуються не за цільовим призначенням.

Обмеження та заборони на вивіз м'ясної продукції за межі регіону супроводжуються виникненням її «тіньового» обороту, що в підсумку перешкоджає формуванню ринку даної продукції. Відсутність, ігнорування значення особливостей інституціональної будови тієї або іншої системи при здійсненні її трансформації обумовлює багаторазове повторення кризових ситуацій (бартер, товарний кредит, неплатежі тощо). Велике значення на обсяги трансакційних витрат має втручання держави «Аналогічно межах експансії фірми стосовно ринку існують межі зростання держави» [28, с. 64]. На нашу думку, границі державного втручання визначаються порівнянням альтернативних механізмів гарантування угод у системі «ринковий механізм – суб'єкт ринку». Відповідної уваги до даного трактування державного впливу заслуговує висновок академіка НАН України Гейця В.М., який вважає при порівнянні «варто брати до уваги співвідношення породжуваних

ними трансакційних витрат у конкретних економічних, соціальних і політичних умовах. Отже, не існує абсолютної границі держави й не існує оптимальних розмірів державного втручання в економічне й соціальне життя безвідносно до конкретних історичних реалій» [27, с. 15].

Для сучасного ринку м'яса та м'ясної продукції характерними є трансакції, що будуються не стільки на позитивних нормах довіри і відповідальності, скільки на негативних. Тому, для зниження високих трансакційних витрат суб'єкти ринку все більше починають керуватися неформальними правилами й нормами поведінки (порушення умов, угод, договорів; повернення пільгового кредиту; порушення в оподаткуванні тощо). Прикладом цього явища може бути те, що тільки 20% опитаних керівників аграрних підприємств на запитання «Чи можна жити за законами?» відповіли позитивно. Але, поряд з цим, починають формуватися довгострокові партнерські відносини між виробниками сировини та переробними підприємствами, між великими промисловими й торгівельними підприємствами.

Виходячи з вище зазначеного, можна стверджувати, що якщо зміна формальних правил може стати результатом прийняття законів, указів, постанов, розпоряджень, то трансформація неформальних правил здійснюється повільно й нерідко підсвідомо.

Ринок м'яса, що формується, поки що не можна назвати інститутом, який здатний повною мірою забезпечити координацію та узгодження дій економічних агентів. Великим розміром трансакційних витрат властива інша природа, ніж у розвинутих країнах. Інституціональному середовищу, що формується, можна виділити наступні характерні риси:

- по-перше, відсутність ефективного контролю держави, трудового колективу, власника за діяльністю адміністрації підприємств призвело до зниження ефективності керування, погоні за швидкою вигодою замість стійкого економічного зростання;
- по-друге, відбулося загальне ослаблення інститутів, різке

розширення суб'єктів і груп у суспільстві та в економіці, що порушують рамки формальних та неформальних, ново встановлених і прийнятих в суспільстві правил, стереотипів, норм. Тобто, така система в економічній літературі характеризується інституціональним вакуумом;

– по-третє, виникнення глибоких цінових і фінансових диспаратів, вилучення доходу, створеного у сільськогосподарських товаровиробників на користь інших галузей економіки є наслідок відмови держави від функцій міжгалузевої координації від відповідальності за підтримку умов, у яких для більшості сільськогосподарських підприємств зберігається можливість беззбиткового виробництва.

На наш погляд, у побудові раціональної моделі регулювання ринку м'яса та м'ясної продукції в основі повинні лежати не абстрактні моделі надання повної «ринкової волі» товаровиробникам, що позбавляє їх всякої державної підтримки, цінового регулювання, а розуміння реальних стереотипів економічного поведіння і теперішніх структурних змін, що відбуваються на вітчизняному продовольчому ринку в цілому. Тому на перший план виступає проблема структуризації ринку, зміст якої полягає у обґрунтуванні форм поєднання стабільності і гнучкості, контролю над ринком конкуренції і монополії, ринкової свободи.

Створення інституціонального середовища, складовими якого є правила та ефективні норми, які детермінують поведінку суб'єктів ринку, в тому числі і держави, є головним завданням держави. Для цього спрямована інтенсифікація процесу розробки нормативно-правової бази й прийняття законів, що відносяться до сфери продовольчого комплексу, зокрема виробників тваринницької продукції.

В процесі дослідження ринку м'яса та м'ясної продукції з погляду взаємозв'язку його структури, в тому числі інституціональної економічної поведінки суб'єктів і результативності механізму керування, дають можливість визначити особливості національної моделі його регулювання межі і границі державного втручання. Особливість взаємодії державних

методів керування та ринкових механізмів регулювання, що визначають траєкторію подальшого розвитку м'ясопродуктового комплексу, обумовлені дією ступеня сформованості інституціонального середовища як детермінанти економічного поведіння суб'єктів ринку: пріоритетністю ринку продовольства з точки зору продовольчої безпеки; рівнем розвитку конкуренції на м'ясному ринку; неоднорідністю регіональної структури ринку м'яса; структурними змінами (диверсифікація, інтеграція, конгломеративне злиття).

Досвід зміни механізму регулювання ринку продовольства, зокрема м'яса, показав, що не всі інститути із системи економічного регулювання розвинених країн можуть бути скопійовані. Таке формування повинне відбуватися з врахуванням особливостей сучасного стану економіки, наявних стереотипів економічного поведіння, пріоритетів аграрної політики. В результаті тривалості кризових явищ в АПК, наявності міжгалузевих, внутрішньогалузевих і міжрегіональних диспропорцій значно ускладнюються першочергові завдання щодо створення інституціонального середовища.

Економічна сутність ринку м'яса зводиться до відшкодування витрат продавців м'яса та м'ясної продукції (виробників і торговельників) та отримання ними прибутку через задоволення платоспроможного попиту покупців на основі вільного взаємного погодження. Тобто, сутність ринку м'яса та м'ясопродукції знаходить своє відображення у виконанні властивих йому функцій як загальних так і специфічних. До функцій, властивих лише м'ясному ринку, в економіці відносять:

- забезпечення підвищення інвестиційної активності вкладень капіталу в м'ясну галузь;
- надання постачальникам м'яса вільного доступу на конкурентний ринок;
- для здійснення угод купівлі-продажу, створення і удосконалення інфраструктури;

- забезпечення населення м'ясом та м'ясною продукцією;
- забезпечення зростання доходів товаровиробників і партнерів по м'ясопродуктовому підкомплексі.

Таким чином, ринок м'яса та м'ясної продукції можна трактувати як складову частину продовольчого ринку, який являє собою сукупність соціально-економічних відносин, які виникають сфері виробництва, переробки, збуту і споживання даного виду продукції, та структура якого має багатоукладний та не стабільний характер. Основні складові ринку відображені на рисунку 1.5.

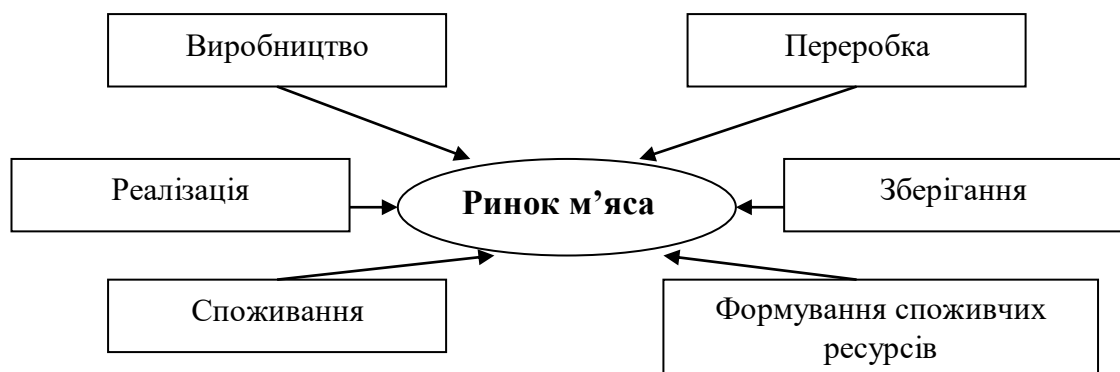

Рис. 1.5. Складові ринку м'яса

Джерело: власні дослідження [75].

При формуванні ринку м'ясної продукції сільське господарство залишається ключовою ланкою м'ясопродуктового підкомплексу і гарантом насичення ринку. Суб'єктами цього ринку є:

- товаровиробники (усі категорії сільськогосподарських підприємств);
- переробні підприємства;
- комерційні структури;
- посередники (державні і приватні інститути, фізичні особи, кооперативи, спілки, заготівельні організації тощо);
- торгівля (гуртова, роздрібна, біржі, торгові дома тощо).

Ринок м'яса характеризується такими основними категоріями як попит, пропозиція, ціна, які реалізуються в процесі купівлі-продажу. Поняття «потреба» є основним регулятивним поняттям, що здатне виконувати

методологічну функцію при з'ясуванні сутності та здійснення саморегулювання ринкової економіки загалом і попиту зокрема. При тлумаченні даного поняття необхідно розуміти *природну* потребу, яка визначає нестачу будь-чого, яку відчуває людина та *похідну* потребу (продукт або кілька продуктів необхідних для задоволення природної потреби людини). Для задоволення природної потреби людини мало мати необхідність і бажання придбати продукт, необхідно мати ще й можливість його купити і насамперед наявність грошей, бо саме вони вимірюють існуючу потребу, перетворюють її на платоспроможну. Тобто, споживачів цікавить товар не загалом, а товар за прийнятною ціною. Звідси, сутністю попиту і є платоспроможна потреба, яка відображає не тільки бажання, а й можливість придбати товар чи послугу і становить тільки ті похідні потреби людей, які вимірюються грошима. Таким чином, попит ринку м'яса і м'ясної продукції відображає структуру потреб ринку і обсяги у м'ясній продукції, яку споживачі готові і в змозі купити за певною ціною.

В економічній літературі розділяють:

- індивідуальний попит, кількість товарів, які конкретний споживач зможе придбати за різними можливими цінами на певному ринку за певний період;
- ринковий попит – сукупний попит усіх покупців на певному ринку за певний період, в основу якого покладено індивідуальний попит. Тобто, ринковий попит визначається чинниками, що впливають на вимоги окремих споживачів.

Попит на м'ясну продукцію динамічний і постійно змінюється під впливом багатьох детермінантів, які поділяються на цінові та нецінові. Основною детермінантою впливу на попит, звичайно, є ціна на одиницю товару і функція попиту може бути виражена рівнянням:

$$QD = f(P), \quad (1.1)$$

де QD – обсяги попиту, які можуть бути придбані покупцем; P – ціна одиниці продукції.

До нецінових детермінантів, які впливають на попит м'ясної продукції слід віднести:

- *економічні*: зміна реальних потреб, реальних грошових доходів населення, цін на товари-замінники, на взаємодоповнюючі товари;
- *соціальні*: рівень загальнонародської культури, субкультури, традицій і звичаїв, економічної та політичної культури;
- *демографічних*: зміни у структурі населення (за статевовіковою ознакою, розміром сім'ї, родом занять, освітою тощо);
- *психологічних*: належність до певного суспільного класу, способу життя (смаків і уподобань традиціоналістів, естетів) типу особистості (загальна, авторитарна натура).

На нашу думку, головним серед перелічених детермінантів є переваги споживачів або смаки, грошові доходи споживачів та їх кількість на ринку, ціни на взаємопов'язані товари, очікування споживачів щодо майбутніх цін і доходів. Звідси, функція попиту може бути як:

$$QD = f(P, P_1S, P_nS, P_1C, P_mS, I, Z, W, N, B...) \quad (1.2)$$

де QD – обсяги попиту; P – ціна товару; PS – ціна товару субституту; PC – ціна комплектарного блага; Z – смаки і уподобання; W – об'єктивні умови споживання; N – очікування споживача; B – інші фактори.

Слід відмітити, що дія закону попиту на ринку м'яса обмежена однією з його особливостей – іммобільністю виробничого процесу, тобто неможливість його швидкого пристосування до змін кон'юнктури ринку, оскільки джерело ресурсів для виробництва м'яса – сільське господарство – є відносно мало еластичним залежно від цін. Тому, враховуючи вище відмічене, можна виділити наступну особливість ринку м'яса: у системі відносин попит – пропозиція остання не може повністю контролюватися виробниками. Другим важливим елементом, який характеризує ринок є пропозиція, яка розглядається як сукупність товарів, що виробники готові продавати на певному ринку за певною ціною за конкретний період. Суттєво причинно-наслідковий зв'язок між ціною та кількістю товарів відображає

закон пропозиції, тобто за інших однакових умов зростання цін на товари веде до збільшення кількості товарів, які хочуть і можуть вести на ринок виробники. Даний закон підтверджує, що із підвищенням цін зростає також і пропозиція і показує, що виробники прагнуть виробляти і продавати за вищою ціною і більшу кількість товару. Але закон спадної віддачі свідчить, що в разі збільшення обсягу виробництва зростатимуть витрати на одиницю продукції за незмінною основного капіталу. Тому, виникає потреба встановлення, покриття значних витрат виробництва, високих цін.

Між обсягом пропозиції та ціною товару існує пропорційний зв'язок. Зростання обсягів виробництва за високих цін пояснюється таким чином, з одного боку – за умови зростання цін товаровиробник отримує додатковий прибуток і має можливість розширити масштаби виробництва, з іншого – зростання цін залучає в певну галузь нових виробників. При цьому йдеться лише про тенденцію до збільшення масштабів виробництва, адже тільки до певної межі зростання зумовлює збільшення пропозиції. Пропозиція змінюється як і попит під впливом не тільки ціни, а й не цінових детермінантів: ціни на ресурси (енергоносії, сировину, робочу силу), що становлять витрати виробництва; технологічні зміни; часовий період; податки і субсидії; ціни на взаємопов'язані товари; кількість продавців.

Не менш важливим елементом економічного механізму функціонування ринку м'яса та м'ясної продукції є ціна через яку реалізуються важливі економічні закони: закон вартості, закон попиту і пропозиції, закон корисності, тощо. На постулатах теорії А. Сміта, Д. Рікардо, Ж-Б. Сейя, Е. Бен-Баверка висунута А. Маршалом концепція ціни, у якій він прагне поєднати одну теорію – теорію ціни – три концепції: граничної корисності витрат виробництва, попиту і пропозиції [97]. На рис. 1.6 відображено структуру ринку м'яса і м'ясної продукції.

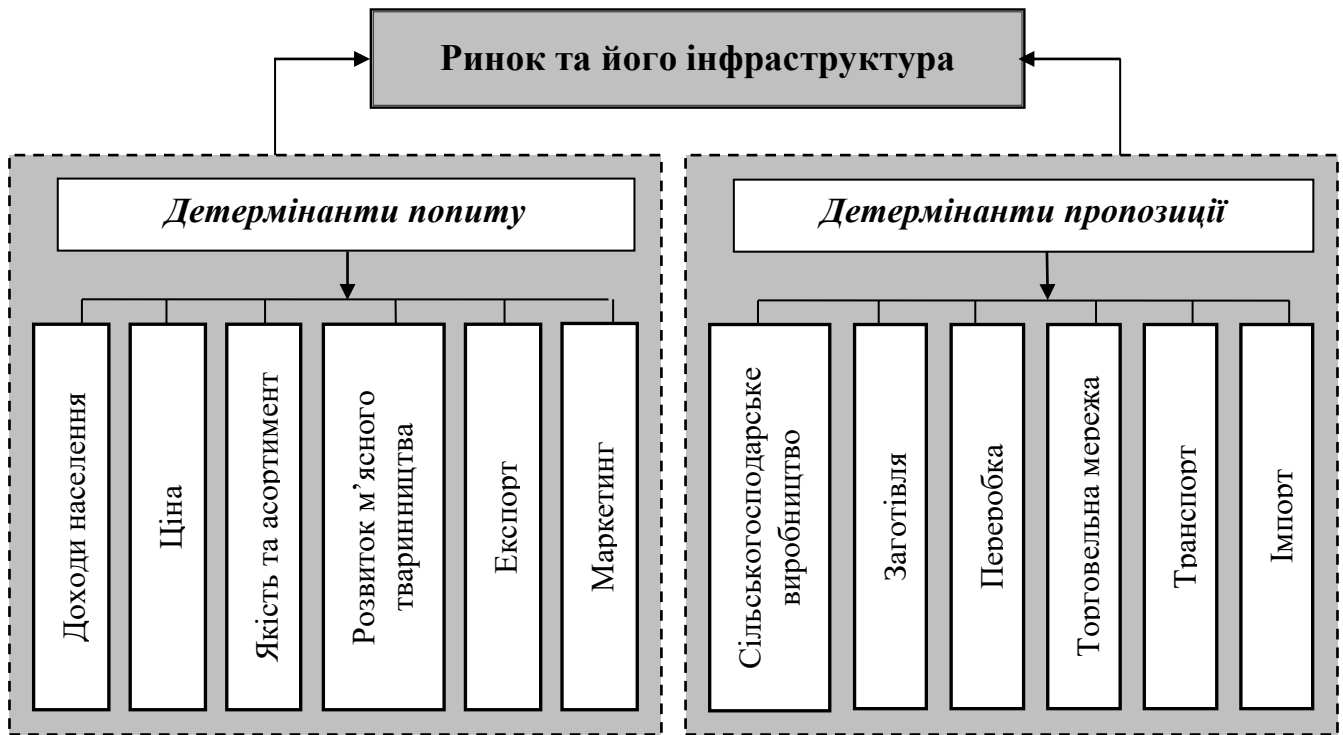

Рис. 1.6. Структура ринку м'яса та м'ясної продукції

Джерело: власні дослідження.

Ціна будь якої речі, виходячи із даної теорії, є її ціновою вартістю відносно всіх речей загалом, або її купівельною вартістю. Тому у механізмі саморегулювання ринкової економіки особливе значення відіграє ціна, що є результатом взаємодії попиту і пропозиції. Основними детермінантами зміни ціни є попит і пропозиція. Залежність між змінами попиту і рівноважної ціни обернена, а залежність між пропозицією і ціною – прямою. Отже, на рівноважну ціну впливають всі детермінанти, що спричиняють зміни в попиті та пропозиції.

1.3. Методика наукового дослідження формування і розвитку ринку м'яса

Ринок м'яса та м'ясної продукції як структуроутворююча одиниця системи національної економіки може бути охарактеризований багаточисельними параметрами в залежності мети дослідження, обсягу

доступної інформаційної бази, кола користувачів інформації тощо. Оцінка динаміки розвитку ринку м'яса є кількісною основою обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо форм та методів його регулювання, економічного прогнозування та планування даного ринку, визначення стратегічних напрямів його розвитку з урахуванням впливу домінуючих внутрішніх та зовнішніх факторів. Для окремих суб'єктів ринку результати його оцінки формують базу для розробки тактики і стратегії розвитку, аналізу конкурентного середовища, прогнозу, цінової кон'юнктури ринку тощо. Таким чином, оцінка є важливим інструментом сучасного дослідження ринку м'яса та м'ясопродуктів, знаходить прикладне використання як на макро- так і на макрорівні, що обумовлює безперервний розвиток та адаптацію її методології до особливостей відтворювальних процесів даного ринку.

Вивчення методик даного аналізу дозволили ідентифікувати три групи оціночних показників:

- кон'юнктури ринку;
- рівня монопольної влади;
- економічної концентрації.

Але використання даних систем показників в умовах нашої країни пов'язано як низкою інформаційних обмежень, зокрема, відсутністю офіційних статистичних даних у розрізі окремих підприємств, наявністю «тіньових» субсекторів, складністю інтеграції графічних методів кон'юнктурного аналізу, тощо так із концептуальними недоліками деяких індексів концентрації (зокрема індексу Джемі та Герфіндала-Гіршмана) і значною варіативністю отриманих результатів [156, с. 20]. Методики ринкового аналізу, які існують, передбачають оцінку лише одиничних показників в межах об'єкту досліджень (співвідношення попиту і пропозиції, показники рівня концентрації тощо), що не дає можливості системно оцінити всі аспекти динамічного розвитку ринку м'яса та забезпечити тісний взаємозв'язок між результатами оцінки та методики його регулювання.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали діалектичний метод пізнання, основні положення ринкової економіки, економічна теорія, концепція розвитку агропромислового комплексу та вітчизняного аграрного ринку, зокрема, ринку м'яса, наукові розробки вітчизняних вчених з питань інноваційно-інвестиційного забезпечення функціонування ринку тваринницької продукції.

Інструментарієм діалектики є індукція та дедукція, тобто на початковому етапі дослідження необхідно використовувати індуктивний метод, що передбачає збирання, систематизацію і узагальнення достовірних фактів пов'язаних з практикою і причетних до формування та розвитку продовольчого ринку, зокрема ринку м'яса. Послідуючою стадією даного методу є обґрунтування теорій, узагальнень, економічних принципів. В процесі дослідження, коли вирішення проблеми починається з теоретичного, абстрактного осмислення її при цьому, спираючись на спостереження випадкові, інтуїції, логіку мислення, застосовується дедуктивний метод.

Результати застосування індуктивного та дедуктивного методів – теорії, економічні принципи та узагальнення, рекомендації методики можуть бути використані для формування стратегії і тактики розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції в Україні. Звідси, можна стверджувати, що індуктивний та дедуктивний методи по своїй цінності доповнюють один одного.

Для того, щоб забезпечити системний підхід до об'єктів дослідження, крім індуктивного та дедуктивного методів в дисертації використовуються інші прийоми та специфічні методи, такі як розрахунково-конструктивний, балансовий, нормативний, економіко-статистичний, економіко-математичний, соціального опитування, абстрактно-логічний, експериментальний методи.

Будь-які економічні явища розглядаються не ізольовано, а всебічно – у взаємозв'язку і розвитку. Аналізуються взаємозв'язки розвитку продуктивних сил і виробничих відносин виробництва і реалізації м'ясної продукції у системі формування та розвитку ринку м'яса. Тому в основу

дослідження ринку даного виду продукції покладений принцип взаємозв'язку і розвитку економічних явищ об'єктивної дійсності.

Системний підхід, відповідно до якого ринок м'яса та м'ясної продукції розглядається як цілісна система, що об'єднує певну множину взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів в єдине ціле, виступає водночас підсистемою системи більш високого рівня. Сукупність взаємодіючих елементів та спосіб їх поєднання визначають структурну побудову системи ринку м'яса та м'ясопродуктів.

Формуючи методологічні підходи впливу інноваційно-інвестиційного механізму на розвиток ринку м'яса в Україні, при аналізі економічних відносин і явищ на ринку, старалися виявити вплив інновацій, зачатки нового, передового. Перспективними вказані конкретні підходи щодо поєднання інтересів суб'єктів цього ринку в контексті членства країни в СОТ і входження у європейські агропродовольчі структури.

Процес наукового дослідження проводився за логічною схемою: минуле – сучасне – майбутнє. Адже без знання розвитку продуктивних ринків в економічно розвинутих країнах, історії вітчизняного економічного розвитку і сучасної економічної дійсності не можна сформувати жодної концепції, побудувати науково-обґрунтовану систему. Предметом аналізу є ринкові процеси в аграрному секторі, а завданням теорії ринкових структур є дослідження, яким чином ринкові трансформаційні процеси спрямовують діяльність суб'єктів виробництва м'яса на задоволення попиту споживачів. Тому, відповідно до цих завдань досліджуються чинники, що призводять до порушення ринкових процесів, і методи їх регулювання з метою забезпечення результативності економіки.

Методи теорії ринків мають певні відмінності від методів мікроекономічної теорії. Ми погоджуємося з думкою Т.О. Осташко, що «... відмінність методів теорії галузевих ринкових структур від методів мікроекономічної теорії полягає з одного боку у більшій широті охоплення ринкових процесів, а з іншого – у більшій конкретизації інституційних

деталей» [118, с. 130]. Тому даний методологічний підхід забезпечує суттєві переваги при здійсненні аналізу ринку м'яса і м'ясної продукції, зважаючи на те, що його інституційна структура остаточно ще не сформована.

Для того щоб визначити основні напрями подальшого розвитку галузей м'ясного скотарства, свинарства, птахівництва і становлення та ефективного функціонування ринку м'ясної продукції, необхідно спочатку піддати теоретичному аналізу сам об'єкт перетворень і зміни, що в ньому відбуваються. Ознакою характерного ринку є його недосконалість в результаті не врегульованої складної взаємодії формальних і неформальних інститутів, а саме впливом останніх пояснюється нестійкий та неефективний характер розвитку ринку. При обґрунтуванні методик та підходів до структурно-інституційного аналізу ринку м'ясної продукції варто послатися на теоретичні аспекти та розробки прихильників і послідовників інституціоналізму – Олівера Уільямсона, Дугласа Норта, Рональда Коуза та ін. [68, 112, 153].

Найбільш вдалою вважається модель аналізу ринкових структур запропонованою Едвардом Мейсоном [3]. Запропоновані моделі аналізу ринку досліджують результативність окремих галузей та ринків відповідно до поведінки продавців і покупців, яка залежить від структури ринку [3, с. 5]. Даний підхід називають парадигмою «структура → поведінка → результативність» за якою ми проведемо дослідження ринку м'яса та м'ясної продукції (рис. 1.7).

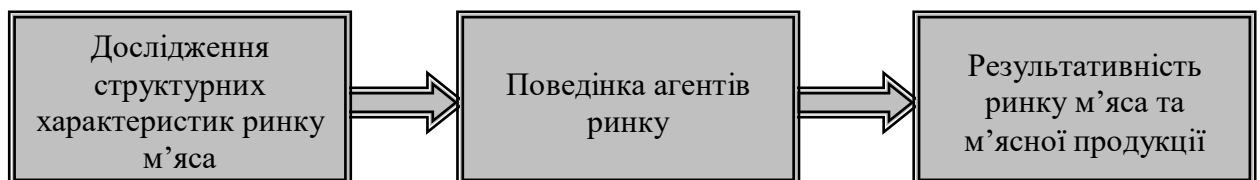

Рис. 1.7. Парадигма аналізу ринку м'яса

Джерело: досліджено і адаптовано на основі [40].

Для аналізу кожного з трьох блоків системи і взаємозв'язку спробуємо використати інституціональні підходи, які дають можливість провести аналіз

інституціональних аспектів ринку м'яса та пояснити, з точки зору економічної теорії, цілу низку явищ, що супроводжували формування даного ринку і впливають на ефективність його розвитку в сучасних умовах. Таким чином, інституціональний підхід вважається найбільш вдалим і надзвичайно продуктивним для оцінки ефективності ринків, їх структурних елементів та змін. Тому, використовуючи дану теорію, ефективний ринок передбачає розвинену систему інститутів як формальну так і неформальну, що передбачає низькі витрати на трансакції на рівні індивідуальних контрактів.

Вітчизняні науковці вважають, що на високу вартість ринкових трансакцій в Україні суттєво вплинули неформальні чинники, серед яких чи не найбільшим був внесок невизначеності майбутнього, що деформувало мотиви і поведінку учасників ринку [40, с. 12]. Нестабільність інституційного середовища зумовлює неефективність ринків, так як на етапі становлення ринкових інститутів чинники трансакційних витрат самі перебувають на стадії формування і не можуть забезпечити ефективність ринку.

При дослідженні процесів формування і розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції застосовується комплексний підхід, який заснований на описі в середині міжсистемних взаємодій об'єкта і надання можливості теоретичного узагальнення, технічної, технологічної, економічної, організаційної, соціальної, екологічних складових. На основі цього буде обґрунтовано стратегічні напрями розвитку ринку м'яса та модель прогнозу його функціонування в майбутньому.

В дисертаційному дослідженні для аналізу ринку м'яса та м'ясної продукції в основному використовується теорія і методологічні підходи до оцінки та діагностики продовольчих ринків О.В. Нікішиної [110, с. 35-41].

Ринок м'яса та м'ясної продукції як системи знаходить відображення в теорії відтворювального циклу та методології секторного аналізу інтегрованого ринку [83, с. 225]. Відповідно до неї структур ринку м'яса та м'ясопродуктів можна представити як сукупність чотирьох взаємопов'язаних секторів відповідно стадіям утворення подальшої трансформації та

споживання якостей товару, а саме: сировинного, виробничого, інфраструктурного та споживчого (рис. 1.8).

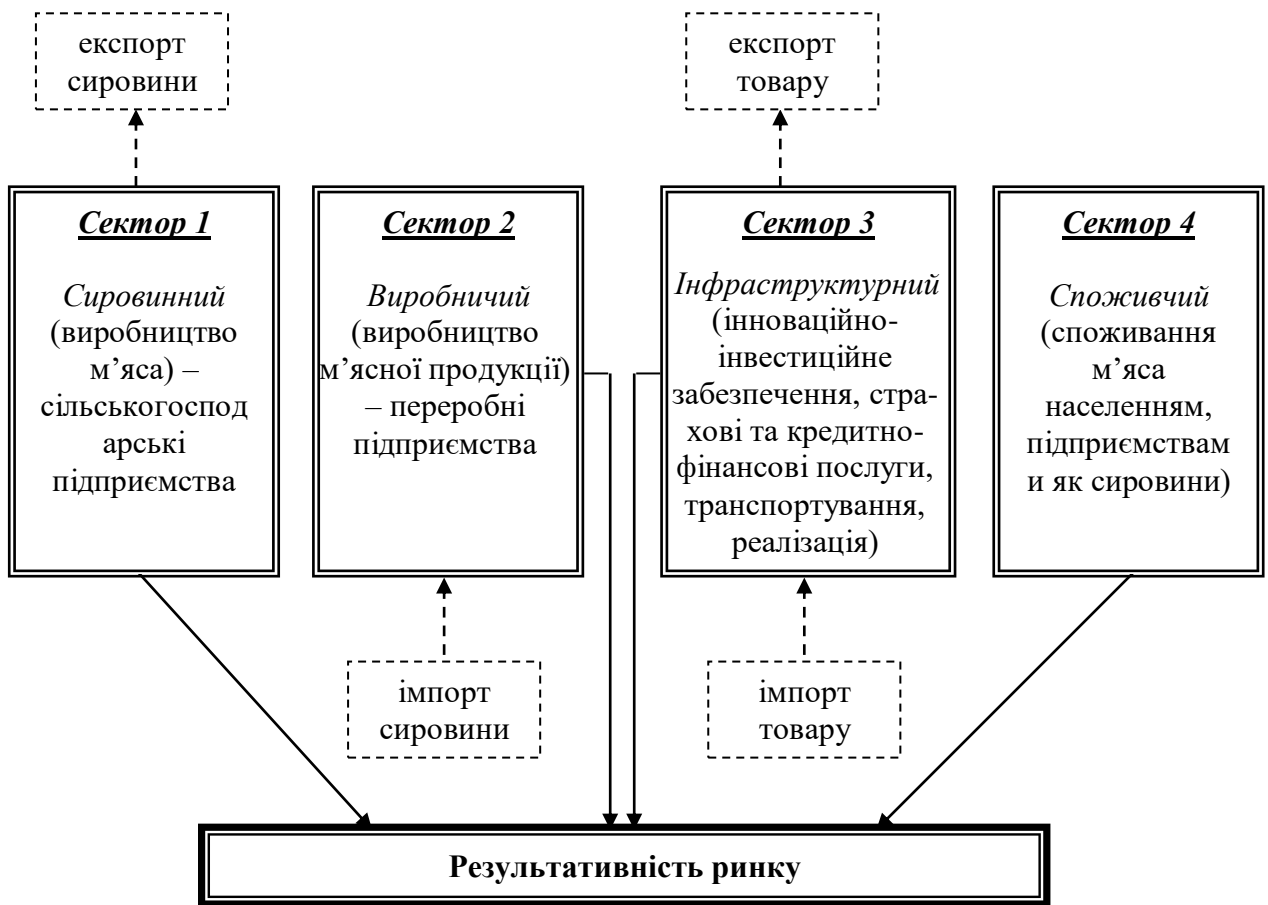

Рис. 1.8. Схема парадигми аналізу секторної структури ринку м'яса та м'ясопродукції

Джерело: побудовано автором на основі [110].

Модель ринку м'яса та м'ясопродуктів, що представлена, дозволяє оцінювати ефективність відтворювальних процесів у розрізі кожного сектору, здійснювати між секторний порівняльний аналіз певних критеріїв (секторних, загальних), складати між секторні баланси товаропотоків, що має першочергове значення у підвищенні ефективності інноваційно-інвестиційного механізму розвитку ринку м'яса та його переорієнтація з неузгоджених цінових методів на науково обґрунтовані засади стимулювання виробництва доданої вартості.

В процесі даного дослідження оцінка ринку м'яса ідентифікуватиметься як взаємопов'язана сукупність кількісних і якісних складових, що передбачають розрахунок секторних і загальноринкових критеріїв ринку, аналіз якості динаміки його розвитку, конструювання інтегральних величин, які завершують характеристику ринку і головна мета даної методики полягає у визначенні динаміки змін ключових параметрів розвитку ринку м'яса в цілому та його складових секторів зокрема, формування агрегованого висновку про стан і проблеми розвитку даного ринку як методичної основи його перспективного розвитку. Основними принципами даної методики є:

- економічна доцільність та достатність оціночних критеріїв (включення в систему тільки тих критеріїв, які є інформаційною основою для прийняття управлінських рішень);
- системність, узгодженість, достовірність та динамічність інформаційно-аналітичних показників;
- зі ставність загальних секторних критеріїв;
- оберненість зв'язку між оцінкою та пріоритетними завданнями розвитку ринку;
- економічна інтерпретація отриманих результатів оцінки динаміки розвитку ринку та його секторів.

Запропонована методика оцінки ринку м'яса та м'ясної продукції включає кілька етапів, кожний з яких вирішує певне проміжне завдання, сукупність яких направлена на досягнення головної мети оцінки (рис. 1.9).

Перший етап – ідентифікація ринку м'яса, який передбачає визначення головних вихідних характеристик даного ринку, які передують будь-якому типу аналізу. Це, перш за все, територіальні і часові межі, склад суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність у певному секторі структури ринку [100].

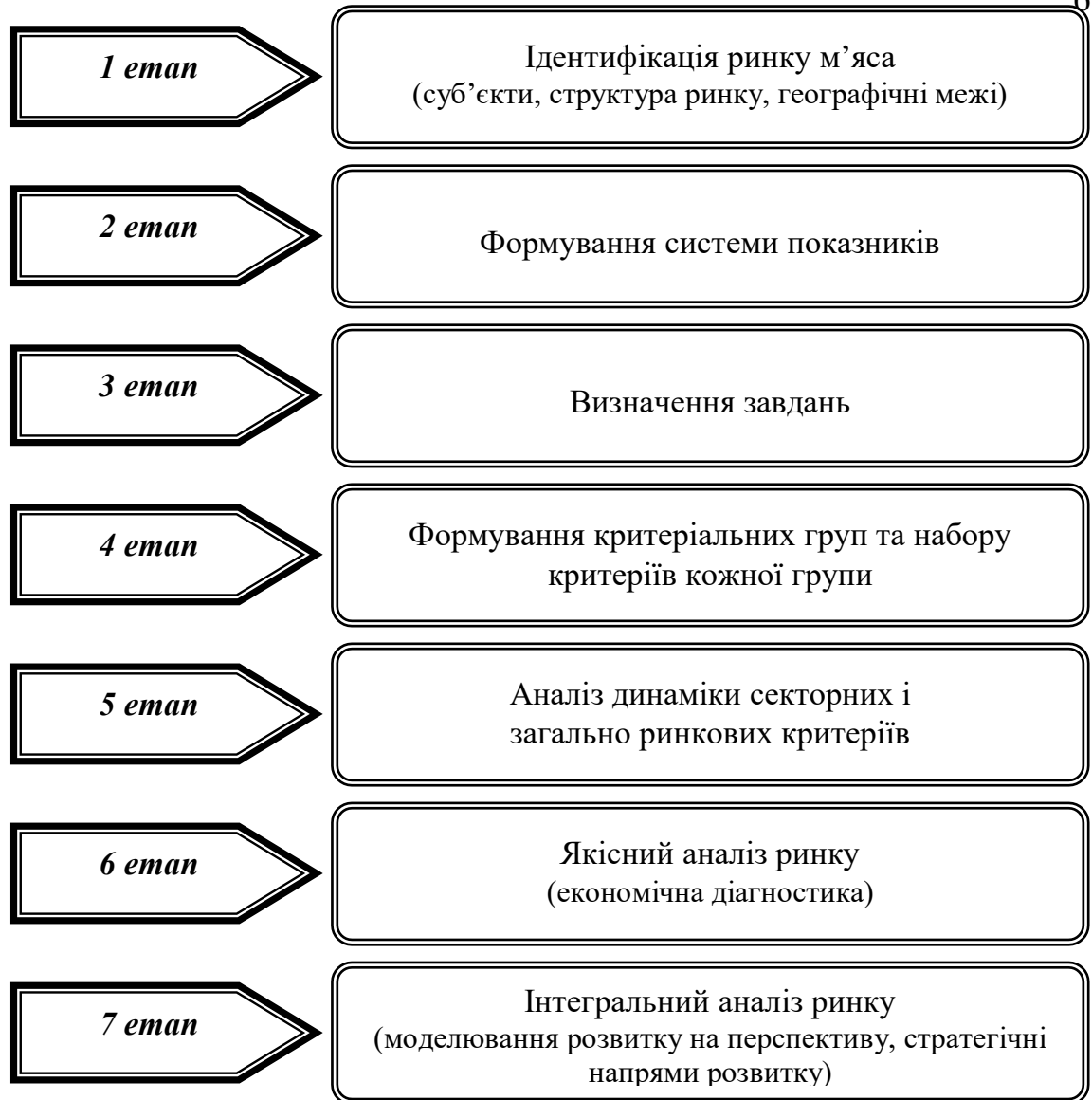

Рис. 1.9. Етапи та послідовність оцінки ринку м'яса

Джерело: побудовано автором на основі [110].

Другим етапом є формування системи показників, що передбачає створення інформаційної бази, яка релевантно відображає динаміку розвитку м'ясного ринку. На даному етапі проводиться збір, обробка та групування даних Державної служби статистики України, державних органів влади, інформаційно-аналітичних та наукових праць. Крім того, другий етап є кількісною складовою оцінки ринку м'яса, достовірність якої визначає точність наступних розрахунків та об'єктивність агрегованих висновків.

Реалізація третього етапу зумовлена вимогами принципів достатності оціночних критеріїв. Проведені дослідження тенденції розвитку ринку м'яса

та механізмів впливу на нього, зокрема інноваційно-інвестиційного, фінансового, організаційного, дозволяють виділити такі пріоритетні завдання, вирішення яких забезпечить:

- стабільний розвиток конкурентоспроможності продукції м'ясопродуктового підкомплексу;
- збалансування різновекторних економічних інтересів суб'єктів ринку;
- державну підтримку виробництва м'яса в сільськогосподарських підприємствах;
- високий рівень продовольчої безпеки держави та її регіонів.

Для того, щоб якісно оцінити виконання перелічених завдань необхідно провести аналіз динаміки змін показників критеріальних груп, кожна з яких характеризує певні економічні процеси на ринку у відповідності до намічених пріоритетів. Тому, логічний взаємозв'язок завдань і оціночних критеріїв забезпечується на четвертому етапі шляхом цілеспрямованої орієнтації даних блоків, що конструюються на пріоритетні завдання розвитку ринку м'яса, які ідентифіковані на попередньому етапі. Оскільки, від правильності та раціональності вибору одиничних критеріїв та їх об'єднання в групи залежать інтегровані результати оцінки та діагностики ринку, що слугує для прийняття рішень.

Найскладнішим є четвертий етап. Існуюча множинність та розрізненість потенційних критеріїв оцінки ринку м'яса та м'ясної продукції, обумовлена необхідність її чіткої класифікації (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Класифікація критеріїв (показників) оцінки ринку м'яса
та м'ясної продукції**

Класифікаційні ознаки	Види критеріїв (показників)
1. Ступінь охоплення ринку	1. Секторні критерії: – загальні (розраховуються для кожного сектору ринку); – специфічні (притаманні лише певним секторам). 2. Загальноринкові.

2. Характер соціально-економічних процесів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виробничі. 2. Фінансові. 3. Цінові. 4. Критерії міжсекторних взаємозв'язків. 5. Критерії концентрації. 6. Критерії державного впливу. 7. Критерії продовольчої безпеки
3. Тип «оціночної основи»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Еталонні критерії: <ul style="list-style-type: none"> – базові (попереднього періоду); – нормативні (науково обґрунтовані нормативи); – експертні (визначені експертним шляхом). 2. Цільові (визначені кінцевою метою дослідження). 3. Ціннісні (орієнтовані на задоволення певної потреби споживачів).
4. Складові інтегральної оцінки ефективності функціонування ринку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Економічні. 2. Екологічні. 3. Соціальні. 4. Техніко-технологічні.
5. Вектор розвитку ринку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Показники-стимулятори. 2. Показники-дестимулятори.

Джерело: узагальнено автором.

Сукупність критеріїв, в залежності від ступеня охоплення м'ясного ринку, доцільно розділити на дві групи: секторні і загальні та загально ринкові.

За такою класифікаційною ознакою, як характер соціально-економічних процесів, що відбуваються на ринку, критерії його оцінки можна об'єднати у сім блоків: виробничі, фінансові, цінові, між секторних взаємозв'язків, концентрації, державного впливу, продовольчої безпеки. Критерії, які систематизовані за двома першими ознаками, можуть діяти як стимулятори розвитку м'ясного ринку та визначають вектор розвитку на перспективу.

Однією із складових оцінки ринку м'яса є процес порівняння розрахованих секторних та загально ринкових критеріїв із «оціночною основою», вибір якої впливає на достовірність результатів оцінки (табл. 1.4).

**Система оціночних критеріїв (показників) функціонування
ринку м'яса**

Пріоритетні завдання	Критеріальні блоки	Оціночні критерії
1. Забезпечення стабільного розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів	1. Виробничий 2. Фінансовий	1.1. Індекси виробництва м'яса. 1.2. Динаміка видової структури виробництва м'яса. 1.3. Динаміка грошової виручки. 1.4 Індекси продуктивності тварин. 1.5. Рівень варіації обсягів виробництва м'яса
2. Збалансування різновекторних економічних інтересів суб'єктів ринку м'яса	3. Ціновий	3.1. Відношення ціни м'яса в інфраструктурному секторі до ціни товаровиробника 3.2. Відношення експортної ціни до внутрішньої 3.3. Відношення імпоротної ціни до експортної
	4. Міжсекторних взаємозв'язків	4.1. Динаміка обсягів імпорту/експорту м'ясної продукції 4.2. Ступінь відкритості ринку
3. Захист економічної конкуренції	5. Економічна концентрація	5.1. Індекс концентрації 5.2. Індекс Герфіндаля-Гіршмана
4. Державна підтримка аграрного сектору	6. Державний вплив	6.1. Динаміка обсягів дотацій на виробництво м'яса 6.2. Обсяг державних продовольчих запасів
5. Забезпечення продовольчої безпеки	7. Рівень продовольчої безпеки	7.1. Індекс достатності споживання м'яса та м'ясної продукції 7.2. Середньодушове виробництво м'яса 7.3. Питома вага витрат на м'ясну продукцію в структурі сукупних витрат населення

Джерело: систематизовано автором.

Тому, не менш важливе місце в даній методиці займає обґрунтування типу і величини еталонного критерію. В залежності від даної класифікаційної

ознаки пропонується виділити наступні групи критеріїв: еталонні, цільові та ціннісні. Для визначення інтегральної ефективності функціонування ринку м'ясної продукції доцільно ідентифікувати в якості її складових економічні, екологічні, соціальні та техніко-технологічні критерії.

Розрахунок та аналіз динаміки секторних та загально ринкових показників, сукупність яких сформована на попередньому етапі, проводиться на п'ятому етапі запропонованої методики і здійснюється шляхом порівняння їх величин із певною «оціночною основою», тип якої визначається економічною природою показника (критерію) [10]. Для ступеня відкритості та показників концентрації «оціночна основа» є нормативною, виробничих та фінансових показників – базовою, параметрів продовольчої безпеки – ціннісною (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Вибіркова характеристика оціночних критеріїв (показників) на ринку м'яса

№ п/п	Назва критерію (показника)	Нормативні значення	«Оціночна основа»	Характеристика критерію (показника)
<i>Фінансовий блок</i>				
1.	Рентабельність продукції	порівняно з «оціночною основою»	базова	зміна рентабельності м'яса в динаміці
2.	Рентабельність операційної діяльності	порівняно з базовим показником	базова	зміна рентабельності суб'єктів ринку м'яса в динаміці
<i>Блок між секторних зв'язків</i>				
1.	Динаміка обсягів товаропотоків між секторами ринку	збільшення	базова	зміна товаропотоків між секторами ринку
2.	Відношення експорту м'яса до його виробництва	в межах оптимального рівня продовольчої безпеки	базова цільова	рівень експортної орієнтації, вплив світового попиту на розвиток вітчизняного ринку
3.	Ступінь відкритості ринку	< 40% території держави є географічними межами ринку > ознака відкритості ринку	нормативна	відношення обсягу імпорту м'яса до обсягу реалізації

<i>Блок продовольчої безпеки</i>				
1.	Індикатор забезпечення м'ясними ресурсами [101]	80 кг м'яса та м'ясопродуктів на душу населення	нормативна	достатність м'яса
2.	Питома вага витрат на м'ясо та м'ясопродукти в структурі сукупних витрат населення [101]	зменшення	цілісна	економічна доступність м'яса

Джерело: власні дослідження.

Величина «оціночної основи» базується на дослідженні ретроспективи та перспективних напрямів розвитку ринку м'яса з урахуванням тенденцій світового ринку.

Якісний аналіз розвитку м'ясного ринку здійснюється на шостому етапі запропонованої методики. Кількісні значення, отримані на п'ятому етапі, систематизуються і порівнюються з метою визначення специфічних закономірностей процесів на даному ринку, ключових проблем його розвитку, потенційних конкурентних переваг. Результати економічної діагностики ринку м'яса можна висвітлити у матриці SWOT-аналізу, визначивши сильні і слабкі сторони м'ясного ринку, а також його конкурентні можливості і загрози на шляху їх реалізації.

Співставивши сильні і слабкі сторони ринку м'яса із можливостями і загрозами, можна визначити стратегічні напрями його розвитку з урахуванням впливу зовнішніх чинників та пріоритетів на даному ринку.

На останньому сьомому етапі проводиться інтегральний аналіз ринку за результатами якого здійснюється обґрунтування стратегічних напрямів розвитку та найефективніших методів його регулювання, моделювання перспективного розвитку при різних можливих сценаріях як окремих секторів так і ринку в цілому, прогнозування ключових критеріїв, що лежать в основі державного регулювання. Окремі показники можуть інтегруватися в агреговані показники, динаміка та рівень яких визначає ступінь і стабільність ринку м'яса та м'ясопродуктів завершуючи його макро характеристику. На

даному етапі використовуються експертні та альтернативні оцінки, обґрунтовуються логічні висновки, проводиться економіко-математичне моделювання тощо.

Запропонована методика оцінки та діагностики ринку м'яса та м'ясної продукції передбачає розрахунок низки кількісних і якісних критеріїв (показників), що характеризують як ринок в цілому, так і його сектор (системи) та між секторами взаємодії, що дасть можливість:

- проведення аналізу не тільки загального ринку або окремо його сектор, але й між секторний порівняльний аналіз, що дозволить ідентифікувати латентні тенденції розвитку ринку, порушення в механізмах узгодження економічних інтересів різних ринкових суб'єктів;
- об'єднати в певні критеріальні блоки оціночні показники, які зорієнтовані на стратегічні завдання розвитку м'ясної продукції.

Висновки до першого розділу

1. Темпи приросту суспільного продукту, вдосконалення структури виробництва, підвищення зрілості виробничих відносин, зміцнення продуктивних сил, тобто динамізм розвитку соціально-економічних систем забезпечується умовами функціонування суспільного відтворення та суб'єктивними чинниками його управління. Тому інноваційне спрямування динаміки інвестицій є фундаментальним параметром результативної сторони економічного відтворювального процесу і відображає загальну пропозицію, в якій суспільство розподіляє доступні йому ресурси між поточним споживанням та потребами подальшого фінансового забезпечення успішного функціонування економіки в майбутньому періоді.

2. В процесі дослідження визначено сутність інноваційно-інвестиційного механізму, яка, на відмінну від існуючих, необхідно розглядати як інструмент управління, який є сукупністю управлінських

елементів і способів їх організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності шляхом використання з урахуванням особливостей формування і розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції

3. Ринок продовольства, за різними визначеннями вітчизняних вчених та науковців, це сукупність економічних відносин з приводу організації і купівлі-продажу продовольства. Звідси, на нашу думку, ринок м'яса та м'ясної продукції є складовою продовольчого ринку, причому вплетеного органічно в його структуру і характеризується такими специфічними ознаками: велика кількість споживачів із широким колом запитів сприяє швидкому проникненню виробникам м'яса на ринок продовольства і знайти свою нішу; неможливість попиту до різких змін; стабільність функціонування; існує потреба в найбільших каналах збуту м'яса та м'ясопродуктів із широкою географією споживачів; необхідність в додаткових витратах на зберігання запасів сировини та готової продукції; нерівномірність завантаження потужностей м'ясопереробних підприємств; попит на товари виробничого споживання формується під дією попиту на споживчі товари; потребує комплексного вирішення проблема утилізації відходів переробки м'яса; непридатність до тривалого зберігання та мало транспортабельність багатьох видів м'ясної продукції; існування як найширшого, порівняно з іншими ринками товарного асортименту за рахунок великої кількості споживачів у кожного з яких індивідуальні запити.

4. З точки зору дослідження інституціональних основ формування ринку м'яса та м'ясної продукції передбачає розгляд самого ринку як особливого інституту, що існує для полегшення ринкового обміну, скорочення витрат по трансакціях. Розвиток інституціонального середовища, поряд з іншими напрямками, передбачає структуру та еволюцію інститутів, пов'язаних з дослідженням формальних і не формальних правил і норм, що виступають як обмеження для економічних агентів, а також відповідних механізмів контролю за їх дотримання.

5. На формування та ефективне функціонування ринку м'яса та м'ясної продукції важливий вплив мають такі фактори як: 1) попит, основними детермінантами якого є доходи населення, ціна, якість та асортимент, розвиток м'ясного тваринництва в особистих селянських господарствах, експорт, маркетинг; 2) пропозиція, складовими якої є сільськогосподарське виробництво, заготівля, переробка, торговельна мережа, транспорт, імпорт; 3) ціна.

6. Як структуроутворююча одиниця системи національної економіки, ринок м'яса може бути охарактеризований багато чисельними параметрами в залежності від мети дослідження, обсягу доступної інформаційної бази, кола користувачів інформації тощо. Оцінка динаміки розвитку ринку м'яса є кількісною основою обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо форми та методів його регулювання, економічного прогнозування та планування даного ринку, визначення стратегічних напрямів його розвитку з урахуванням впливу домінуючих внутрішніх та зовнішніх факторів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ М'ЯСА В УКРАЇНІ

2.1. Тенденції розвитку виробництва м'яса

Судячи з трактувань поняття ринку м'яса різних вчених та з огляду на світовий досвід, «м'ясний ринок» – це такий стан, завдяки якому в країні чи країнах, наприклад ЄС, створена стійка пропозиція худоби, птиці і м'ясопродуктів, яка повністю забезпечує масовий платоспроможний попит, завдяки чому досягається високий рівень споживання, а товаровиробники мають стійкі і достатні для розширеного відтворення доходи.

Виробництво продукції тваринництва в цілому і м'яса зокрема є однією з провідних сфер у вирішенні продовольчої проблеми та забезпечення населення країни повноцінним харчовим білком. Виходячи з сучасної та прогнозованої кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку м'яса важливе значення має своєчасне визначення вектору для конкретного регіону, тобто, напрямів відродження галузей м'ясного скотарства, свинарства, птахівництва. По-перше, навіть на Заході у розвинутих країнах виробники орієнтуються передусім на попит різних верств населення та груп з різним рівнем доходів, в тому числі і низьким. По-друге, визначилися певні тенденції у динаміці і структурі світового споживання м'яса в бік зростання частки м'яса птиці. Особливо відчутно це позначилося на структурі споживання м'яса у Європейських країнах. По-третє, в інших країнах зростає частка виробництва більш дешевого м'яса, а саме перевагу має м'ясо птиці та свинини, а найбільш дороге – це м'ясо великої рогатої худоби.

Визначення структури виробництва м'яса та вирішення цієї проблеми взагалі на основі існуючих «теоретичних моделей», або досвіду інших країн з точки зору рівня споживання тієї чи іншої продукції не веде до однозначного результату. Тому що будь-яка країна не може слугувати стандартом для

досягнення тих чи інших параметрів споживання м'яса, оскільки в кожній країні є свої національні особливості, звичаї, традиції. Для прикладу, мусульмани не споживають свинини, а в Індії корова є священною твариною. У зв'язку з розбалансованістю споживчого ринку в нашій країні рівень продовольчого забезпечення має значні відмінності. Це стосується, насамперед, сучасної «школи» ринкової економіки, де публічна інформація, дискусія, преса, наукова і навчальна література пояснює спад виробництва виключно низьким платоспроможним попитом. Така концепція легко сприймається пересічним споживачем, бо вона йому зрозуміла, але на нашу думку, ситуація, яка склалася на ринку пов'язана з багатьма різними чинниками. Визначення за суспільними потребами ролі стимулу росту виробництва, що впливають в свою чергу на обсяги і структуру потреб веде до висновку про відносне перевищення обсягу суспільних потреб над виробничими можливостями. Для визначення на цій основі поняття дефіциту дає змогу формально обґрунтувати одержаний і єдиний народногосподарський критерій оптимальності.

Залежно від виду тварин отримують: свинину, яловичину, м'ясо птиці, баранину і козлятину, кролятину та інші види м'яса. М'ясо молодняка вважаються туші великої рогатої худоби, одержані від тварин віком від 3-х місяців до 3 років, свиней – до 10 місяців, овець і кіз – до 8 місяців, а м'ясо птиці, поросят і ягнят від 14 днів до 3-х місяців вважається м'ясо молочників.

М'ясо сільськогосподарських тварин за енергетичною цінністю та хімічним складом значно різняться (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Енергетична цінність та хімічний склад м'яса сільськогосподарських тварин

Види м'яса (категорії вгодованості)	Вміст, %			У 100 гр м'яса кДж
	Білків	Жирів	Води	
Яловичина I категорії	18,9	12,3	67,7	782
Яловичина II категорії	20,2	7,0	71,7	602
Телятина	19,7	1,2	78,0	377
Свинина (жирна)	11,4	49,3	38,7	2046
Свинина (м'ясна)	14,6	33,0	51,6	1485

Продовження таблиці 2.1

Свинина (бекон)	16,4	27,8	54,8	1322
Баранина I категорії	16,3	15,3	67,6	849
Баранина II категорії	20,8	9,0	69,3	686
Ягнятина	16,2	15,1	68,9	803

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

М'ясо сільськогосподарських тварин багате на повноцінний білок, який містить незамінні амінокислоти, мінеральні речовини, вітаміни та майже повністю засвоюється організмом людини. Наприклад, засвоєння організмом м'яса свиней становить 90-95%. Винятково цінні якості має свинячий жир-сало та смалець, перетравність якого в організмі людини дорівнює 96%, що дає можливість порівнювати його з вершковим маслом. Залежно від товщини підшкірного жиру у свиней розрізняють жирну, беконну та м'ясну свинину. Від стану розвитку м'язів та підшкірного жиру у забитого поголів'я великої рогатої худоби та овець яловичину та баранину розділяють на I та II категорії.

За характером термічної обробки м'ясо буває: остигле, коли після обробки туші воно остигає (при температурі навколишнього середовища) не менше шести годин; охолоджене в спеціальних камерах до температури в товщі м'язів 0° до 4°; заморожене в морозильних камерах холодильників при температурі від -23° до -35°.

Для харчових цілей м'ясо використовується не раніше як через шість годин після забою тварин, а м'ясокомбінати відпускають його тільки остиглим, охолодженим або замороженим.

Крім використання м'яса на харчові цілі з відходів м'ясокомбінатів і боєнь виготовляють білковий корм тваринного походження, зокрема м'ясне та м'ясо-кісткове борошно, які згодують на корм сільськогосподарським тваринам для балансування кормових раціонів за протеїном і мінеральними речовинами.

Аналізуючи регулювання ринків країн ЄС можна переконатися, що їм потрібно було не одне десятиліття і різні засоби державного регулювання, щоб створити м'ясний ринок, який ефективно працює. До того ж в країнах

ЄС ефективно працюють ринки зерна, молока, кормів, тощо. Тому загальне виробництво м'яса (всіх видів) в цих країнах перевищує 85 кг, а його споживання становить 80-90 кг на душу населення. Деякі певні уявлення про світовий ринок м'яса показують показники таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Виробництво м'яса на світовому ринку

(у забійній вазі, тис. тонн)

Країни	Роки							Відхилення 2016 до 2010 р., +, -
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
США	41941	42439	42611	42743	42815	43264	44623	+2682
Частка світового виробництва, %	14,2	14,2	13,8	13,6	13,3	13,3	13,5	-0,7
Китай	81075	81476	85448	87343	88740	86883	87553	+6478
Частка світового виробництва, %	27,5	27,2	27,8	27,7	27,7	26,8	26,5	-1,0
Бразилія	23630	24312	24648	25424	26038	26637	27440	+3810
Частка світового виробництва, %	8,9	8,1	8,0	8,1	8,1	8,2	8,3	-0,6
ЄС	44806	45276	44995	44399	45085	45583	47471	+2665
Частка світового виробництва, %	15,2	15,1	14,6	14,1	14,0	14,4	14,4	-0,8
Світ	294604	299385	307434	314458	320516	324355	329890	+35286
	100	100	100	100	100	100	100	x
Україна	2085	2171	2236	2415	2385	2348	2350	+265
Частка до ЄС, %	4,6	4,8	5,0	5,4	5,3	5,0	4,9	+0,3
Частка світового виробництва, %	0,71	0,72	0,73	0,77	0,74	0,72	0,71	0

Джерело: власні розрахунки на основі [166].

Аналіз даних таблиці 2.2 свідчить, що близько третьої частини (26,5%) виробництва м'яса припадає на Китай, шоста частина на США (44623 тис. тонн). Відповідно до останніх даних загальна структура виробництва м'яса у

світі та країнах ЄС відрізняється від вітчизняної більшою часткою свинини 35,8 і 49,7% та птиці відповідно 36,4 і 30,5% (рис. 2.1).

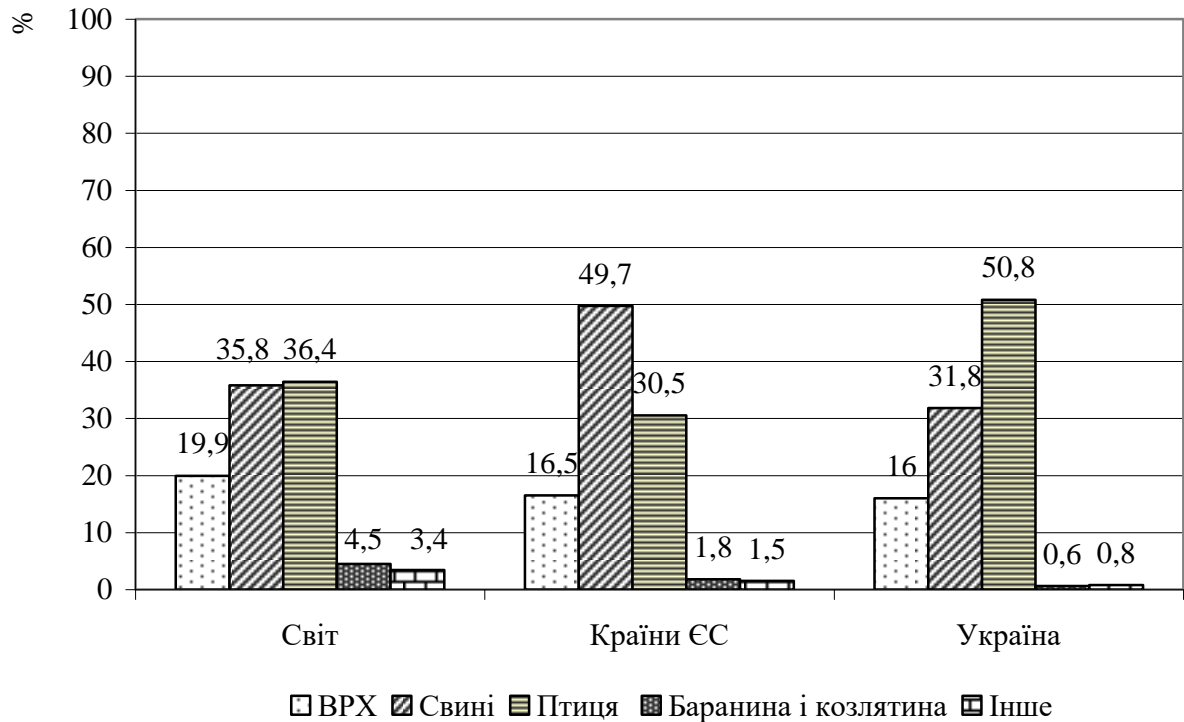

Рис. 2.1. Структура виробництва мяса за 2016 рік, %

Джерело: побудовано автором за даними FAO [166].

Дані статистики свідчать, що у світі спостерігається збільшення споживання м'яса птиці. За період з 2010 по 2016 рік споживання зросло до 33,2% від загальної кількості спожитого м'яса, а світове виробництво м'яса птиці – 120,3 млн. тонн (у забійній вазі).

Організаційні та економічні перетворення в Україні значним чином вплинули на стан розвитку тваринництва, зокрема, на галузі м'ясного скотарства, свинарства та інші галузі м'ясного напрямку. Аналіз динаміки виробництва м'яса дозволяє зробити висновок про те, що в усі категоріях господарств існує тенденція до скорочення чисельності поголів'я тварин, що зумовило зменшення обсягів виробництва м'яса (табл. 2.3).

Виробництво (реалізація) м'яса по категоріях господарств в Україні*тис. тонн*

Рік	Усі категорії господарств	у тому числі:	
		сільськогосподарські підприємства	господарства населення
1990	4357,8	3099,0	1258,8
2000	1662,8	438,1	1224,7
2010	2059,0	1134,4	924,6
2011	2143,8	1215,3	928,5
2012	2209,6	1271,2	938,4
2013	2389,4	1441,3	948,1
2014	2359,6	1451,8	907,8
2015	2322,6	1463,4	859,2
2016	2350,0	1506,4	843,6
Відхилення +, - 2016 року до:			
2000	+688,0	+1068,3	-381,1
2010	+291,0	+372,0	-81,0
2015	+27,4	+43,0	-15,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

За останні сім років в Україні призупинено спад виробництва м'яса, а з 2010 року прослідковується щорічне збільшення обсягів виробленого м'яса і в 2016 році становить 2350 тис. тонн в забійній вазі, що на 291 тис. тонн більше ніж в порівнянні з 200 роком та на 27,4 тис. тонн – з минулим роком. Певне збільшення виробництва м'яса відбулося за рахунок виробництва у сільськогосподарських підприємствах, де обсяг становить 1506,4 тис. тонн, що на 372 тис. тонн більше ніж в 2010 році. Тенденція виробництва м'яса у господарствах населення свідчить про зменшення обсягів і в 2016 році, що становить 843,6 тис. тонн порівняно із 921,6 тис. тонн у 2010 році.

Провідна роль у забезпеченні населення продуктами харчування належить м'ясним галузям. Особливе місце у структурі м'ясних ресурсів займає м'ясо великої рогатої худоби, яке відзначається значною кон'юнктурою як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Вміст білка в 1 кг яловичини І категорії становить 186 г, або більше ніж у свинині (м'ясній) на 29,4%.

Тривалий час нарощувалося виробництво яловичини, зростала її роль у забезпеченні населення м'ясом і м'ясопродуктами. Протягом 1960-1990 рр. у всіх категоріях господарств виробництво м'яса великої рогатої худоби збільшилося у 2,8 раза. Яловичина в структурі м'ясних ресурсів відігравала домінуючу роль і становила у 1990 році 45,6%. Згодом внаслідок об'єктивних та суб'єктивних причин відбулися негативні зміни у розвитку скотарства, зниження виробничого потенціалу галузі, скорочення виробництва м'яса великої рогатої худоби (табл. 2.4).

Виробництво яловичини і телятини (в забійній вазі) в усіх категоріях господарств зменшилося з 1984,8 тис. тонн у 1990 році до 376 тис. тонн у 2016 році. Динаміка виробництва м'яса ВРХ свідчить про зниження обсягів виробництва з кожним роком і у 2016 році вироблено на 378,3 тис. тонн менше ніж у 2000 році та на 51,7 тис. тонн менше ніж у 2010 році. Аналогічна ситуація і по категоріях господарств, але в основному зменшення відбулося у сільськогосподарських підприємствах. На 1709,1 тис. тонн вироблено менше у 2016 році порівняно із 1990 роком та на 206,8 тис. тонн – порівняно з 2000 роком.

Якщо 1990 року в усіх категоріях господарств в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь було вироблено 47,8 ц яловичини і на одну особу 38,3 кг, то у 2016 році ці показники становили відповідно 10,3 та 8,0. Дещо інша тенденція мала місце в господарствах населення, де 2016 року було реалізовано яловичини більше ніж у 1990 році майже на 100 тис. тонн або в 1,6 раза. Однак, господарства населення не компенсували скорочення реалізації, яке відбулося у сільськогосподарських підприємствах, а з розрахунку на одиницю земельної площі навіть зменшилася. 2016 року в господарствах населення було вироблено м'яса великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь 17,6 ц проти 67,7 ц у 1990 році.

Виробництво м'яса великої рогатої худоби в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь та на одну особу за формами господарювання в Україні

у забійній вазі

Рік	По всіх категоріях господарств			у тому числі:											
	Всього, тис. тонн	На 100 га с. г. угідь, ц	На одну особу, кг	с.г. підприємства, всього			з них:						господарства населення		
				Всього, тис. тонн	На 100 га с. г. угідь, ц	На одну особу, кг	с.г. підприємства			фермерські господарства			Всього, тис. тонн	На 100 га с. г. угідь, ц	На одну особу, кг
							Всього, тис. тонн	На 100 га с. г. угідь, ц	На одну особу, кг	Всього, тис. тонн	На 100 га с. г. угідь, ц	На одну особу, кг			
1990	1985,4	47,8	38,3	1808,1	46,4	34,8	1808,1	46,4	34,8	-	-	-	177,3	67,7	3,4
2000	754,3	19,2	15,3	305,8	9,5	6,2	299,4	9,9	6,1	5,8	3,3	0,1	449,1	60,7	9,1
2010	427,7	11,7	9,3	104,7	5,0	2,3	98,2	5,7	2,1	5,8	1,5	0,1	323,0	20,7	7,0
2011	399,1	10,9	8,7	97,0	4,6	2,1	88,8	5,1	1,9	8,2	2,1	0,2	302,1	19,4	6,6
2012	388,5	10,6	9,0	97,3	4,7	2,2	88,4	5,3	2,0	8,9	2,2	0,2	291,2	18,5	6,7
2013	427,8	11,7	9,9	110,5	5,3	2,6	100,5	6,0	2,3	10,0	2,5	0,3	317,3	20,2	7,4
2014	412,7	11,3	9,6	98,4	4,7	2,3	89,2	5,3	2,1	9,2	2,3	0,2	314,3	20,0	7,3
2015	384,0	10,5	8,9	93,7	4,5	2,2	85,6	5,1	2,0	8,1	2,0	0,2	290,3	18,5	6,8
2016	376,0	10,3	8,0	99,0	4,8	2,3	89,0	5,3	2,1	10,0	2,5	0,2	277,0	17,6	6,5
Відхилення +, - 2016 року до: 2000	-378,3	-8,9	-7,3	-206,8	-4,7	-3,9	-210,4	-4,6	-4,0	+4,2	-0,8	+0,1	-172,1	-43,1	-2,6
1990	-1609,4	-37,5	-30,3	-1709,1	-41,6	-32,5	-1719,1	-41,1	-32,7	-	-	-	+99,7	-50,1	+3,1

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Зміни в обсягах виробництва яловичини зумовлені в основному скороченням чисельності поголів'я великої рогатої худоби, яке в усіх категоріях господарств скоротилося із 24623,4 тис. голів у 1991 році до 3682,3 тис. голів у 2017 році. Особливо негативно вплинули на обсяг виробництва мяса зміни, що відбулися в розвитку галузі сільськогосподарських підприємств, де у 2017 році чисельність поголів'я ВРХ становила 1213,9 тис. голів проти 21083,3 тис. голів у 1991 році (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Чисельність великої рогатої худоби за формами господарювання в
природно-економічних зонах України**

тис. гол.

	Рік	Всі категорії господарств	у тому числі:		
			сільськогосподарські підприємства	з них: фермерські господарства	господарства населення
Україна	1991	24623,4	21083,3	-	3540,1
	2001	9423,7	5037,3	102,5	4386,4
	2011	4494,4	1526,4	95,3	2968,0
	2014	4534,0	1437,5	111,8	3096,2
	2015	3884,0	1310,2	103,7	2573,8
	2016	3750,3	1270,5	106,3	2479,8
	2017	3682,3	1213,9	105,7	2468,4
	Відхилення 2017 р. до 1991 р., (+,-)	-20941,1	-19869,4	-	1071,7
Лісостеп	1991	9520,5	8189,8	-	1330,7
	2001	3936,7	2452,4	30,5	1484,3
	2011	1868,1	812,5	37,6	1055,6
	2014	1885,8	801,3	45,2	1084,5
	2015	1707,5	769,4	44,8	938,1
	2016	1695,1	763,4	46,2	931,7
	2017	1671,0	737,6	45,6	933,4
	Відхилення 2017 р. до 1991 р., (+,-)	-7849,5	-7452,2	-	-397,3
Степ	1991	8762,1	8018,3	-	743,8
	2001	2684,8	1388,8	25,2	1296,0
	2011	1212,5	330,1	19,9	882,4
	2014	1244,7	277,2	21,8	967,5
	2015	949,5	223,6	17,2	725,9
	2016	900,8	204,7	17,8	696,1
	2017	865,7	192,1	17,5	673,6
	Відхилення 2017 р. до 1991 р., (+,-)	-7896,4	-7826,2	-	-70,2

Полісся	1991	6340,8	4875,2	-	1465,6
	2001	2802,2	1196,1	46,8	1606,1
	2011	1413,8	383,8	37,8	1030,0
	2014	1403,5	359,0	44,8	1044,5
	2015	1227,0	317,8	41,7	909,2
	2016	1154,4	302,4	42,3	852,0
	2017	1145,6	284,2	42,6	861,4
	Відхилення 2017 р. до 1991 р., (+,-)	-5195,2	-4591,0	-	-604,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Поголів'я великої рогатої худоби господарствами населення зростала до 2005 року після чого відбулося поступове скорочення і на 1 січня 2017 року їх чисельність становила 2468,4 тис. голів проти 4386,7 тис. голів за 2001 рік, 2005 рік – 4022,3 тис. голів; 2014 рік – 3096,2; 2015 рік – 2573,8; 2016 рік – 2479,8 тис. голів.

Скоротилася чисельність ВРХ в усіх категоріях господарств і в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Якщо у 1990 році цей показник становив 59,5 голів, то у 2016 році лише 8,6 голів. Аналогічна ситуація щодо наявності поголів'я ВРХ в розрахунку на душу населення.

Щільність поголів'я великої рогатої худоби безпосередньо впливає на збільшення виробництва продукції в аграрному секторі, вирішенні соціально-економічних проблем на селі. Про це свідчать дані групування областей за чисельністю великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 2.6).

Аналіз даних таблиці показує те, що виробництво яловичини на душу населення зростає на 0,7% і на одиницю земельної площі на 0,9% при підвищенні щільності поголів'я ВРХ на кожний відсоток. Необхідно відмітити і те, що збільшення поголів'я сприяє істотному нарощуванню органічних добрив, поліпшенню родючості ґрунтів і отриманню екологічно чистої сільськогосподарської сировини. Так, із зростанням щільності ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь від 6,7 до 30,6 голів, вихід гною з розрахунку на 1 га ріллі збільшується відповідно від 0,5 до 3,9 тонни, або в 7,8 раза.

**Вплив щільності поголів'я великої рогатої худоби на обсяги виробництва
яловичини у 2016 році**

Показники	Групи областей за чисельністю ВРХ на 100 га с. г. угідь			Всього
	I	II	III	
	до 10,0	10,1-20,0	20,1 і більше	
Кількість областей в групі	10	12	2	24
Щільність поголів'я в середньому по групі, гол.	6,7	13,5	30,6	10,1
Вироблено яловичини на душу населення, кг	5,6	12,6	15,7	8,8
Вироблено яловичини на 100 га с.г. угідь	6,7	13,0	46,1	10,2
Споживання яловичини на душу населення, кг	7,2	10,8	11,02	8,1
Отримано:				
- приплоду на 100 га с.г. угідь, гол.	5,1	7,9	16,0	7,6
- гною на 1 га ріллі, тонн	0,5	1,7	3,9	1,4
Скорочено поголів'я ВРХ порівняно з 1991 роком, %	91,2	84,4	79,5	85,0

Примітка: до першої групи віднесені області: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Херсонська; до другої – Вінницька, Волинська, Житомирська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська; до третьої – Закарпатська, Івано-Франківська.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Звідси виникає необхідність, насамперед, для областей першої групи, де чисельність поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь не перевищує 10 голів (6,7), розробити і впровадити заходи, спрямовані на значне збільшення високопродуктивної худоби, зокрема м'ясного напрямку, створити необхідні передумови для нарощування виробничого потенціалу м'ясного скотарства.

Традиційно в забезпеченні населення м'ясо і продуктами його переробки значна роль відводиться свинарству як інтенсивній та ефективній галузі тваринництва. Свинина належить до групи найбільш енергетичних продуктів харчування, що дає змогу прискорено збільшувати добову калорійність спожитого продовольства. Свинарство, завдяки сприятливим умовам кормовиробництва, цінним біологічним особливостям тварин, високій окупності кормів, в належних умовах їх утримання та годівлі, традиційно вважалося не тільки економічно вигідною, а й високоприбутковою галуззю.

Виробництво свинини мало вагому частку в структурі м'ясного балансу та відіграло важливу роль у формуванні м'ясних ресурсів.

Галузь набула значних масштабів розвитку на початку 70-х років минулого століття. У цей період в Україні поголів'я свиней було найбільшим і становило понад 20 млн. голів (рис. 2.2) (Додаток А).

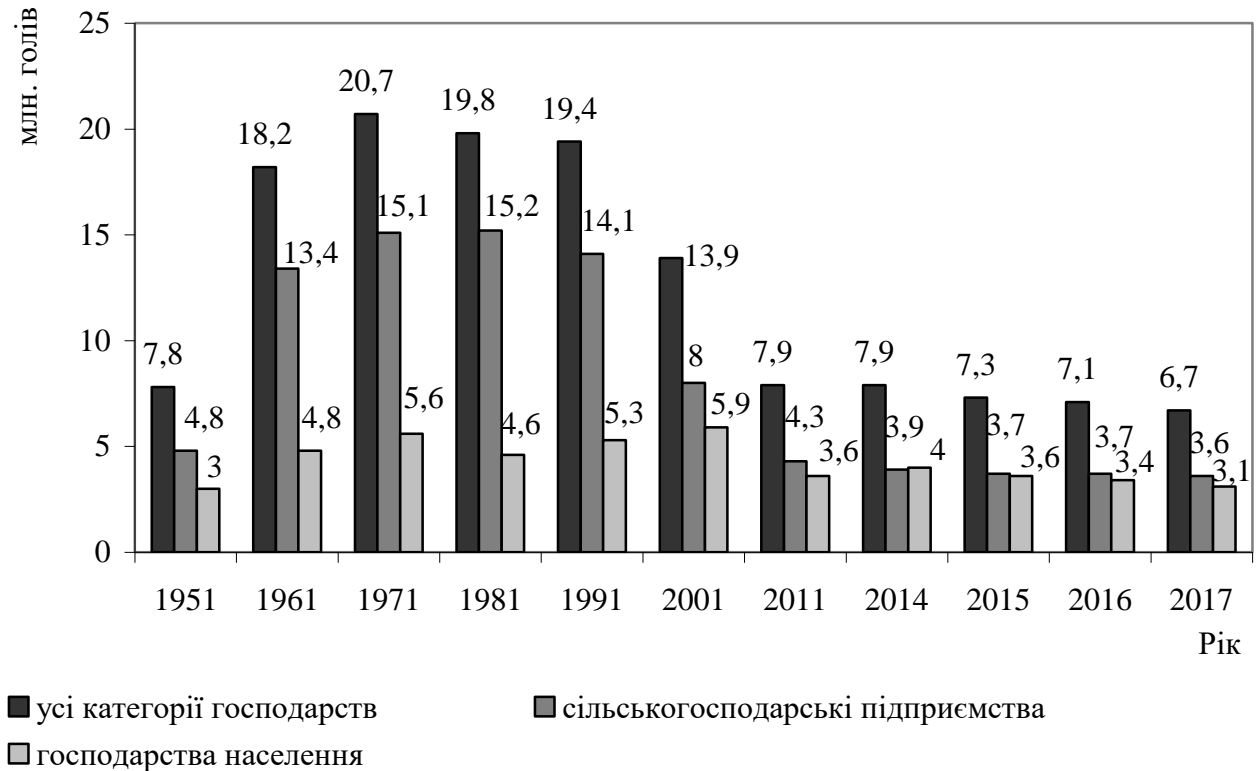

Рис. 2.2. Динаміка поголів'я свиней за формами господарювання в Україні

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Швидкими темпами держава збільшувала капітальні вкладення на створення спеціалізованих господарств, будівництво великих свинарських комплексів, що дало можливість разом із значною кількістю свиноферм, забезпечити ритмічне гарантоване постачання м'ясопереробних підприємств сировиною високої якості і вирішити питання продовольчої безпеки в контексті забезпечення населення м'ясо та продуктами його переробки. В той же час здійснювалася реконструкція та розширення свинарських ферм із подальшим запровадженням комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів, застосування нових технологій вирощування та відгодівлі свиней. Порівняно з невеликими за розмірами фермами, комплекси та ферми

інтенсивної відгодівлі забезпечували набагато вищі середньодобові прирости, нижчими були затрати кормів та праці на одиницю продукції, а звідси зниження собівартості продукції, підвищення якості продукції та доходності підприємств. Також, цьому сприяли інтеграційні зв'язки з м'ясопереробними підприємствами та комбикормовими заводами. Для прикладу, у 80 роки минулого століття частка комплексів у загальному обсязі виробництва в суспільному секторі становила близько 20%. У цей період спеціалізованими господарствами та міжгосподарськими підприємствами було вироблено 48% обсягу свинини по країні [150].

Значне порушення паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію на початку 90-х років розрив господарських зв'язків створили несприятливі умови для розвитку галузі свинарства, із-за чого багато крупних комплексів і великотоварних ферм припинили виробничу діяльність. То в теперішній час основними виробниками є дрібні ферми та господарства населення, що працюють збитково і виробляють продукцію низької якості.

Поголів'я свиней значно скоротилося у сільськогосподарських підприємствах. На 1 січня 2017 року у даній категорії господарств налічувалося 3565,9 тис. голів, що на 10505,3 тис голів менше, ніж на 1 січня 1991 року, або на 74,7%. Хоча слід відмітити, що з 2011 року по 2014 рік поголів'я в цій категорії господарств дещо збільшилося і становило 3625,3 – 3878,9 тис. голів.

Загальноєкономічна криза, відсутність державного регулювання викликали велике протиріччя між цінами на зерно та продукцію тваринництва. На протязі багатьох років сільськогосподарським товаровиробникам стало не вигідно використовувати прибуткову продукцію-зерно на корм, а займаються вирощуванням зернових культур для вигідної реалізації і отримання прибутків. Внаслідок чого в Україні значно скоротилося поголів'я свиней, яке у 2016 році становило 6,7 млн. голів проти 9,1 млн. у 1940 році та 19,4 млн. у 1990 році (табл. 2.7).

**Динаміка кількості поголів'я свиней за формами господарювання в
Україні**

тис. голів

Рік	Усі категорії господарств	в тому числі:			
		сільськогосподарські підприємства - всього	з них:		господарства населення
			Сільського- господарські підприємства	фермерські господарства	
1940	9186	3475	3475	-	5711
1990	19426,2	14070,5	14070,5	-	5355,7
2000	10072,9	4108,1	4076,1	32,0	5964,8
2010	7576,6	3307,9	3035,3	272,6	4268,7
2011	7960,4	3625,2	3330,4	294,8	4335,2
2012	7373,2	3319,2	3058,8	260,4	4054,0
2013	7576,7	3556,9	3291,7	265,2	4019,8
2014	7922,2	3878,9	3606,0	272,9	4043,3
2015	7350,7	3732,8	3482,9	249,9	3617,9
2016	7079,0	3704,0	3427,9	276,1	3375,0
2017	6669,1	3565,9	3292,9	273,0	3103,2
Відхилен- ня 2017 р. до 2010 р., (+, -)	-907,5	+258,0	+257,6	+0,4	-1165,5

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Своєрідним стабілізатором виробництва свинини на протязі 2010-2016 років виявилися господарства населення. Незважаючи на складність ведення господарства, нестачу найпростіших знарядь і засобів виробництва, економічну кризу, поголів'я свиней в цій категорії зменшувалося набагато нижчими темпами.

Вирощування свиней у живій вазі на протязі шести років зросло із 915,5 тис. тонн у 2010 році до 1007,9 тис. тонн у 2016 році. Зростання відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств на 168,5 тис. тонн, тоді коли господарства населення зменшили виробництво свинини на 76,1 тис. тонн (табл. 2.8).

Вирощування свиней у живій масі в розрізі регіонів України, тис. тонн

Регіони	2005 рік			2010 рік			2016 рік		
	Всього	в тому числі:		Всього	в тому числі:		Всього	в тому числі:	
		сільськогосподарські підприємства	господарства населення		сільськогосподарські підприємства	господарства населення		сільськогосподарські підприємства	господарства населення
Вінницька	27,4	6,4	21,0	30,1	10,3	19,8	30,3	12,4	17,9
Київська	53,6	25,0	28,6	61,2	44,8	16,4	74,9	56,5	18,4
Полтавська	21,6	6,6	15,0	32,5	20,2	12,3	68,1	53,4	14,7
Сумська	28,7	4,7	24,0	17,6	6,9	10,7	24,4	7,3	17,1
Тернопільська	13,6	2,6	11,0	30,6	9,3	21,3	41,7	25,6	16,1
Харківська	42,9	14,2	28,7	34,4	15,5	18,9	45,8	27,6	18,2
Хмельницька	19,7	5,1	14,6	26,4	7,8	18,6	40,9	24,8	16,1
Черкаська	40,6	12,2	28,4	45,7	26,7	19,0	47,9	29,7	18,2
Чернівецька	19,3	2,9	16,4	27,3	7,7	19,6	26,9	8,8	18,1
ЛІСОСТЕП	267,4	79,7	187,7	305,8	149,2	156,6	400,9	246,1	154,8
Частка до загального обсягу виробництва, %	36,7	40,1	35,6	33,4	36,3	31,3	39,8	42,4	36,2
АР Крим	26,2	5,1	21,1	44,0	11,7	32,3	в. д.	в. д.	в. д.
Дніпропетровська	46,4	24,0	22,4	69,6	49,9	19,7	62,1	43,9	18,2
Донецька	44,3	25,2	19,1	74,3	57,9	16,4	93,2	80,4	12,8
Запорізька	31,3	15,9	15,4	48,3	31,0	17,3	31,1	26,2	16,8
Кіровоградська	28,0	4,8	23,2	27,0	8,5	18,5	34,1	19,0	15,1
Луганська	14,5	4,4	10,1	16,8	8,1	8,7	8,5	3,5	5,0
Миколаївська	12,1	4,0	8,1	14,1	5,9	8,2	13,5	4,6	8,9
Одеська	25,3	9,0	16,3	36,2	10,1	26,1	29,0	13,0	16,0
Херсонська	27,5	5,4	22,1	34,4	11,0	23,4	36,3	13,4	22,9
СТЕП	255,6	97,8	157,8	364,7	194,1	170,6	307,8	204,0	115,7
Частка до загального обсягу виробництва, %	35,2	49,2	29,9	29,9	47,2	33,9	30,6	35,2	27,1
Волинська	37,1	3,1	34,0	47,9	8,6	39,3	51,1	15,4	35,7
Житомирська	30,7	3,2	27,5	33,6	6,0	27,6	31,0	7,3	23,7
Закарпатська	25,8	0,7	25,1	31,7	3,0	28,7	31,1	3,5	27,6
Івано-Франківська	24,7	2,8	21,9	34,3	18,6	15,7	60,8	45,5	15,3
Львівська	29,9	2,5	27,4	47,7	16,3	27,4	66,8	40,6	26,2
Рівненська	34,3	3,5	30,8	31,6	5,0	26,6	26,7	3,3	23,4
Чернівецька	21,7	5,5	16,2	21,9	11,0	10,9	19,8	14,6	18,1

ПОЛІССЯ	204,2	21,3	182,9	244,7	68,5	176,2	287,3	130,2	170,0
Частка до загального обсягу виробництва, %	28,0	10,7	34,5	26,7	16,5	35,0	28,5	20,9	36,7
УКРАЇНА	727,2	198,8	528,4	915,5	411,8	503,7	1007,9	580,3	427,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Галузь свинарства в Україні має різні виробничі напрями. Найбільший обсяг виробництва свинини зосереджено в зоні лісостепу та степу, а також в тих областях, де є великі міста та промислові центри – Харківська, Київська, Дніпропетровська. Лідерами у виробництві свинини є сільськогосподарські підприємства Дніпропетровської, Полтавської, Київської та Івано-Франківської областей, частка яких найвища у обсягах виробництва.

Виробництво м'яса свиней (в забійній вазі) як і виробництво м'яса ВРХ в Україні в усіх категоріях господарств зменшилося від 1576,3 тис. тонн у 1990 році до 747,6 тис. тонн в 2016 році, відповідно у сільськогосподарських підприємствах з 893,7 тис. тонн до 397,0 тис. тонн та в господарствах населення – з 682,6 тис. тонн до 350,6 тис. тонн або зменшення становить по всіх категоріях на 52,5% (828,8 тис. тонн) (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Виробництво свинини за формами господарювання

(в забійній вазі)

Рік	Всі категорії господарств			у тому числі:					
	всього, тис. тонн	на 100 га ріллі, ц	на одну особу, кг	сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
				всього, тис. тонн	на 100 га ріллі, ц	на одну особу, кг	всього, тис. тонн	на 100 га ріллі, ц	на одну особу, кг
1990	1576,3	46,9	30,9	893,7	28,4	17,5	682,6	321,3	13,4
2000	675,9	21,3	15,1	91,4	3,4	2,0	584,5	112,1	13,1
2010	631,2	20,4	14,1	255,9	13,1	5,7	375,3	32,8	8,4
2012	700,8	23,3	15,7	303,8	16,1	6,8	397,0	35,4	8,9
2013	748,3	24,9	16,7	362,3	19,3	8,1	386,0	34,5	8,6
2014	742,6	24,7	16,6	377,0	20,0	8,4	365,6	32,6	8,2
2015	759,7	25,3	17,0	400,3	21,2	8,9	359,4	32,0	8,1
2016	747,6	24,9	16,7	397,0	21,0	8,9	350,6	31,2	7,8

Відхилення 2016 р. до 1990 р., (+, -)	-828,7	-22,0	-14,2	-496,7	-7,4	-8,6	-332,0	-290,1	-5,6
---	--------	-------	-------	--------	------	------	--------	--------	------

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Якщо у 1990 році з розрахунку на 100 га ріллі було вироблено 46,9 ц свинини і на одну особу 30,9 кг, тоді як у 2016 році дані показники становили відповідно 24,9 ц та 16,7 кг.

Основним фактором, який впливає на зміни в обсягах виробництва свинини є зменшення поголів'я, що зазначалося вище. В підтвердження цього проведемо групування областей за чисельністю поголів'я свиней на 100 га ріллі (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Залежність виробництва свинини від щільності поголів'я свиней
за 2016 рік**

Показники	Групи областей за чисельністю поголів'я свиней на 100 га ріллі			Всього
	I	II	III	
	до 15,0	15,1-25,0	25,1 і більше	
Кількість областей	5	9	10	24
Щільність поголів'я в середньому по групі, гол.	10,5	20,1	42,5	24,7
Вироблено свинини:				
- на душу населення, кг	13,0	16,6	19,1	16,7
- на 100 га ріллі, ц	11,8	19,1	44,4	24,9
Споживання на душу населення, кг	9,3	15,1	39,1	19,7
Отримано:				
- приплоду на 100 га ріллі, гол.	14,8	24,6	54,7	31,2
- гною на 1 га ріллі	0,7	0,8	1,7	0,9
Скорочено поголів'я свиней порівняно з 1990 роком, %	82,3	61,8	51,3	65,6

Примітка: до першої групи віднесені області – Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Херсонська; до другої – Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Харківська, Чернігівська, Донецька; до третьої – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Зменшенню обсягів виробництва м'яса ВРХ та свиней, крім скорочення поголів'я, сприяли також низькі показники продуктивності поголів'я, а саме

середньодобові прирости ВРХ та свиней, виробництво яловичини і телятини на одну голову ВРХ і виробництво свинини на одну голову свиней, що були в наявності на початок року (рис. 2.3).

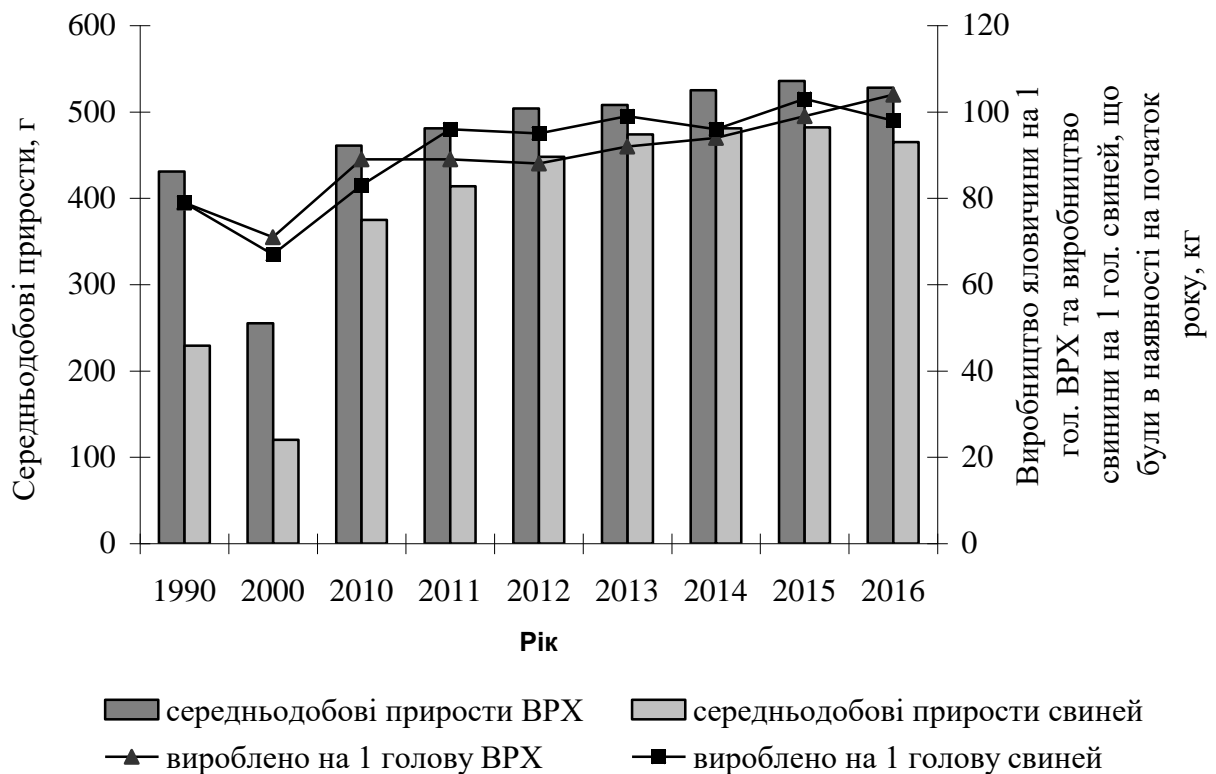

Рис. 2.3. Продуктивність великої рогатої худоби і свиней

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Незважаючи на підвищення середньодобових приростів, яке почалося з 2010 року як по ВРХ так і по свинях, досягнутий рівень продуктивності залишається низьким порівняно з тим, який відмічається в передових господарствах, де прирости ВРХ становлять 800-1000 гр., свиней – 600-700 гр. найкращі показники по ВРХ в Хмельницькій, Вінницькій областях (598 та 564 гр. відповідно), по свинях – Івано-Франківська та Львівська області (716 та 540 гр. Відповідно).

Підсумовуючи вище сказане, не будемо загострювати увагу на першопричинах занепаду галузі тваринництва. Підкреслимо зайвий раз, що кількість поголів'я худоби в Україні завжди була визначальною у вирішенні проблеми збільшення обсягів виробництва м'яса, молока та іншої продукції. Що стосується показників продуктивності, то вона завжди характеризувалася

великою строкатістю і лише окремі господарства досягали стандартів західних розвинутих країн. Для повноти викладу матеріалу, який стосується стану основних галузей тваринництва, пошлемося на проведений нами факторний аналіз динаміки виробництва приросту живої ваги ВРХ і свиней на відгодівлі у сільськогосподарських підприємствах (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Факторіальна залежність виробництва яловичини і свинини на
сільськогосподарських підприємствах**

Показники	Роки	
	1990	2016
Велика рогата худоба (яловичина)		
Середньорічне поголів'я, тис. гол.	31632	1492
Річний приріст на оду голову, кг	0,079	0,104
Виробництво приросту ВРХ, тис. тонн	2498,9	155,1
Збільшення (+)/зменшення (-) у 2016 році проти 1990 року: - загальне	-	-2343,8
в тому числі: - за рахунок поголів'я	-	-2381
- за рахунок продуктивності	-	37,2
Свині (свинина)		
Середньорічне поголів'я, тис. гол.	14071,2	3565,9
Річний приріст на оду голову, кг	0,0795	0,1627
Виробництво приросту свиней, тис. тонн	1119,0	580,3
Збільшення (+)/зменшення (-) у 2016 році проти 1990 року: - загальне	-	-538,7
в тому числі: - за рахунок поголів'я	-	-835,5
- за рахунок продуктивності	-	296,8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Однією із складових формування пропозиції м'ясного ринку є виробництво м'яса птиці. Птахівництво вирізняється надзвичайно високою динамічністю розвитку і є поза конкуренцією щодо затрат кормів та праці на одиницю продукції. Комерційну цінність головним чином становлять кури, індики, качки чи гуси. Найбільшого поширення у світі серед свійських птахів набули кури, питома вага їх м'яса вже більше 20 років перевищує 85% загального виробництва м'яса птиці (табл. 2.12).

Світове виробництво м'яса птиці*у забійній вазі, тис. тонн*

	Роки				+, - 2016 р. до	
	1990	2000	2010	2016	1990 р.	2010 р.
Усього м'яса птиці, тис. тонн	40826,8	54266,5	63248,9	69835,5	+29009	+6586,5
Кури, %	86,5	85,3	85,5	84,4	-2,1	-1,1
Качки, %	2,9	3,7	4,1	5,0	+2,1	+0,9
Гуси, %	1,5	2,7	2,9	3,1	+1,6	+0,2
Індики, %	9,1	8,3	7,5	7,4	-1,7	-0,1
Голуби та інша птиця	0,0	0,0	0,0	0,1	+0,1	+0,1

Джерело: власні розрахунки на основі FAO [166].

Основними виробниками м'яса птиці в світі нині є США, Китай, ЄС та Бразилія, які виробляють понад 51% світового обсягу м'яса птиці. У 1980 році в світі виробництво м'яса птиці складало лише 19% від загального ринку м'яса усіх видів тварин. Даний показник збільшився до 23% у 1990 році і досяг 29,5% у 2016 році. Отже м'ясо птиці перевершило показники споживання яловичини та свинини і вийшло на перше місце.

Проведений аналіз динаміки поголів'я птиці у світі засвідчує, що у 2016 році поголів'я склало 19024,5 млн. голів, що на 13% більше до поголів'я 2000 року та 59,2 – 1990 року. Найбільша частка поголів'я птиці у 2016 році налічується в Китаї (29,7% світового поголів'я, або 6085 млн. голів), США – 12,3%, або 2354,9 млн. голів, Франції – 1,4%, або 251 млн. голів та Росії – 1,7%, або 294 млн. голів.

В Україні у 2016 році налічувалося 201,6 млн. голів птиці, що на 77,9 млн. голів більше поголів'я 2001 року та вироблено м'яса птиці в забійній вазі 1166,8 тис. тонн, що на 64,7% більше ніж в 1990 році (табл. 2.13).

Поголів'я птиці в усіх категоріях господарств склало в 2016 році 201668 тис. голів, що на 44436 тис. голів менше, ніж в 1990 році (82%), але на 77946 тис. голів більше, ніж в 2000 році. За останні роки прослідковується незначне скорочення поголів'я, так за останній рік скорочення становить 2318,7 тис. голів порівняно з попереднім роком.

Динаміка поголів'я та виробництва м'яса птиці в Україні

Роки	Поголів'я, тис. голів			Виробництво м'яса птиці, тис. тонн		
	Всього	в тому числі		Всього	в тому числі	
		с. г. підприємства	господарства населення		с. г. підприємства	господарства населення
1990	246104,2	132966,6	113137,6	708,4	356,8	351,6
2000	123722,0	25352,9	98369,1	193,2	35,8	157,4
2010	203839,8	110561,3	93278,5	953,5	772,0	181,5
2013	230289,8	132072,5	98217,3	1168,3	966,6	201,7
2014	213335,7	122077,8	91257,9	1164,7	974,4	190,3
2015	203986,7	112008,7	91978,0	1143,7	967,7	176,0
2016	201668,0	109822,5	91845,5	1166,8	992,4	174,4
Відхилення +, - до:						
1990	-44436,0	-23144,1	-21292,1	+458,4	+635,6	-177,2
2015	-2318,7	-2186,2	-132,5	+23,1	+24,7	-1,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Щодо виробництва м'яса птиці, то дані таблиці 2.13 свідчать, що виробництво зростає і за 2016 рік було вироблено усіма категоріями господарств 1166,8 тис. тонн м'яса птиці, що на 458,4 тис. тонн більше, ніж в 1990 році та на 23,1 тис. тонн більше, ніж у попередньому році. Основна частка виробленого м'яса птиці припадає на сільськогосподарські підприємства і становить в 2016 році 85,1%, або 992,4 тис. тонн.

Однією з характерних тенденцій розвитку птахівництва за останнє десятиріччя є переміщення обсягів виробництва продукції із господарств населення до сільськогосподарських підприємств, що супроводжується посиленням процесу спеціалізації виробництва, підвищенням рівня механізації і автоматизації технологічних процесів, покращення епізодичного благополуччя птахо господарств, а отже і посилення конкурентоспроможності продукції птахівництва. Слід врахувати і те, що до 84% виробленої у господарствах населення продукції використовується їх власниками для споживання і лише 16% – на реалізацію. Тому дана категорія господарств, що утримують у своєму подвір'ї незначну кількість птиці не спроможні вирішувати проблему насичення продовольчого ринку України продукцією птахівництва.

Баранина та козлятина не входить до числа основних видів м'яса, на її частку припадає близько 0,6% виробництва всіх видів м'яса (13,4 тис. тонн). Однак, вирощування приросту овець і кіз у живій вазі у 2016 році збільшилося порівняно з 2015 роком і становить 30,1 тис. тонн, але це у 3,3 раза менше, ніж у 1990 року. Основною причиною зменшення виробництва м'яса овець і кіз є скорочення поголів'я та зниження їх м'ясної продуктивності. У структурі поголів'я овець і кіз усіх категорій господарств становлять кози близько 50%, а у господарствах населення їх утримання сягає до 99,0%.

Одним із недоліків галузі вівчарства у виробництві баранини та козлятини є прорахунки в організації нагулу та відгодівлі. Внаслідок цього багато тварин, які здаються на м'ясо мають вгодованість нижче середньої, що знижує не тільки їх вагу, а й харчові якості. При цьому від кожної вівці недоодержують більше 10 кг приросту живої маси. Середньодобові прирости овець і кіз за останні роки становлять 30-50 г, хоча при інтенсивному вирощуванні ягнят та підсосі можна одержувати 200-250 г до 2-х місячного віку та 170-200 г до 3-3,5 місячного віку. При подальшій інтенсивній відгодівлі можна довести їх живу вагу до 42-50 кг проти 26 кг за останні роки.

Отже, за останні роки в Україні спостерігається збільшення виробництва м'яса свиней та птиці, а м'яса великої рогатої худоби – зменшення. Все це призводить до змін в структурі виробництва, реалізації та споживання м'яса.

Таким чином, ситуацію щодо виробництва м'яса в Україні можна вважати критичною. Завдяки ціновій кон'юнктурі великий бізнес починає вкладати кошти у розвиток галузі м'ясного скотарства, свинарства, птахівництва, зокрема у створення інтегрованих комплексів. Однак, на заваді стоїть відсутність ринку земель сільськогосподарського призначення, тому що для розвитку ефективного скотарства, свинарства та птахівництва потрібні значні земельні площі. Необхідно також змінити систему державної підтримки виробників м'яса. Тому, для товаровиробників, що займаються виробництвом м'яса, необхідним є визначення раціональної спеціалізації м'ясних галузей, породного складу худоби і птиці з урахуванням ринкової інфраструктури, місце знаходження господарства по відношенню до комбікормових і переробних

підприємств, а також додаткових джерел кормо виробництва з орієнтацією на потенціал власної кормової бази.

М'ясне скотарство, свинарство, птахівництво мають значні можливості переведення виробництва на промислову основу, що дозволяє максимально реалізувати потенціал інтенсифікації виробництва та ефективно виробляти яловичину, свинину та м'ясо птиці в спеціалізованих господарствах. Проте для досягнення високих виробничо-економічних показників необхідне ритмічне забезпечення повноцінними кормами, суворе дотримання технологічного процесу, раціональне використання усіх ресурсів, забезпечення матеріального стимулювання працівників тощо.

2.2. Становлення та функціонування ринку м'яса та м'ясної продукції

Стабільний і надійний розвиток продовольчого ринку, зокрема ринку м'яса та м'ясної продукції є одним із важливих факторів зростання економіки аграрного сектора. Гарантований доступ населення до м'ясної продукції в необхідній кількості, якості та асортименті повинен забезпечити ефективний ринок м'яса та м'ясної продукції, який формує, як і будь-який інший ринок, між виробниками продукції та споживачами на основі попиту, пропозиції, ціни та механізмів ринкової конкуренції.

За останні роки попит населення країни на м'ясо та м'ясну продукцію скоротився у 1,5 раза, а по регіонах від 1,3 до 2,6 раза. Основною причиною є скорочення обсягів виробництва з 4357,8 тис. тонн (в забійній вазі) у 1990 році до 2323,6 тис. тонн у 2016 році; значне підвищення роздрібних цін на всі види продуктів; низькі доходи переважної частини населення, його соціальна диференціація. Більше четверті населення країни на даний час мають грошові доходи нижче прожиткового мінімуму.

Зменшення обсягів виробництва м'яса призвело до скорочення обсягів виробництва основних видів м'ясних продуктів, звідси і споживання життєво

важливих видів м'ясної продукції населенням України значно скоротилося і тенденції до поліпшення останніми роками не спостерігається. Виробництво м'яса та його переробка не забезпечують попит населення за кількістю, якістю і структурою м'ясопродуктів. Тому забезпечення розвитку ринку м'яса на основі дії інноваційно-інвестиційного механізму стає одним із пріоритетних завдань аграрного сектору, подальшої трансформації м'ясної галузі. Організацію досконалого ринку м'яса та м'ясної продукції необхідно розглядати як один з інструментів оздоровлення фінансового стану м'ясопродуктового підкомплексу, підвищення його інвестиційної привабливості, вирішення завдань економічного та соціального розвитку сільських територій.

Зміна в обсягах виробництва м'яса накладають відбиток і на рівень його реалізації. Тенденція, яка склалася щодо поголів'я худоби та птиці, низька продуктивність, свідчать про зниження обсягів виробництва м'ясної продукції та її реалізації. На сьогоднішній день існує інша проблема, незрозуміла для широкого загалу споживачів, які не мають тісних зв'язків з аграрним виробництвом. Вона дуже важлива за своєю виробничо-організаційною суттю, а саме – явище стало можливим внаслідок балансу попиту і пропозиції. Дана проблема полягає в «ножицях», які створили між виробництвом (вирощуванням) худоби і птиці, тобто фактично одержаним приростом чистої вже худоби і тією кількістю «живої маси», яка реалізується на забій (табл. 2.14).

При ефективній організації ринку м'яса обсяги вирощування та реалізації мають бути збалансовані, або вирощування, хоча б у незначних обсягах, перевищувало обсяги реалізації за рахунок чого створюють певні ресурси, а в технологічному плані відбувається нарощування живої маси. До 1990 року в Україні спостерігався даний напрям, де було вирощено 6465,0 тис. тонн м'яса, а реалізовано – 6428,2 тис. тонн, або на 36,8 тис. тонн менше, ніж вирощено.

Вирощування, реалізація та співвідношення вирощування худоби і птиці до її реалізації на забій за 2016 рік

Область	Усі категорії господарств			в тому числі:					
	вирощування в живій масі, тис. тонн	реалізація на забій в живій масі, тис. тонн	співвідношення вирощування до реалізації, %	сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
				вирощування в живій масі, тис. тонн	реалізація на забій в живій масі, тис. тонн	співвідношення вирощування до реалізації, %	вирощування в живій масі, тис. тонн	реалізація на забій в живій масі, тис. тонн	співвідношення вирощування до реалізації, %
Вінницька	447,8	447,8	100,0	391,3	393,1	99,5	56,5	54,3	108,0
Волинська	155,7	163,9	94,9	103,2	103,2	100,	52,5	60,7	86,5
Дніпропетровська	319,4	311,1	102,7	274,9	264,5	103,9	44,5	46,6	95,5
Донецька	124,5	123,7	100,6	89,5	84,3	106,2	35,0	39,4	88,8
Житомирська	82,1	82,2	99,9	15,6	16,1	96,6	66,5	66,1	100,6
Закарпатська	67,6	75,7	89,3	3,8	3,9	97,4	63,8	71,8	88,8
Запорізька	78,0	79,1	98,6	39,1	36,3	107,7	38,9	42,8	90,9
Івано-Франківська	119,8	123,8	96,8	55,2	55,1	100,2	64,6	68,7	94,0
Київська	259,0	263,1	98,4	203,2	195,1	104,1	55,8	68,0	82,0
Кіровоградська	71,3	71,9	99,2	22,7	22,3	101,8	48,6	49,6	97,9
Луганська	28,9	30,8	93,8	5,9	5,0	118,0	23,0	25,8	89,1
Львівська	162,0	174,6	92,8	83,8	88,9	94,3	78,2	85,7	91,2
Миколаївська	45,1	49,8	90,6	7,7	6,1	126,2	37,4	43,7	85,6
Одеська	63,8	69,9	91,3	16,6	11,5	144,3	47,2	58,4	80,8
Полтавська	112,6	114,5	98,3	78,9	75,1	105,0	33,7	39,4	85,5
Рівненська	77,4	79,1	97,8	23,8	22,7	105,3	53,5	56,4	94,8
Сумська	66,4	68,2	97,4	22,5	24,0	93,7	43,9	44,2	99,3
Тернопільська	74,0	77,6	95,4	33,4	30,5	109,5	40,6	47,1	86,2
Харківська	135,2	136,0	99,4	67,2	65,7	102,3	68,0	70,3	96,7
Херсонська	72,5	67,4	107,5	18,9	16,4	115,2	53,6	51,0	105,1

Продовження таблиці 2.14

Хмельницька	98,3	97,9	100,4	46,7	44,3	105,4	51,6	53,6	96,3
Черкаська	436,0	442,3	98,5	394,8	397,5	99,3	41,2	44,8	91,9
Чернівецька	61,7	66,6	92,6	21,8	22,7	96,0	39,9	43,9	90,9
Чернігівська	50,0	55,0	90,9	29,8	31,3	95,2	20,2	23,7	85,2
Україна	3209,1	3271,6	98,1	2050,4	2015,6	101,7	1158,7	1256,0	92,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Починаючи з 1995 року і по теперішній час відбувається вкрай негативний процес, який полягає в тому, що в Україні реалізовується більше худоби, ніж вирощується, внаслідок чого скорочується поголів'я. Тому на ринок постійно надходить продукція і складається враження, що попит задовольняється (в межах платоспроможності населення), але ресурси м'ясної продукції не відтворюються.

В Україні за 2016 рік реалізовано на забій на 62,5 тис. тонн м'яса більше, ніж вирощено. Співвідношення між вирощуванням та реалізацією становить 98,1%. В 16 областях країни в сільськогосподарських підприємствах вирощування по відношенню до реалізації становить від 100 до 144,3%, хоча абсолютні показники залишаються дуже низькими. Вінницька, Донецька та Хмельницька області практично, що виростили те й реалізували, а в 20 областях країни у всіх категоріях господарств реалізували м'яса більше, ніж виростили.

Тому дану ситуацію щодо виробництва м'яса всіх видів в Україні можна вважати критичною. Відсутність можливості належного рівня відтворення (хоча б простого) основного стада, вимивання коштів з галузі зумовлюють подальший спад обсягів виробництва м'ясної продукції на найближчі п'ять років.

Велике значення у функціонуванні ринку м'яса відіграє маркетинг, що має спеціалізувати обсяги надходження м'яса та м'ясопродуктів, орієнтувати ринок на упередження зменшення товару в обігу. Протягом 2016 року загальні обсяги реалізації м'яса сільськогосподарськими підприємствами склали 51% від рівня 1990 року, зменшення в натуральному виразі склало 3157 тис. тонн.

Відносини між виробниками м'яса та м'ясопереробними підприємствами регулюються угодами, в основу яких покладено систему економічних відносин та умови реалізації економічних інтересів як сільськогосподарських товаровиробників, так і переробників. Виробники м'яса розширюють канали реалізації, маючи самостійний вибір щодо

покупця, з одного боку, з іншого – надмірну диверсифікацію каналів збуту можна пояснити такою особливістю продукції як термін її зберігання.

Сільськогосподарськими підприємствами реалізація м'яса здійснюється різними маркетинговими каналами (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Реалізація худоби і птиці сільськогосподарськими підприємствами за маркетинговими каналами

Маркетингові канали реалізації	Роки				Відхилення 2016 р. до 201 р., +, -
	2010	2014	2015	2016	
Продано - всього	1530,7	1957,5	1976,7	2015,6	+484,9
%	100	100	100	100	-
у тому числі:					
- переробним підприємствам	431,6	459,6	447,1	477,5	+45,9
%	28,2	23,5	23,0	23,7	-4,5
- населенню в рахунок оплати праці	4,6	5,5	4,4	6,1	+1,5
%	0,3	0,3	0,2	0,3	-
- пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнові паї	0,9	0,7	0,6	0,5	-0,4
%	0,0	0,0	0,0	0,0	-
- на ринку через власні магазини, ларьки, палатки	52,0	144,3	127,8	96,5	+44,5
%	3,4	7,4	6,6	4,8	+1,4
- за іншими каналами реалізації	1041,6	1347,4	1367,2	1435,0	+393,4
%	68,0	68,8	70,2	71,2	+3,2

в живій вазі, тис. тонн

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Основні чинники, що зумовлюють вибір каналів реалізації:

- кон'юнктура і ступінь відкритості місцевих ринків м'яса та м'ясної продукції;
- наявність власних потужностей з переробки м'яса;
- мережа заготівельно-збутових кооперативів на селі;
- взаємовигідна система реалізації м'яса.

У 2016 рік за напрямками реалізації 23,7% належить переробним підприємствам, або 477,5 тис. тонн, 0,3% – населенню в рахунок оплати праці, 4,8% на ринку та 71,2% – іншими каналами реалізації. Таким чином,

сільськогосподарські підприємства можуть реалізовувати вироблену продукцію і через постачання на м'ясокомбінати і здійснювати реалізацію через мережу власних магазинів, ринку тощо. Тобто, здійснювати роздрібну торгівлю, але кожний із зазначених каналів збуту вимагає глибокого аналізу з метою зниження трансакційних витрат і пошуку вигідних шляхів збуту.

Даний аналіз повинен включати калькуляцію собівартості реалізованої продукції, оцінку економічної ефективності кожного окремого способу збуту та зіставлення результату з іншими існуючими каналами реалізації. Таким чином, на сьогоднішній день основними споживачами виробленого в сільськогосподарських підприємствах м'яса є підприємства переробної промисловості та власні цехи по переробці даної продукції.

Для ефективного ведення м'ясної галузі (скотарства, свинарства, птахівництва) важливо, щоб закупівельні ціни на м'ясо відшкодовували витрати виробництва і забезпечували норму прибутку, необхідну для розширеного відтворення галузі. Аналіз закупівельних цін на м'ясо по каналах реалізації сільськогосподарськими підприємствами можна відмітити, що залежно від каналу реалізації вони суттєво змінюються (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Ціни реалізації худоби та птиці за маркетинговими каналами та співвідношення між ними в Україні

в живій вазі, грн./т

Маркетингові канали реалізації м'яса	Рік			
	2010	2014	2015	2016
Середні ціни по всіх каналах реалізації	10768,7	15736,9	21966,2	22648,0
в тому числі:				
переробним підприємствам	11892,5	16764,9	22860,8	23380,5
базова ціна	1,00	1,00	1,00	1,00
населенню в рахунок оплати праці	9632,9	13299,4	18246,5	19896,5
Співвідношення до базової ціни	0,81	0,79	0,80	0,85
пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнові паї	10703,2	15781,4	19784,0	21685,6
Співвідношення до базової ціни	0,90	0,94	0,86	0,93
на ринку, через власні магазини, ларьки	10227,5	14157,3	19979,2	20455,3
Співвідношення до базової ціни	0,86	0,84	0,87	0,87

Продовження таблиці 2.16

за іншими каналами	11178,9	15565,4	21872,2	22050,5
Співвідношення до базової ціни	0,94	0,93	0,96	0,94

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Значною мірою на формування цін на м'ясо впливає співвідношення пропозиції і попиту на неї та платоспроможності населення. Останніми роками середні ціни по всіх каналах реалізації суттєво змінилися, тобто зросли у 2016 рік до 22468 гривень за тонну м'яса в живій вазі, або в 2,1 раза порівняно з 2010 роком. Ціни реалізації м'яса у розрізі регіонів представлені в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

Ціни реалізації 1 тонни м'яса в живій вазі в сільськогосподарських підприємствах

Область	Рік				Відхилення +, -	
	2010	2014	2015	2016	2015 р. до 2014 р.	2016 р. до 2015 р.
АР Крим	в/д	в/д	в/д	в/д	-	-
Вінницька	12455,6	17266,8	25725,5	25194,8	+8458,7	-530,7
Волинська	11304,9	16166,6	22372,1	23389,6	+6205,8	+1017,2
Дніпропетровська	10668,7	15635,8	20356,9	22851,3	+4721,1	+2494,4
Донецька	8544,5	13511,4	21620,5	21290,2	+8109,1	-330,3
Житомирська	10268,3	15147,2	22352,7	21431,0	+7205,5	-921,7
Закарпатська	12358,4	17699,4	24773,1	24467,1	+7073,7	-306,0
Запорізька	10424,4	15299,4	20285,6	19804,2	+4986,2	-481,4
Івано-Франківська	15622,5	20091,4	27366,3	24869,4	+7274,9	-2496,9
Київська	10102,8	15170,4	20341,5	21721,4	+5171,1	+1379,9
Кіровоградська	11765,2	16402,4	22752,5	21574,6	+6350,1	-1177,9
Луганська	8422,8	13330,7	19974,7	19123,3	+6644,0	-851,4
Львівська	9655,8	14171,3	18437,2	20066,4	+4265,9	+1629,2
Миколаївська	8956,4	13636,6	19851,5	20644,4	+6214,9	+792,9
Одеська	10968,7	15940,6	22125,6	22729,4	+6185,0	+603,8
Полтавська	11555,3	16973,4	22788,3	22049,4	+5814,9	-738,9
Рівненська	8956,4	13274,0	18363,0	19384,1	+5089,0	+1021,1
Сумська	10765,7	15765,8	23214,7	23196,7	+7448,9	-18,0
Тернопільська	11456,4	16480,8	22470,2	22005,1	+5989,4	-465,1
Харківська	10525,7	15252,0	20928,1	22156,9	+5676,1	+1228,8
Херсонська	9468,7	14399,3	22487,0	23269,9	+8087,7	+782,9
Хмельницька	7957,0	12632,4	21166,8	22425,8	+8534,4	+1259,0
Черкаська	10468,7	15340,0	21038,5	23424,3	+5698,5	+2385,8
Чернівецька	12124,7	17970,4	24914,2	26119,2	+6943,8	+1205,0
Чернігівська	10395,4	15429,6	21877,5	22403,4	+6447,9	+525,9
Україна	10768,7	15736,9	21966,2	22468,0	+6229,3	+501,8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Реалізаційна ціна м'яса проданого сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками у 2016 році становила 22468 грн/ т, що на 11699,3 грн більше , ніж у 2010 році. Водночас, діапазон реалізаційних цін по регіонах коливається від 25194,8 грн/т і Вінницькій області до 19123,3 грн/т в Луганській. В 10-ти регіонах ціна реалізації м'яса вища від середньої по Україні. Найбільше зростання ціни відбулося у 2015 році.

Зміна стану розвитку галузей м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва, що відбувається в окремі періоди року, знаходять відображення на рівні закупівельних цін на продукцію даних галузей (рис. 2.4).

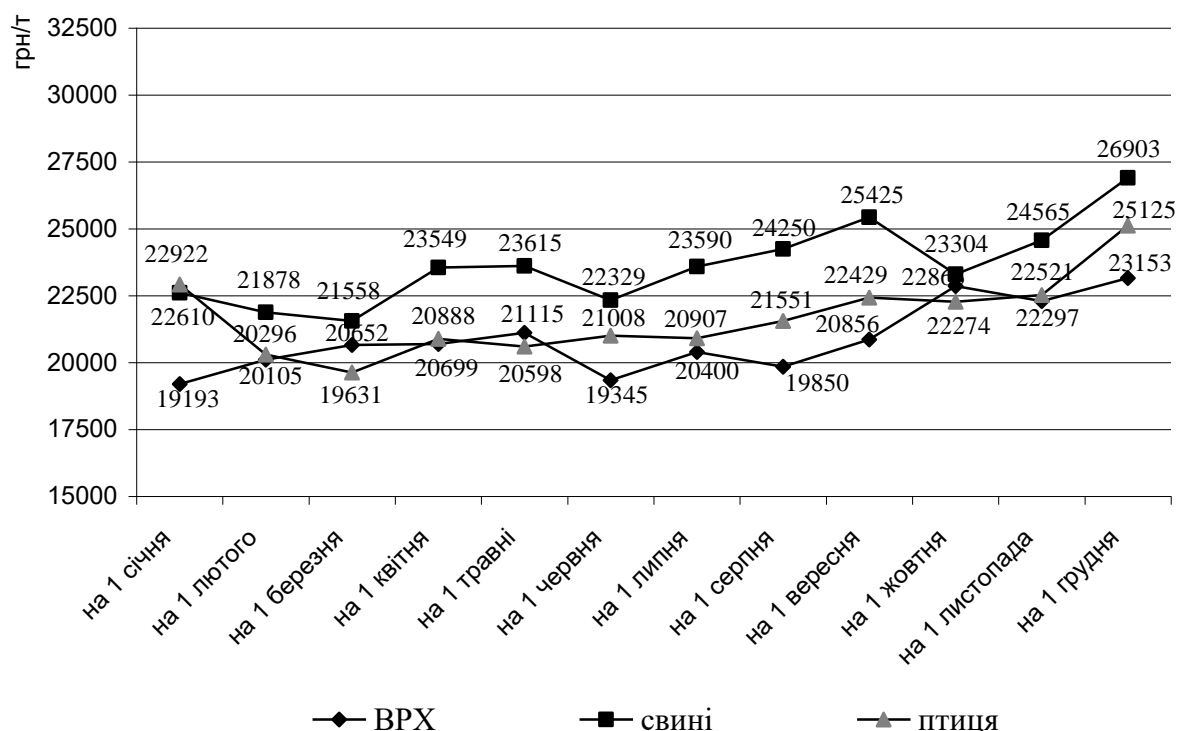

Рис. 2.4. Динаміка середніх цін на м'ясо реалізоване сільськогосподарськими підприємствами за всіма каналами реалізації

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Найбільш висока ціна на м'ясо по всіх каналах реалізації складається в останній період. Протягом 2016 року ціни на ринку м'яса мали незначні коливання. Із жовтня 2016 року спостерігається незначне підвищення цін на

яловичину. Дещо на вищий рівень піднялася ціна на свинину і на кінець року становила 26903 грн/ т, або на 4293 грн/т вища як на початок року, така ж тенденція спостерігається по м'ясу птиці, зростання становить 2203 грн/т. рентабельність є важливим показником, який характеризує економічну ефективність виробництва продукції та зумовлює об'єктивну оцінку господарської діяльності товаровиробників. Оптимальний рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, а це 25-45%, забезпечує розширене виробництво і зростання фондів матеріального стимулювання, характеризує ефективність витрат і є основою для обґрунтування найбільш раціональної галузевої структури господарств та отримання необхідної кількості прибутку [3].

Рентабельність ферми означає різницю між реалізаційною ціною на м'ясо та затратами на виробництво помножену на кілограм вирощеного м'яса. Отже, для виробників дуже важливо володіти цими трьома компонентами (ціною, затратами та обсягами виробленої продукції) цього рівняння та намагатися змінити свою користь, коли ціна на м'ясо висока, а затрати на виробництво низькі. Виробникам варто зробити все можливе задля поліпшення виробництва та збільшення валового прибутку.

Для підтвердження вище сказаного нами проведено дослідження за допомогою кореляційно-регресійного методу, факторів, які впливають на продуктивність ВРХ та ефективність виробництва яловичини в Україні. Дане дослідження включає два етапи.

Перший етап. Рівень продуктивності залежить від багатьох факторів: концентрації поголів'я, виробничих витрат, про що свідчать групування (Додаток Б). Проте це – якісна оцінка залежності. Кількісно визначити вплив факторів на результативну ознаку можна за допомогою кореляційно-регресійного рівняння.

Нами було проведено дослідження взаємозв'язку між продуктивністю ВРХ та факторами інтенсифікації та концентрації за даними

сільськогосподарських підприємств України (2016 р.) за допомогою кореляційного-регресійного аналізу.

Y – продуктивність ВРХ (приріст на 1 голову, кг);

X_1 – виробничі витрати на 1 голову ВРХ, тис. грн.;

X_2 – концентрація поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь, голів.

Результати кореляційно-регресійного аналізу свідчать, що ступінь тісноти зв'язку між досліджуваними ознаками є середнім, оскільки коефіцієнт множинної кореляції становить 0,54.

Одиницею виміру одночасного впливу, зумовленого варіацією обох факторів є коефіцієнт множинної детермінації. В нашому випадку R^2 становить 0,355. Це означає, що варіація продуктивності ВРХ на 29% залежить від зміни досліджуваних чинників.

У розрахунках вірогідних границь використовуються значення таблиць розподілу Фішера і Стюдента з вірогідною ймовірністю $P=0,95$. Вірогідна границя множинного коефіцієнта кореляції $R_{gr}=0,195$, що свідчить про його статистичну значимість. За критерієм Фішера рівняння також є статистично значимим: розрахункове значення 53,07 більше за табличне 2,65.

Істотність коефіцієнтів регресії перевіримо за допомогою t-критерію Стюдента $T_{gr}=1,96$. Критичні межі наведені в додатку (t-статистика).

Значення t-статистики для кожного з факторів перевищують табличне значення t-критерію Стюдента. Це підтверджує достовірність впливу відібраних факторів на результат. Отже, можна приступати до економічної інтерпретації результатів дослідження.

Кореляційно-регресійна модель залежності продуктивності ВРХ від рівня інтенсифікації (витрати на 1 голову) та концентрації (поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь) набуває вигляду:

$$Y = 110,526 + 11,664X_1 + 0,0113X_2.$$

Значення коефіцієнтів рівняння регресії показує збільшення змінної Y при змінні X_i на одиницю відносно середньої.

Параметри одержаного рівняння кореляційно-регресійного зв'язку свідчать, що із збільшенням виробничих витрат у розрахунку на одну голову ВРХ на 1 тис. грн. та концентрації поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь на 1 голову призводить до збільшення результативної ознаки (продуктивності ВРХ) відповідно на 11,664 та 0,113 кг відносно середніх значень вибірки.

Коефіцієнти детермінації за окремими факторами впливу розраховують за формулою:

$$d_i = a_i \times r_{yx_i} \times Sx_i / Sy ,$$

де i – номер фактора; a_i – коефіцієнти регресії i -го фактора; r_{yx_i} – коефіцієнт кореляції ознаки y з i -тим фактором; Sx_i – стандартне відхилення i -го фактора; Sy – стандартне відхилення ознаки Y .

$$d_1 = 11,6644 \times 0,4862 \times 4,6850 / 117,0507 \times 100 = 22,7\% ;$$

$$d_2 = 0,0113 \times 0,2735 \times 2440,3886 / 117,0507 \times 100 = 6,4\%$$

Як свідчать коефіцієнти детермінації, рівень продуктивності ВРХ (Y) на 29,1% залежать від сумарного впливу обох досліджуваних факторів, у тому числі: на 22,7% від виробничих витрат на 1 голову ВРХ (X_1); на 6,4% від концентрації поголів'я ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь (X_2).

Другий етап – вплив факторів на ефективність вирощування яловичини

На другому етапі дослідження побудована кореляційно-регресійна модель залежності рентабельності яловичини (Y) та наступних факторів:

X_1 – продуктивність ВРХ (приріст на 1 голову, кг);

X_2 – ціна реалізації 1 ц яловичини, грн.;

X_3 – спеціалізація яловичини (частка яловичини у доходах від реалізації продукції сільськогосподарських підприємств).

Побудована кореляційно-регресійна модель залежності рентабельності яловичини від перелічених факторів є статистично значимою (розрахунковий критерій Фішера $F=294,51$).

Коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,59961$, отже модель пояснює

36% варіації рентабельності від вказаних факторів. Однак з-поміж усіх досліджуваних факторів найбільш вагомим фактором впливу на рентабельність виявилася продуктивність (21,5%). Вплив ціни – 8%, спеціалізації – 6,5%.

Рівняння залежності рентабельності від досліджуваних факторів має вигляд:

$$Y = -99,5788 + 0,147231X_1 + 0,025695X_2 + 0,618145X_3$$

Рівняння регресії показує, що підвищення продуктивності ВРХ на 1 кг збільшує рентабельність на 0,15%, збільшення ціни на 1 грн. – 0,026%, при збільшенні спеціалізації на 1% рентабельність збільшується на 0,618% відносно середніх значень у вибірці.

Систему факторів, які забезпечують конкурентоспроможність м'яса на ринку можна поділити на економічну та організаційну підсистеми. До першої необхідно віднести ціновий фактор та показники якості, до другої – складові організації виробництва: капітал, праця, виробництво і продукція. Звідси, оновленими складовими досліджень, на нашу думку, постають: виробниче середовище, ресурсний потенціал, технологічна модернізація. Сутність полягає в тому, що забезпечення ефективного використання ресурсів у процесі виробництва дозволяє підвищити продуктивність та забезпечити високий рівень ефективності виробництва м'яса.

«Реалізація стратегії зниження витрат – визначив Е. Карасенков – приваблює й тим, що навіть в умовах цінового диктату на ринках з боку олігополістичних структур сільськогосподарські підприємства, що мають більш низькі показники собівартості виробленої продукції, зможуть одержати прибуток» [62, с. 64]. Дані питання зниження витрат та підвищення продуктивності через ресурсозберігаючі технології досліджувалися у роботах О.В. Єрмолова, які, за його словами, мають на увазі перехід від відновного інвестиційного росту, підвищення якості та конкурентоспроможності власного виробництва [41, с. 85].

Аналогічний аналіз проведено і по впливу виробничих витрат на ефективність виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах України (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Вплив виробничих витрат на ефективність виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах у 2016 році

Показники	Групи за виробничими витратами на 1 голову, грн.							В середньому
	До 1000	1001-1500	1501-2000	2001-2500	2501-3000	3001-3500	більше 3500	
Кількість господарств у групі	189	133	155	187	165	147	591	1567
Поголів'я на одне господарство, гол.	560	382	660	1057	2425	1919	3169	1922
Приріст свиней на одне господарство, ц	219	244	565	1064	3475	2790	6700	3385
Приріст свиней на 1 голову, кг	39	64	86	101	143	145	211	176
Середньодобовий приріст, г	107	175	235	276	393	398	579	482
Виробнича собівартість 1 ц приросту, грн.	1650	1958	2104	2263	1885	2220	2314	2248
у тому числі:								
- матеріальні витрати	513	984	1457	1900	2351	2832	4232	3418
з них:								
- корми	401	811	1152	1425	1828	2360	3458	2775
- нафтопродукти	17	48	43	65	53	56	57	55
- оплата послуг і робіт сторонніми організаціями	22	22	95	113	120	112	244	190
- решта матеріальних витрат	74	103	168	297	349	304	473	398
Прямі витрати на оплату праці	76	169	198	202	176	177	255	224
Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	57	100	147	174	174	217	405	316
з них:								
- амортизація необоротних активів	29	35	70	76	72	125	279	204
- відрахування на соціальні заходи	16	39	44	45	40	42	52	48

Продовження таблиці 2.18

- решта інших прямих та загаль- новиробничих витрат	12	26	32	53	63	50	74	65
Реалізовано на 1 господарство, ц	152	197	516	927	2031	2677	5130	2596
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	2412	2066	2195	2295	2277	2303	2600	2519
Ціна реалізації 1 ц, грн.	2041	1995	2285	2265	2344	2376	2434	2405
Одержано прибутку (збитку) всього на 1 господарство, тис. грн.	-56	-14	+46	-27	+136	+194	-854	-296
Одержано прибутку (збитку) від реалізації 1 ц свинини, грн.	-372	-71	+90	-30	+67	+73	-166	-114
Рентабельність, %	-15,4	-3,4	+4,1	-1,3	+2,9	+3,2	-6,4	-4,5

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

У процесі дослідження встановлюється факт наявності зв'язку між факторами, вимірюється ступінь щільності зв'язку та кількістю, оцінюється ефект впливу фактору на результативну ознаку. За допомогою методів статистичного аналізу, а саме «кореляція», в середовищі Microsoft Excel встановлено, що найбільший зв'язок ефективності виробництва свинини від витрат на корми та амортизацію необоротних активів (Додаток В). За допомогою регресійного аналізу визначено, що із зростанням витрат на корми на 1 голову на 1 гривню продуктивність свиней (виращування на 1 голову на рік) збільшується на 0,097 кг та із зростанням витрат на амортизацію необоротних активів на 1 голову на 1 гривню продуктивність збільшується на 0,244 кг.

Забезпечення раціональних норм споживання м'яса населенням України в найближчій перспективі потребує значного нарощення поголів'я як птиці так і ВРХ та свиней. При цьому птахівництво, як найбільш мобільна, потенційно високоефективна та скороспіла галузь має зайняти провідні позиції в забезпеченні балансу м'яса в Україні. Аналіз стану в галузі вказує

на досить складну ситуацію, яка тією чи іншою мірою відповідає загальним тенденціям розвитку тваринництва в Україні. Так, загальний рівень рентабельності виробництва м'яса птиці у сільськогосподарських підприємствах склав 5%. Ефективність галузі птахівництва залежить, переважно від генетичного потенціалу птиці, вартості енергоносіїв і обладнання, якості та вартості кормів, які в структурі собівартості м'яса птиці займають 50-60%.

Досліджуючи таку проблему як ефективність виробництва м'яса з позицій загально прийнятих показників, зазначено, що її рівень як і ефективність іншої продукції сільського господарства залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, що діють на сучасному ринку м'яса та м'ясної продукції. Раціональний рівень організації виробництва м'яса є першоосновою одержання високої результативності господарювання. Макроекономічні чинники не сприяли розвитку виробництва в сільськогосподарських підприємствах внаслідок чого результати їх господарської діяльності в м'ясних галузях залишаються низькими, що підтверджуються наступними показниками (таблиця 2.19).

Таблиця 2.19

Ефективність виробництва м'яса в сільськогосподарських підприємствах України

Рік	Кількість реалізованої продукції, тис. тис.	Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Чистий дохід (виручка), тис. грн.	Прибуток (збиток), тис. грн.	Собівартість 1 ц, грн.	Середня ціна реалізації, грн./ц	Рівень рентабельності (збитковості), %
<i>Реалізація яловичини</i>							
2010	191,8	2680824,7	1719280,5	-961544,2	1397,2	896,08	-35,9
2011	170,6	2715025,6	2042250,0	-672775,6	1590,9	1196,68	-24,8
2012	166,7	2926191,7	2062569,8	-863621,9	1754,86	1235,94	-29,5
2013	188,8	3507453,7	1989586,0	-1517867,7	1857,58	1053,7	-43,3
2014	175,3	3730480,1	2392626,7	-1337853,4	2128,43	1365,12	-35,9
2015	158,7	3999622,0	3284349,7	-715272,3	2520,09	2069,41	-17,9
2016	166,3	4657478,3	3501526,8	-1155951,5	2799,57	2104,74	-24,8

Продовження таблиці 2.19

Відхилення +, - 2016 р. до 2010 р.	-25,5	+1976593,6	+1782246,3	+194407,3	+1402,37	+1208,66	+11,1
<i>Реалізація свинини</i>							
2010	312,4	4135756,5	3813040,0	-322716,5	1323,69	1220,40	-7,8
2011	372,1	5275411,3	5078969,5	-196441,8	1417,58	1364,79	-3,7
2012	354,3	5537072,8	5648577,0	111504,2	1652,64	1594,11	2,0
2013	409,4	6345605,2	6357240,2	11635,0	1549,73	1552,57	0,2
2014	433,0	7568577,1	7993801,4	425224,3	1747,68	1845,87	5,6
2015	423,3	9268523,1	10447678,8	1179175,7	2189,54	2468,10	12,7
2016	406,9	10252145,8	9786817,2	-465328,6	2519,36	2405,01	-4,5
Відхилення +, - 2016 р. до 2010 р.	94,5	6116389,3	5973777,2	-14612,1	1195,67	1184,61	-3,3
<i>Реалізація м'яса птиці</i>							
2010	108,5	1122962,7	1074020,7	-48942,0	1034,37	989,29	-4,4
2011	70,2	876277,4	729343,2	-146934,2	1247,08	1037,97	-16,8
2012	107,1	1293565,3	1200442,0	-93123,3	1207,93	1120,97	-7,2
2013	107,1	1258526,3	1133232,9	-125293,4	1174,60	1057,67	-10,0
2014	94,3	1208975,2	1023122,5	-185852,7	1281,46	1084,47	-15,4
2015	105,3	1513577,5	1421124,8	-92452,7	1436,89	1349,12	-6,1
2016	63,3	1274796,4	1338683,5	63887,1	2011,81	2112,63	5,0
Відхилення +, - 2016 р. до 2010 р.	-45,2	151833,7	264662,8	112829,1	977,44	1123,3	9,4

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Аналіз ситуації на внутрішньому ринку м'яса щодо рівня цін на реалізоване м'ясо свідчить, що зміни відбулися на протязі всього досліджуваного періоду. Реалізаційна ціна 1 ц яловичини, проданої сільськогосподарськими підприємствами, підвищилася від 896,08 грн/ц у 2010 році до 2104,74 грн/ц у 2016 році, або в 2,3 раза, свинини з 1220,40 грн/ц до 2405,01 грн/ц відповідно по роках, або у 1,9 раза, мяса птиці – з 989,29 грн/ц до 2112,63 грн/ц, або у 2,1 раза більше. Крім закупівельних цін на економічну ефективність розвитку м'ясних галузей впливає рівень матеріально-грошових витрат, що залежить від багатьох факторів і, зокрема від продуктивності, затрат праці на 1 ц продукції, вартості кормів та їх витрат на 1 ц приросту худоби і птиці і на 1 голову, оплата праці, земельних та майнових паїв. Аналіз рівня матеріально-грошових витрат переконливо свідчать, що їх зростання відбулося значно швидшими темпами ніж ціна

реалізації м'яса, що привело до збитковості галузей скотарства, свинарства та птахівництва. Рентабельність виробництва яловичини у 2016 році становить - 24,8%, свинини – 3,3% та птахівництва – 5% (хоча всі інші роки виробництво м'яса птиці у сільськогосподарських підприємствах було збиткове. Така ситуація щодо економічної ефективності виробництва м'яса відбувається по всіх природно-економічних зонах. По виробництву м'яса ВРХ по всіх регіонах країни рентабельність становить від'ємне значення від -16,6% до - 48,5% (за винятком Закарпатської області – 10,2%). Щодо виробництва свинини такі області як Волинська, Івано-Франківська, Львівська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська рентабельність становить від 3,3% до 33,9%, у всіх інших областях виробництво даної продукції збиткове, а саме від -0,4% у Житомирській області до -33,4% у Київській. Аналогічна ситуація і по виробництву м'яса птиці. По Україні у 2016 році рентабельність виробництва становила 5,0%.

Хоча продуктивність тварин останніми роками дещо підвищилася, проте обсяги виробництва м'яса зменшуються та ефективність залишається критичною. Відповідно обсяги споживання в Україні залишаються низькими (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Баланс м'яса та м'ясних продуктів

тис. тонн

Показники	Роки							
	2000	2005	2010	2011	2013	2014	2015	2016
Виробництво	1663	1597	2059	2210	2389	2360	2323	2324
Зміна запасів на кінець року	-82	-11	-3	23	-20	18	-1	-2
Імпорт	38	325	378	423	332	201	158	182
Усього ресурсів	1783	1933	2440	2610	2741	2579	2482	2508
Експорт	163	82	48	125	182	215	245	303
Витрачено на не харчові цілі (на корми, витрати та ін.)	9	7	8	7	9	8	8	10
Фонд споживання	1611	1844	2384	2478	2550	2325	2179	2195
У розрахунку на 1 особу, кг	32,8	39,1	52,0	54,4	56,1	54,1	50,9	51,4

Джерело: розраховано автором на основі [9].

Аналізуючи баланс м'яса можна стверджувати, що, враховуючи середню норму споживання на одну особу 85,5 кг, фонд споживання в перспективі необхідно збільшувати до 3650 тис. тонн. Виконання даного завдання можливе за умови розвитку м'ясних галузей за такими напрямками:

- залучення інвестицій щодо будівництва тваринницьких приміщень нового типу;
- застосування інновацій в механізації, автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів;
- збільшення поголів'я худоби і птиці за рахунок відтворення стада;
- удосконалення взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та переробними підприємствами;
- розширення використання над ремонтних телиць;
- оптимізація розмірів ферми в сільськогосподарських підприємствах (комплексів);
- поглиблення м'ясної спеціалізації;
- розширення племінної бази.

Для підвищення рівня економічної ефективності виробництва м'яса та зміцнення економіки господарств з виробництва м'яса доцільно об'єднати технологічний ланцюг «виробництво→глибока переробка→реалізація кінцевої продукції».

2.3. Інноваційно-інвестиційне забезпечення формування та функціонування ринку м'ясної продукції

Діагностика ефективності суб'єктів господарювання по виробництву м'яса, зокрема яловичини, свинини та м'яса птиці, свідчить про те, що господарства, які активно та масштабно здійснювали інноваційно-інвестиційну діяльність в контексті оновлення основних фондів, мали економічні показники значно вищі ніж підприємства, які не вели такої

діяльності або вели низькими темпами. Дана ситуація свідчить про необхідність впровадження техніко-технологічних інновацій, оновлення технологічних параметрів виробництва підприємств по виробництву м'яса.

Водночас, технологія здатна служити основним і потужним інструментом, за допомогою якого фірма може завоювати і зберегти перевагу в конкурентній боротьбі, процвітати [109, с. 439]. Однак, необхідно відмітити, що закономірність «зростання обсягів інноваційно-інвестиційної діяльності → зростання основних економічних показників» не є аксіомою. В більшій мірі дана залежність притаманна тим суб'єктам господарювання, які одночасно потребують техніко-технологічних змін виробництва та володіють вагомою часткою ринку збуту м'яса. Спрямовуючи капітал в техніко-технологічні інновації, інвестор в такому випадку уникає ризику «несвоєчасності» чи «недоцільності» своїх дій. Планування інновацій є основою для розробки стратегії розвитку м'ясної галузі, і повинно здійснюватися виходячи з аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на ефективність виробництва м'яса.

Слід зазначити, що вітчизняне машинобудування для агропромислового комплексу за своїм технічним рівнем значно відстало від досягнень світового науково-технічного прогресу в машинобудуванні і без залучення в галузь нових технологій і обладнання провідних зарубіжних фірм не спроможне освоїти виробництво техніки для сучасних технологій. Коефіцієнт вибуття основних технічних засобів перевищує коефіцієнт оновлення у 10-20 разів. Майже 85% наявної техніки в сільськогосподарських підприємствах відпрацювала амортизаційний термін експлуатації і потребує значних витрат на підтримання її в робочому стані. Розвиток вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу разом з його складовими: створення і виробництво техніки та обладнання, її технічне обслуговування і ремонт, а також формування інфраструктури ринку вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу є пріоритетними напрямками національної економіки [50].

В м'ясному тваринництві науково-технічний прогрес передбачає всебічний розвиток і удосконалення галузей на основі використання найбільш високопродуктивних порід худоби і ефективних засобів виробництва, прогресивних досягнень науки і техніки та спрямований на максимальне збільшення конкурентоспроможності м'яса та м'ясної продукції з найменшими зростанням праці та засобів на її виробництво.

Як було відмічено в першому розділі дисертаційного дослідження, впровадження у виробництво наукової продукції можна поділити на різні етапи, стадії, зокрема, від зародження ідеї, проведення дослідження до розробки конкретного нововведення, до апробації і освоєння безпосередньо у виробництво. Для масового використання нових порід худоби і птиці та інших нововведень, в першу чергу, необхідно випробувати в реальних умовах роботи сільськогосподарського підприємства в тестовому режимі для достовірності одержання ефекту і корисності нововведення та уникати на подальших етапах невдач при впровадженні інновацій. Етапи інновацій в тваринництві вимагають значних витрат і результативність їх значною мірою залежить від стану, розмірів та налагодженості впроваджувальної системи, оскільки лише прямий зв'язок між науковими установами та сільськогосподарськими товаровиробниками може забезпечити високу ефективність та оперативність.

Освоєння інновацій виробниками м'ясної продукції поступово створює умови для прискорення науково-технічного прогресу в м'ясній галузі, який дає можливість отримувати певний ефект від освоєння інновацій, що виражається в додатковому одержанні яловичини, свинини, м'яса птиці або зростанні економічної ефективності його виробництва.

На рівень ефективності та конкурентоспроможності виробництва м'яса найбільший вплив мають біологічні та техніко-технологічні фактори, що визначають вибір породи худоби і птиці, комплексу технічних засобів для реалізації інноваційних технологічних процесів. Таким чином, визначені та охарактеризовані групи інновацій, які містять різні його напрямки, можуть

забезпечити підвищення рівня ефективності м'ясної галузі тільки в тому випадку коли діятимуть в комплексі та безпосередньому взаємозв'язку.

Зростання темпів НТП у м'ясній галузі може бути досягнуто при впровадженні у виробництво вимог, що впливають із Закону України «Про племінну справу у тваринництві» [43]. В даному законі відмічається, що з урахуванням фізіологічного стану та продуктивності худоби і птиці необхідно запроваджувати нормовану годівлю, яка може бути забезпечена із розробкою та впровадженням організаційно-економічних і технологічних заходів щодо виробництва, заготівлі, переробки і підготовки кормів до згодовування. Мова ведеться про створення такої кормової бази, яка передбачає вдосконалення виробництва та підвищення ефективності використання кормів з урахуванням організаційно-економічних, зоотехнічних, агрономічних заходів і досягнень НТП. Якщо зоотехнічні передбачають видовий склад та якість кормів відповідно до біологічних потреб тварин, то агрономічні – вирощування та підвищення урожайності кормових культур і продуктивності природних кормових культур. Організаційно-економічна оцінка кормової бази включає заходи, спрямовані на підвищення інтенсифікації та зниження собівартості виробництва кормів, поліпшення їх якості, зберігання і використання, розробку оптимальних раціонів годівлі худоби і птиці тощо. При заготівлі і зберіганні, приготуванні та роздачі кормів комплексна механізація і автоматизація технологічних процесів забезпечує високу якість при мінімальних матеріально-грошових витратах. Таким чином, оскільки ефективність конверсії корму в поживні речовини тваринницької продукції, зокрема м'яса, значною мірою залежить від повноцінної годівлі, що забезпечує підвищення інтенсифікації м'ясної галузі, розвиток кормової бази має бути випереджаючим.

Одним із найважливіших напрямів інновацій в м'ясній галузі є виведення та використання нових та удосконалення існуючих порід худоби і птиці, пристосованих до місцевих умов, селекційно-племінна робота повинна бути направлена на виведення продуктивнішої худоби, яка б споживала

меншу кількість кормового білка на одиницю продукції і була б стійкою проти хвороб та пристосованою до промислової технології утримання [67].

Для того, щоб забезпечити високопродуктивне відтворення м'ясного скотарства, в Україні створено селекційний центр «Генетичні ресурси», завданням якого є отримання і реалізація спермо продукції бугаїв-плідників, які за якісними показниками відповідають світовим стандартам. Даний центр устаткований найновішим обладнанням передових країн світу, має необхідні лабораторії, приміщення для утримання бугаїв, манежі, тощо. Також він має спільне українсько-канадське підприємство «Селекс-Україна», яке на контрактній основі забезпечує підприємства високоякісною племінною продукцією [5].

Максимальної ефективності розвитку галузі м'ясного скотарства, як показує світовий досвід, можна досягти при використанні вузькоспеціалізованих порід. Вітчизняними науковцями створенні породи великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності – волинська, південна, українська м'ясна, поліська, знам'янський тип поліської і ковельський внутрі порідний тип волинської породи. Породовипробовуванням молодняку м'ясних порід підтверджено те, що за оптимальних умов годівлі утримання та догляду можна забезпечити живу масу у 15-18 місяців 550-650 кг, тобто мати середньодобові прирости на рівні 1150 гр. забійний вихід становить 61-63,3%. Витрати кормів на 1 ц приросту живої маси молодняку – 11,5 ц к. од. [99]. Потенційні можливості м'ясної худоби за продуктивністю на сьогоднішній день використовуються на 50-55%. Середньодобові прирости живої маси становлять 575-620 г, витрати кормів на 1 ц приросту – 17,5-18,7 ц к. од., затрати праці – 35-40 люд/год., жива маса тварин при реалізації – 380-420 кг. Причиною низької ефективності ведення галузі – не вирішенні вузлові питання організації виробництва яловичини. Процес інноваційного удосконалення з використанням генофонду м'ясних порід багатьох країн світу нині відбувається за жорсткої конкуренції, тон в якій все ж задають відомі фірми

США «Ворлд Вайд Сайрес», «Американ Брідерс Сервіс», Канади – «Сімекс» та інші.

Інтенсивний розвиток свиначства зумовлює підвищену увагу до нових порід свиней, вирощування яких було б економічно рентабельним для підприємств. Основним продуктом, що отримують від свиней є м'ясо. Тривалий час селекціонери працюють у напрямі збільшення виходу м'яса в тушах свиней – підвищення м'ясності. Цей процес за умови забезпечення відповідного рівня годівля та утримання можливий лише за використання м'ясних генотипів. На сьогодні в Україні другою за чисельністю породою після великої білої є порода ландрас. Таку популярність даній породі забезпечила не лише м'ясність, а й швидкість досягнення забійних кондицій та висока конверсійна здатність.

Для забезпечення збільшення виробництва м'яса птиці селекціонерами світу виведені нові породи кросів, які швидко набирають вагу і до 3-х місяців йдуть на забій. У віці 2-х тижнів набирають не менше 1,5 кг, а до 5-ти – 4-5,5 кг. Серед зарубіжної селекції найбільш популярними є породи кросів ISA 15, Arbor Acres, Master Gris, Sasso XJ 551, вітчизняної селекції – КОББ 500, РОСС-308, Конкурент-3, Бройлер-М. Таким чином, інноваційний процес у породоутворенні худоби і птиці м'ясного напрямку є одним із шляхів забезпечення збільшення виробництва м'яса та зростання рівня економічної ефективності.

Досвід зарубіжних країн та передових господарств України вказує на те, впровадити досягнення науково-технічного прогресу можливо лише за умови функціонування великотоварного виробництва, його оптимальної концентрації. На сьогоднішній день у кожній області є великі ферми і навіть тваринницькі комплекси по виробництву свинини, яловичини, птахофабрики, які мають бути збережені, при необхідності реконструйовані і заповнені поголів'ям худоби і птиці. Досягти високої продуктивності праці, якості одержуваної продукції, а відтак і конкурентоспроможності можна лише за умов оптимальних розмірів тваринницьких об'єктів.

За останні роки в сільськогосподарських підприємствах відбулися негативні зміни в усьому технологічному ланцюгу виробництва м'яса великої рогатої худоби, свиней та птиці, значною мірою втрачені технологічні здобутки, тому виникає необхідність вжити заходи, спрямовані на відродження і подальше удосконалення високо інтенсивного виробництва м'яса. Перш за все, необхідно вивчити і обґрунтувати стан тих високо інтенсивних технологій, що залишилися, намітити стратегічні заходи щодо їх подальшого поліпшення з урахуванням досвіду розвинених країн і передових господарств. Варто було б використати, як досвід, роботу високомеханізованих та автоматизованих ферм і комплексів, де були впровадженні прогресивні технології утримання худоби і птиці, досягнута висока продуктивність, а також ферм і господарств аналогічного напрямку, побудованих при обласних дослідних станціях з метою вивчення і впровадження різних технологічних рішень з урахуванням типу будівель, формування поголів'я, пристосованого для утримування на промисловій основі, стану кормової бази.

Таким чином, на основі вище викладеного, розвиток інновацій в м'ясній галузі має відбуватися за основними напрямками [14]:

1-й напрям передбачає зростання продуктивності худоби і птиці шляхом підвищення загального рівня годівлі поголів'я, ліквідації білкового дефіциту в кормах на основі удосконалення структури кормо виробництва, збільшення в раціонах тих видів кормів, які максимальною мірою сприяють зростанню виходу продукції з розрахунку на голову худоби і поліпшення її якості з урахуванням зональних умов. Також до цього напрямку необхідно віднести впровадження найбільш прогресивних методів заготівлі, зберігання і підготовки кормів до згодовування; збільшення виробництва і розробка найбільш досконалих рецептів комбикормів для окремих видів тварин та їх статеві-вікових груп; обґрунтування режимів годівлі; створення і підвищення ефективності використання зрошувальних культурних пасовищ.

2-й напрям – удосконалення існуючих і створення нових м'ясних порід, які будуть пристосовані до місцевих умов. Основна мета напрямку – підвищення продуктивності худоби і птиці, її скоростиглості, плодючості, поліпшення оплати кормів і якості продукції. Даний напрям передбачає удосконалення племінної роботи з наявними породами і поліпшення породного районування; поглиблення спеціалізації худоби за характером одержуваної продукції; подовження строку використання високопродуктивного маточного поголів'я; розширення використання плідників-поліпшувачів і впровадження найбільш ефективних строків отелення, опоросу, інкубації; удосконалення техніки штучного осіменіння тварин, а також апаратури та обладнання для цієї мети.

3-й напрям передбачає зростання рівня ефективності, а саме скорочення трудових та матеріально-грошових витрат на виробництво одиниці продукції на основі підвищення продуктивності худоби і птиці, впровадження комплексної механізації і автоматизації трудомістких процесів, впровадження новітніх технологій утримання тварин, удосконалення цінового механізму розширення маркетингових каналів збуту м'ясної продукції.

Таким чином, розвиток виробництва м'яса має проводитися у напрямі:

- повного задоволення попиту на м'ясо та продукти його переробки як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках;
- збільшення виробництва кормів та поліпшення їх якості;
- зростання економічної ефективності виробництва м'яса та м'ясної продукції.

Аналіз ефективності діяльності підприємств, що займаються виробництвом м'яса, свідчить про те, що суб'єкти, які активно і масштабно здійснювали інноваційно-інвестиційну діяльність мали економічні показники на порядок вищі, ніж ті, які не вели такої діяльності. Даний аналіз переконує про необхідність впровадження техніко-технологічних інновацій, оновлення технологічних параметрів виробництва більшості підприємств м'ясної галузі.

Як зазначалося вище, технологія «... здатна служити основним і потужним інструментом за допомогою якого фірма може завойовувати і зберігати перевагу в конкурентній боротьбі, процвітати» [109, С. 439]. Але потрібно наголосити, що закономірність «зростання обсягів інноваційно-інвестиційної діяльності → зростання основних економічних показників» не є аксіомою. Дана залежність буде в більшій мірі вірна для тих суб'єктів господарювання, які одночасно потребують техніко-технологічних змін виробництва та володіють або можуть володіти значною частиною ринку збуту.

Відповідно до «Програми розвитку АПК» на період до 2020 року [124] розроблено стратегію розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, яка в першу чергу пов'язана з діяльністю організації ринку м'яса і м'ясної продукції та, окрім конкурентних переваг, враховує потенціал м'ясної галузі і здатна примножити внутрішній потенціал, та за рахунок використання зовнішніх можливостей зміцнити її положення на вітчизняному ринку м'яса і відкрити перспективи щодо виходу на міжнародні ринки.

З метою визначення впливу основних факторів на інноваційний розвиток вітчизняної м'ясної галузі нами здійснено SWOT-аналіз на основі якого визначено зовнішні можливості та загрози, а також внутрішні сильні та слабкі сторони. Проведений аналіз свідчить про наявність позитивних та негативних чинників впливу на інноваційний розвиток м'ясної галузі, дія яких зумовлює необхідність альтернативного вибору одного з чотирьох варіантів розвитку.

До зовнішніх можливостей, які сприяють інноваційному розвитку виробництва м'яса, можна віднести:

- переваги, пов'язані із розташуванням виробництва яловичини та свинини;
- наявність на ринку техніко-технологічних продуктів, які здатні поліпшити технологію виробництва м'яса;

- зростання виробництва зерна та відносно стабільна ціна реалізації даної продукції, що дає підстави для уникнення проблем не стабільного постачання та дефіциту кормів;
- розвиток засобів інформаційної взаємодії та інформаційного простору;
- стабілізацію економічної ситуації в країні.

Такі фактори як зниження рівня доходів населення, нерозвиненість інфраструктури на селі, значне зростання імпорту м'яса, незадовільні умови кредитування, відсутність необхідних можливостей субсидування державою банківської ставки на інвестиційні кредити, недосконалість нормативно-правового середовища та дозвільної системи, недостатнє бюджетне фінансування наукових досліджень та екологічних проектів м'ясної галузі необхідно віднести до зовнішніх загроз.

Що стосується *внутрішніх факторів*, які впливають на інноваційний розвиток виробництва м'яса, то до *сильних сторін* слід віднести:

- забезпечення кормами переважно власного виробництва (87%);
- у виробників м'яса є стимул, адже рівень споживання є недостатнім для задоволення потреб населення (фактично 53 кг на душу населення при нормі 85 кг);
- особливості виробничого циклу:
 - а) відсутність сезонності;
 - б) швидке відтворення свиней та птиці;
- наявні потенційні можливості для кооперації, інтеграції та диверсифікації з метою підвищення ефективності функціонування на ринку м'яса.

Для внутрішніх слабких сторін належать:

- дефіцит власних коштів на впровадження техніко-технологічних інновацій;
- відсутність власних переробних потужностей (монополія переробки);

- застаріле обладнання та організація ведення виробництва;
- недосконалість санітарно-ветеринарного забезпечення та контролю;
- недостатнє забезпечення кваліфікованим персоналом з інноваційно-спрямованим типом мислення.

Провівши аналіз даних факторів, можна стверджувати, що, на нашу думку, найкращий із сценаріїв інноваційного розвитку галузі є поєднання внутрішніх сильних сторін і зовнішніх можливостей (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Матриця SWOT-аналізу інноваційного розвитку м'ясної галузі

		Зовнішнє середовище	
		Можливості (O)	Загрози (T)
Внутрішнє середовище	Сильні сторони (S)	<i>Стратегія сталого розвитку</i>	<i>Стратегія інтеграції та диверсифікації</i>
	Слабкі сторони (W)	<i>Стратегія розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції</i>	<i>Стратегія прориву</i>

Джерело: власні дослідження.

Формування позитивного мікроклімату в економічній сфері, соціальній дає можливість покращити інвестиційний клімат, спричиняє підвищення активності підприємців щодо впровадження інновацій у виробничі процеси з метою підвищення конкурентоспроможності та ефективності м'ясної продукції на ринку. Розвиток виробництва яловичини, свинини та м'яса птиці у довгостроковій перспективі за таким сценарієм практично забезпечить відродження вітчизняних галузей м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва і дасть можливість виставити гідну пропозицію м'яса на внутрішньому та зовнішньому ринках. Для реалізації даного сценарію рекомендуємо обрати стратегію розвитку м'ясних галузей.

Взаємодія внутрішніх сильних сторін та зовнішніх загроз може призвести експансії іноземного капіталу, технологій, обладнання,

устаткування; до занепаду вітчизняної аграрної науки стосовно розвитку м'ясного тваринництва. В такій ситуації доцільно було б посилити державну підтримку, активізувати пошук інвесторів з інших галузей економіки і найсприятливішим варіантом для інноваційного розвитку м'ясних галузей може стати *стратегія інтеграції та диверсифікації*. Реалізація даної стратегії дозволить забезпечити покращення використання основних засобів виробництва і трудових ресурсів, покращення та стабілізацію фінансового стану, підвищити рівень незалежності від постачальників кормів та переробників продукції, повніше задовольнити попит на м'ясо і м'ясну продукцію, нарощувати ефективність виробництва, сприяти зменшенню імпорту м'яса, збільшенню маси річних прибутків виробників м'яса, збільшити надходження до бюджету. Нажаль, на даний час, при застосуванні даної стратегії не можливо вирішити питання екологічної проблеми, пов'язані із виробництвом та переробкою м'яса.

При поєднанні внутрішніх слабких сторін та зовнішніх можливостей м'ясних галузей може відбутися посилення конкурентних переваг з боку іноземних виробників. Тому, протидію негативним тенденціям рекомендується застосовувати *стратегію розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції*, яка передбачає адаптацію м'ясних галузей до нових ринкових вимог, нових ринків, збуту та форм продажу, підвищення якості продукції. В першу чергу, реалізація даної стратегії пов'язана з посиленням ролі ринкових відносин, соціальний та екологічний аспекти при цьому мають другорядне значення.

В разі поєднання внутрішніх слабких сторін та зовнішніх загроз є загострення кризових тенденцій в галузях м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва, підвищення імпортозалежності, зниження рівня продовольчої та економічної безпеки держави, загострення екологічних проблем, підвищення коефіцієнту зносу основних засобів. В таких випадках бажаною є *стратегія прориву* у розвитку м'ясних галузей, яка передбачає створення якісно нової моделі розвитку та ведення господарства.

Таким чином, результати SWOT-аналізу свідчать про те, що оптимальною стратегією інноваційного розвитку м'ясних галузей (м'ясного скотарства, свинарства, птахівництва) є стратегія сталого розвитку як така, що найбільше відповідає інтересам господарств – виробників м'яса. При формуванні основного завдання інноваційного розвитку виробництва м'яса в майбутньому необхідно виділити і врахувати три стратегічні цілі:

- ✓ *економічну* – створення високоефективних галузей на засадах сталого розвитку, запровадження інноваційних ресурсозберігаючих та економічно безпечних технологій;

- ✓ *соціальну* – задоволення потреб населення у споживанні м'яса, підвищення якісних параметрів продукції;

- ✓ *екологічну* – зменшення негативного впливу на екосистеми шляхом удосконалення систем поводження з відходами виробництва та використання альтернативних джерел енергії.

Одним із чинників економічного зростання підприємств по виробництву м'яса, джерелом придбання основних фондів, формування обігових коштів, здійснення НДДКР є інвестиції. Проблема інвестування аграрної економіки завжди знаходилася у центрі уваги економічної думки. Теоретичні аспекти інвестиційної діяльності досліджували В.М. Геєць [27], О.Є. Гудзь [35], М.Я. Дем'яненко [35] та багато інших вчених. Це зумовлено, насамперед тим, що інвестиції торкаються найглибших основ господарської діяльності зростання в цілому. Засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, зростання економічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях за сучасних умов є інвестиції. Тому, одним із найважливіших механізмів забезпечення ефективного і стабільного розвитку економіки галузі м'ясного тваринництва вирішальну роль відіграє науково обґрунтована інвестиційна політика держави, яка визначає структуру інвестицій, напрями, джерела, здійснює раціональні та ефективні заходи для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних і технологічних програм.

При цьому, поряд з внутрішніми, держава має створювати інвестиційний клімат з метою ширшого залучення іноземних інвесторів на взаємовигідних засадах. Забезпечити практично відродження галузі м'ясного скотарства, галузі свинарства та птахівництва, впровадження новітніх технологій та нових порід, системи сучасної організації та управління виробництвом і збутом м'ясної продукції без надійних капіталовкладень не можливо.

Основною причиною стримання розвитку виробництва м'яса в Україні є низька інвестиційна привабливість тваринництва, зокрема м'ясного. Прийняття рішення про інвестування в м'ясну галузь складне з огляду на наступні фактори:

- такі галузі як м'ясне скотарство, свинарство та птахівництво мають найбільші, порівняно з іншими галузями, строки окупності;
- внаслідок великої інвестоємності м'ясне виробництво дає менший обсяг виручки на одиницю інвестицій;
- м'ясне тваринництво має велику фондоємність, звідси, найбільше співвідношення вартості використовуваних основних та оборотних засобів та коштів;
- м'ясне тваринництво має найдовший цикл обертання оборотних коштів і, відповідно, найменшу річну кількість їх обертів.

Однією з особливостей м'ясних галузей в контексті інвестицій є те, що зменшення обсягів спрямованих інвестицій за рахунок більш дешевого та менш технологічного і якісного обладнання, здешевлення та спрощення проектів ферм, використання більш дешевих і менш продуктивних порід худоби і птиці та інші чинники призводять до різкого зниження рівня ефективності м'ясного виробництва. Крім традиційних економічних складностей інвестиційна привабливість м'ясних галузей ускладнюється й іншими факторами, що визначають локальний клімат, а саме недостатній захист інвестицій та підтримка з боку держави, невизначеність з ринком землі, відсутність дієвих механізмів інвестиційного стимулювання, високі відсоткові кредитні ставки.

Проте, попри вищезгадані проблеми, в м'ясних галузях поступово відбуваються інвестиційні процеси, які спрямовані на оновлення та створення нових потужностей в галузі м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва, запровадження інноваційних технологій, нових порід тощо. Поки що ці процеси мають винятковий характер, що істотно не впливає на загальний стан м'ясної галузі тваринництва.

Слід відзначити, що в експортному середовищі існує декілька підходів до розвитку виробництва м'яса. Як правило, інвестори спрямовують інвестиції на створення сучасних великотоварних ферм (або реконструкцію існуючих) пристосованих до виробництва високоякісної продукції, яка реалізовується за вищими цінами, що дає можливість зменшити вартість скотомісця та забезпечити максимальну виручку. В абсолютному вимірі даний підхід потребує великих обсягів інвестицій, які мають бути щонайменше захищені ринком збуту. Нині інвестори інвестують створення дрібних та середніх ферм, при цьому враховують як регіональні так і природно-кліматичні особливості. Певні обсяги інвестицій направляються на розвиток виробництва м'яса через створення заготівельних кооперативів, яких в Україні зареєстровано 40 та діючих 34. В багатьох випадках нові проекти розробляються із перспективою прямої співпраці інвестора з основним споживачем м'ясної сировини, якими є підприємства переробної промисловості.

Офіційна інформація щодо обсягів інвестування в м'ясній галузі, нажаль, недостатня, щодо загальної ситуації з інвестування в галузі сільського господарства, зокрема в галузь тваринництва, свідчать дані таблиці 2.22.

Частка інвестицій, вкладених в сільське господарство, за п'ятирічний відрізок часу зросла до 14% у 2016 році з 11,6% у 2012 році. В тваринництво у 2016 році було інвестовано 6,3 млрд. грн., що на 1,5 млрд. грн. більше порівняно з 2012 роком, хоча у структурі інвестицій в сільське господарство даний показник зменшився на 9,6%. Причиною такого зменшення, на нашу

думку, є низький рівень інвестиційної привабливості, що зумовлений слабкими темпами інтеграції країни на європейські ринки та відсутністю повноцінного ринку землі в Україні.

Таблиця 2.22

Надходження інвестицій в основний капітал

млрд. грн. у фактичних цінах

	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	Обсяги інвестицій, млрд. грн.	У % до попереднього року	Обсяги інвестицій, млрд. грн.	У % до попереднього року	Обсяги інвестицій, млрд. грн.	У % до попереднього року	Обсяги інвестицій, млрд. грн.	У % до попереднього року	Обсяги інвестицій, млрд. грн.	У % до попереднього року
Україна - всього	185,5	108,6	201,4	109,0	219,4	109,0	273,1	124,0	359,2	132,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	21,7	112,5	17,1	79,0	18,3	107,0	30,1	164,0	50,4	167,
у тому числі:										
- рослинництво	2,1	114,6	2,7	128,0	1,4	52,0	2,6	186,0	4,1	158,0
- тваринництво	4,8	141,2	3,9	81,0	3,6	92,0	6,3	175,0	6,3	100
Частка сільсько-господарських інвестицій до загальних, %	11,6	х	8,5	х	8,3	х	11,0	х	14,0	х
Частка інвестицій в тваринництво до загальних в сільське господарство, %	22,1	х	22,8	х	19,7	х	20,9	х	12,5	х

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Все вітчизняне агропромислове виробництво, від виробничих процесів початкової стадії в сільському господарстві до випуску кінцевої продукції та доведення її до кінцевого споживача, потребує модернізації та реконструкції за участю іноземного капіталу. Перш за все потрібно підвищити продуктивність та знизити витрати, забезпечити більш глибоку переробку сировини з метою збільшення виходу готової продукції та поліпшення її якості, і це стосується тих сфер, де за участю іноземного капіталу можна в

короткі строки отримати значний економічний ефект, зокрема, створення порівняно невеликих підприємств, що потребують великих вкладень і забезпечують швидку окупність початкових витрат за невисокого ступеня ризику для іноземних інвесторів. Про тенденції залучення іноземних інвестицій свідчить рисунок 2.5.

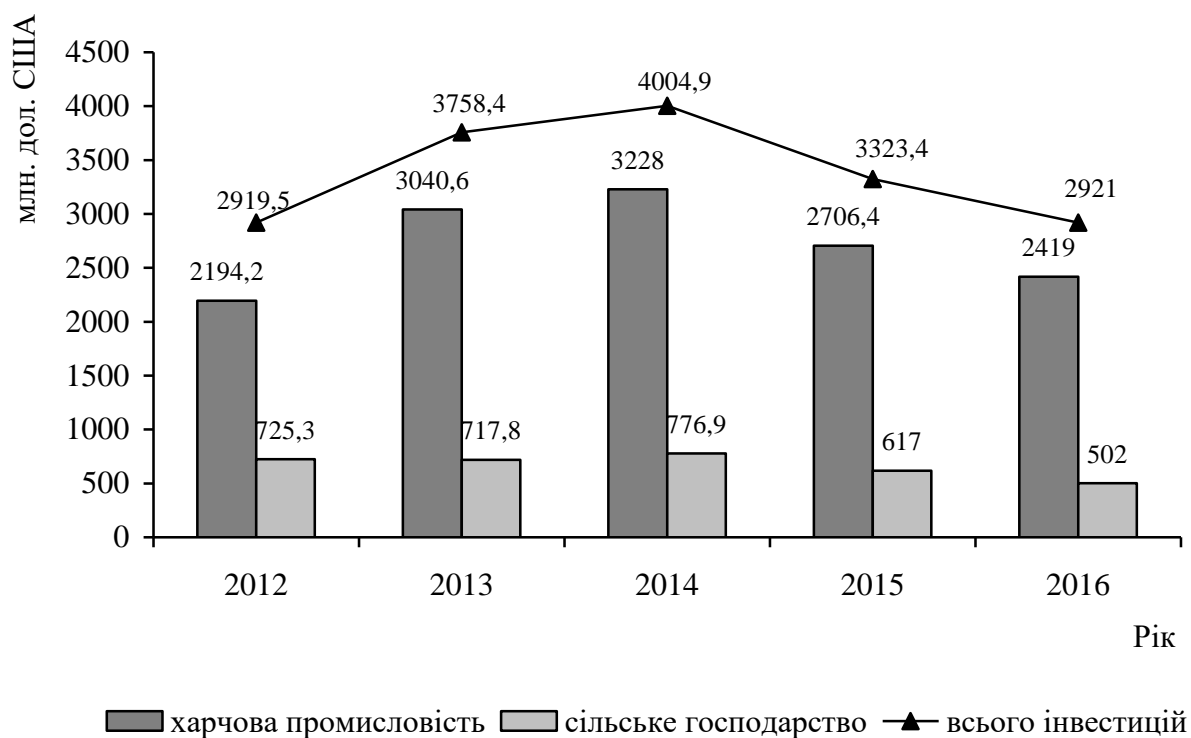

Рис. 2.5. Динаміка прямих іноземних інвестицій в галузі АПК,
млн. дол. США

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

За останні два роки, як свідчать дані рисунку 2.6, обсяги іноземного капіталу зменшилися і в 2016 році становлять 2419 млн. дол. США, тоді коли в 2014 році було вкладено 4004,9 млн. дол. США. Аналогічна ситуація і з іноземним капіталовкладенням в сільське господарство.

Для активізації інвестування в більшості країн світу реалізується відповідна державна інвестиційна політика, при розробці якої в аграрній сфері необхідно дотримуватися тих орієнтирів та враховувати ті принципи,

що у перспективі визначатимуть інвестиційну активність господарюючих суб'єктів, темпи інноваційних процесів, соціальний розвиток села та рівень продовольчої безпеки, тощо.

Висновки до другого розділу

1. Виробництво продукції тваринництва в цілому і м'яса зокрема є однією з провідних сфер у вирішенні продовольчої проблеми та забезпечення населення країни повноцінним харчовим білком. Виходячи з аналізу сучасної та прогнозованої кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку м'яса важливе значення має своєчасне визначення вектору для конкретного регіону, тобто напрямів відродження галузей м'ясного скотарства, свинарства і птахівництва. По-перше, навіть на Заході у розвинутих країнах виробники орієнтуються, передусім, на попит різних верств населення та груп з різним рівнем доходів, в тому числі і низьким. По-друге, визначилися певні тенденції у динаміці і структурі світового споживання м'яса в бік зростання м'яса птиці. По-третє, в інших країнах зростає частка виробництва більш дешевого м'яса, а саме перевагу має м'ясо птиці та свинини, а найбільш дороге – яловичини.

2. Виробництво яловичини і телятини (в забійній вазі) в усіх категоріях господарств зменшилося з 1984,8 тис. тонн у 1990 році до 376 тис. тонн у 2016 році. Динаміка виробництва м'яса великої рогатої худоби свідчить про зниження обсягів виробництва з кожним роком і у 2016 році вироблено на 378,3 тис. тонн менше ніж у 2000 році та на 51,7 тис. тонн менше ніж у 2010 році. Виробництво м'яса свиней як і виробництво яловичини в Україні зменшилося від 1576,3 тис. тонн у 1990 році до 747,6 тис. тонн у 2016 році, відповідно у сільськогосподарських підприємствах з 893,7 тис. тонн до 397,0 тис. тонн та в господарствах населення – з 682,6 тис. тонн до 350,6 тис. тонн, або зменшення становить по всіх категоріях на 52,5% (828,8 тис. тонн). Основною причиною зменшення виробництва яловичини та

свинини є значне скорочення поголів'я великої рогатої худоби та свиней і низькою залишається продуктивність худоби. Щодо виробництва м'яса птиці, то дані аналізу свідчать про зростання виробництва даного виду м'яса і в 2016 році було вироблено 1166,8 тис. тонн, що на 458,4 тис. тони більше, ніж в 1990 році. Таким чином, аналіз свідчить, що ситуація щодо виробництва м'яса в Україні можна вважати критичною.

3. За останні роки попит населення країни на м'ясо та м'ясну продукцію скоротився у 1,5 раза, а по регіонах – від 1,3 до 2,6 раза. Основною причиною такого стану є скорочення обсягів виробництва з 4357,8 тис. тонн у 1990 році до 2323,6 тис. тонн у 2016 році; значне підвищення роздрібних цін на всі види продуктів; низькі доходи переважної частини населення, його соціально диференціація. При ефективній організації ринку м'яса обсяги вирощування та реалізації мають бути збалансовані або вирощування, хоча б у незначних обсягах, перевищувало обсяги реалізації за рахунок чого створюють певні ресурси, а в технологічному плані відбувається нарощування живої маси. До 1990 року в Україні спостерігався даний напрям, де було вирощено 6465,0 тис. тонн м'яса, а реалізовано – 6428,2 тис. тонн, або на 36,8 тис. тон менше, ніж вирощено. Починаючи з 1995 року і по теперішній час відбувається вкрай негативний процес, який полягає в тому, що в Україні реалізовується більше худоби і птиці, ніж вирощується, внаслідок чого скорочується поголів'я, тому на ринок постійно надходить продукція і складається враження, що попит задовольняється (в межах платоспроможності населення), але ресурси м'ясної продукції не відтворюються.

4. Досліджуючи таку проблему як ефективність виробництва м'яса з позиції загальноприйнятих показників, зазначимо, що її рівень як і ефективність іншої сільськогосподарської продукції залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, що діють на сучасному ринку м'яса та м'ясної продукції. Макроекономічні чинники не сприяли розвитку виробництва в сільськогосподарських підприємствах внаслідок чого результати їх господарської діяльності в м'ясних галузях залишаються

низькими, що підтверджуються такими показниками як прибуток, рентабельність, собівартість, які за 2016 рік становлять по м'ясу великої рогатої худоби відповідно -1,6 млн. грн., -24,8%, 2799,57 грн., аналогічна ситуація і по ефективності виробництва свинини відповідно -0,46 млн. грн., -4,5%, 2519,36 грн., лише виробництво м'яса птиці в Україні було прибуткове і прибуток в 2016 році складав 63,8 тис. грн., рентабельність – 5% та собівартість – 2011,81 грн., що нижча від ціни реалізації на 100,82 грн.

5. Аналізуючи баланс м'яса можна стверджувати, що враховуючи середню норму споживання на одну особу 85,5 кг, фонд споживання в перспективі необхідно збільшувати виробництво до 3650 тис. тонн. Виконання даного завдання можливе за умови розвитку м'ясних галузей за визначеними в дисертаційній роботі напрямками.

6. На рівень ефективності та конкурентоспроможності виробництва м'яса найбільший вплив мають біологічні та техніко-технологічні фактори, що визначають вибір породи худоби і птиці, комплексу технічних засобів для реалізації інноваційних технологічних процесів. Таким чином, визначені та охарактеризовані групи інновацій, які містять різні його напрямки, можуть забезпечити підвищення рівня ефективності м'ясної галузі тільки в тому випадку коли діятимуть в комплексі та безпосередньому взаємозв'язку.

7. Основною причиною стримання розвитку виробництва м'яса в Україні є низька інвестиційна привабливість тваринництва, зокрема м'ясного. Прийняття рішення про інвестування в м'ясну галузь складне з огляду на наступні фактори: такі галузі як м'ясне скотарство, свинарство та птахівництво мають найбільші, порівняно з іншими галузями, строки окупності; внаслідок великої інвестоємності м'ясне виробництво дає менший обсяг виручки на одиницю інвестицій; м'ясне тваринництво має велику фондоємність, звідси, найбільше співвідношення вартості використовуваних основних та оборотних засобів та коштів; м'ясне тваринництво має найдовший цикл обертання оборотних коштів і, відповідно, найменшу річну кількість їх обертів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ РИНКУ М'ЯСА

3.1. Моделювання тенденцій перспективного розвитку вітчизняного ринку м'яса та м'ясної продукції

Моделювання тенденцій розвитку будь-якої соціально-економічної системи передбачає створення математичної моделі, перевірку її адекватності та подальше її дослідження. У межах даного дослідження процес моделювання включатиме такі етапи:

1) побудова регресійних моделей у формі рівнянь трендів, які відображатимуть тенденції зміни основних факторів розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції. До таких показників віднесено індикатори кон'юнктури ринку.

2) перевірка отриманих рівнянь на адекватність, використовуючи F -критерії Фішера (перевірка значущості коефіцієнтів детермінації).

3) прогнозування досліджуваних показників;

4) побудова та дослідження математичної моделі розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції, яка має вигляд системи диференціальних рівнянь.

Дослідження проведено на базі даних по Україні та Тернопільській області. Кількісними характеристиками пропозиції визначено поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин (у т. ч. поголів'я у сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення), питому вагу поголів'я, що припадає на господарства населення, обсяги виробництва м'яса у забійній вазі (у т. ч. в розрізі видів продукції), обсяги імпорту, продуктивність тварин (зокрема середньодобові прирости та вихід приплоду). До показників попиту включено фонд споживання та експорт. Для визначення тенденцій у розрізі процесів ціноутворення проведено

регресійний аналіз середніх цін на м'ясо і м'ясну продукцію та їх середньомісячний індекс. Для аналізу використано дані Державної служби статистики України [134-138; 146-149].

У табл. 3.1 відображено регресійні рівняння трендів вищезгаданих показників пропозиції, переважна більшість яких (за виключенням поголів'я свиней в Україні) характеризується наявністю стійкої динаміки. Це підтверджується перевіркою значущості отриманих коефіцієнтів детермінації. Зокрема встановлено, що за всіма рівняннями трендів фактичні значення F -критеріїв Фішера у кілька разів перевищують їх табличні рівні.

Таблиця 3.1

Регресійний аналіз показників пропозиції м'яса та м'ясної продукції

Показник	Рівняння тренду	Коефіцієнт детермінації	Інтерпретація змісту рівняння регресії
<i>Україна</i>			
М'ясне поголів'я ВРХ	$y = 5053,5 - 1227 \ln(t)$	0,9281	Зменшення поголів'я із поступовим уповільненням
Поголів'я свиней	$y = 8123,8 - 326,2 \ln(t)$	0,1387	Відсутність тенденції розвитку
Поголів'я птиці	$y = 114909t^{0,2163}$	0,8956	Збільшення поголів'я із поступовим уповільненням
Частка поголів'я ВРХ у господарствах населення	$y = 62,11t^{0,034}$	0,7961	Стрімке збільшення, яке з 2008 року поступово уповільнюється
Виробництво м'яса у забійній вазі	$y = 1474,2e^{0,029t}$	0,9019	Поступове зростання, що практично наближене до лінійного
Середньодобові прирости ВРХ на вирощуванні, відгодівлі та нагулі	$y = 379,42 + 14,67t$	0,9740	Щорічно показник зростає у середньому на 14,67 г
Середньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівлі	$y = 255,62 + 22,43t$	0,9704	Щорічно показник зростає у середньому на 22,43 г
Вихід приплоду телят у розрахунку на 100 маток	$y = 1082,3 + 84t$	0,8171	Щорічно показник зростає у середньому на 84 гол.

<i>Тернопільська область</i>			
М'ясне поголів'я ВРХ	$y = 113,58 - 20,29 \ln(t)$	0,8532	Зменшення поголів'я із поступовим уповільненням
Поголів'я свиней	$y = 278,1 + 13,28t$	0,8896	Щорічно показник зростає у середньому на 13 тис. гол.
Поголів'я птиці	$y = 4232 + 61,38t$	0,4723	Щорічно показник зростає у середньому на 61 тис. гол.
Виробництво м'яса у забійній вазі	$y = 33,16 + 1,54t$	0,6051	Щорічно показник зростає у середньому на 1,54 тис. т
Середньодобові прирости ВРХ на вирощуванні, відгодівлі та нагулі	$y = 419,04t^{0,12}$	0,9351	Зростання показника із поступовим уповільненням
Середньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівлі	$y = 215,87 + 27,72t$	0,9540	Щорічно показник зростає у середньому на 28 г

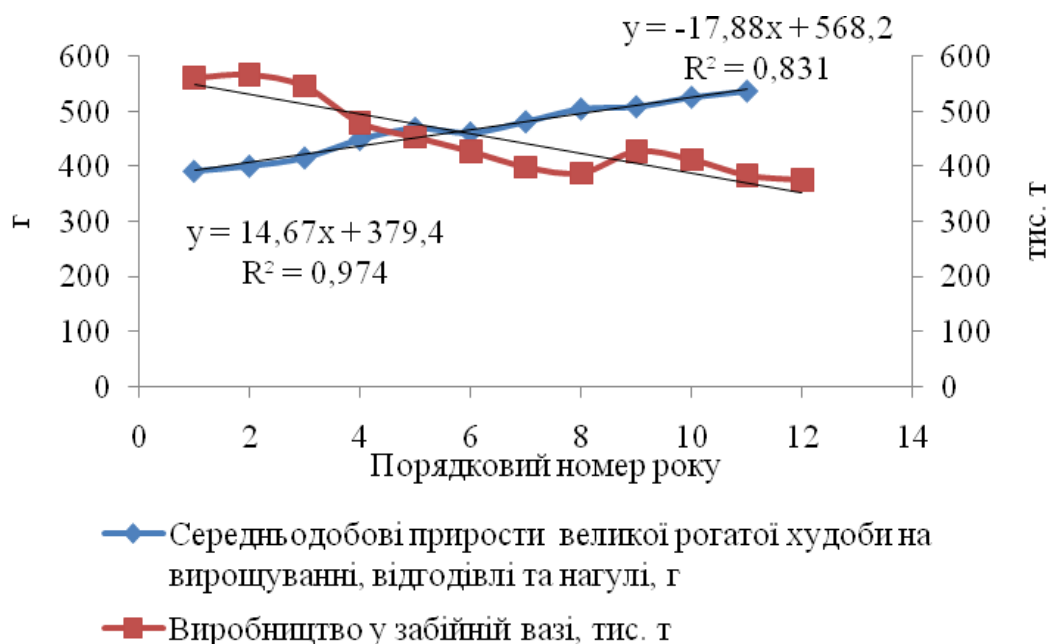
Примітка: аналіз проведено за період 2000-2016 року (поголів'я с.-г. тварин та обсяги виробництва м'яса у забійній вазі в Україні), 2005-2016 року (частка поголів'я ВРХ у господарствах населення) та 2005-2015 року (середньодобові прирости, вихід приплоду); t – фактор часу.

Джерело: побудовано на основі обробки даних Додатку Д і Е.

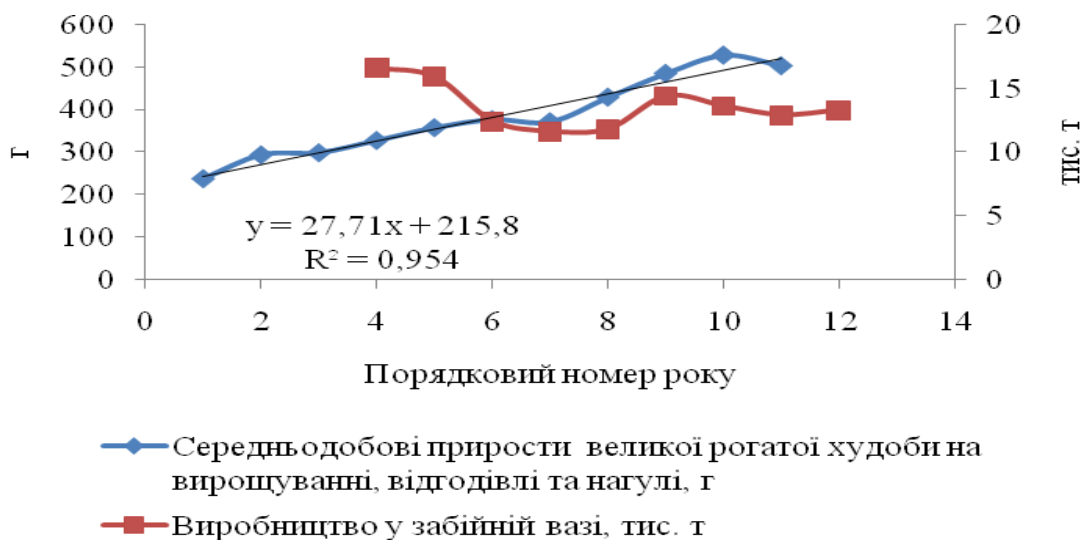
Найкритичнішим для забезпечення пропозиції на ринку м'яса та м'ясної продукції є зниження м'ясного поголів'я ВРХ. Однак, виявлена тенденція до спадання за логарифмічною функцією свідчить про уповільнення темпів скорочення поголів'я ВРХ. При цьому темпи уповільнення у Тернопільській області дещо швидші, ніж у цілому по Україні. Що стосується поголів'я свиней, то як зазначалось у загальному по Україні будь-яка тенденція зміни цього показника відсутня, однією із причин чого стало зменшення поголів'я починаючи з 2014 року, коли суттєво збільшилась кількість випадків спалахів африканської чуми свиней. Натомість, на Тернопільщині поголів'я свиней щорічно зростає у середньому на 13 гол. У тому числі це пояснюється тим, що у досліджуваному регіоні розповсюдження захворювання порівняно із іншими областями не було критичним (відсутність спалахів у 2014-2016 рр. та лише 1 випадок – у 2017 році). Що ж стосується поголів'я птиці, то у Тернопільській області тенденція до його зростання не настільки яскраво виражена, порівняно із Україною в цілому. Зокрема суттєве нарощення поголів'я птиці в регіоні

мало місце лише у 2012 та 2013 роках, тоді як в Україні воно поступово збільшувалось аж до 2014 року

Основоформулюючим фактором пропозиції на ринку м'яса та м'ясної продукції є обсяг виробництва продукції м'ясного тваринництва, зокрема обсяг виготовленого м'яса у забійній вазі. Незважаючи на скорочення поголів'я ВРХ та нестабільність поголів'я свиней (у цілому по Україні) та птиці (у Тернопільській області) обсяг виробництва м'яса у забійній вазі, який забезпечує формування пропозиції на ринку м'яса та м'ясної продукції, поступово зростає. Обнадійливою є перспектива збільшення обсягів виробництва яловичини та телятини, пов'язана зі стійкою тенденцією до зростання продуктивності поголів'я ВРХ. Однак, з рис. 3.1 (а) видно, що спадаюча тенденція зміни обсягів виробництва яловичини та телятини трохи яскравіше виражена, ніж позитивна динаміка середньодобових приростів ВРХ.

а) Україна

б) Тернопільська область

Рис. 3.1. Моделювання динаміки основних факторів пропозиції на ринку м'яса та м'ясної продукції

Примітка: у дослідженні перший порядковий номер року відповідає даним 2005 року

Джерело: побудовано за даними Додатку Д і Е.

У Тернопільській області аналогічно загальноукраїнській тенденції має місце лінійне зростання продуктивності ВРХ, тоді як динаміка обсягу виготовленого м'яса не характеризується якоюсь тенденцією. Однак з рис. 3.1 (б) можна зробити висновок, що зростання середньорічних приростів ВРХ дещо призупинило зменшення обсягів виробництва яловичини та телятини у 2014-2016 рр. Наведене дає підстави зробити припущення про те, що за збереження виявленої тенденції нарощення продуктивності ВРХ та дуже повільного збільшення їх м'ясного поголів'я на Тернопільщині матиме місце суттєве збільшення обсягів виробництва м'яса відповідного виду.

Рівень конкурентоспроможності м'ясної продукції на ринку тісно корелює із її характеристиками якості та безпеки. З огляду на це, одним із факторів розвитку ринку є питома вага продукції м'ясного тваринництва виготовленої господарствами населення, які через застарілість техніко-технологічного оснащення та відсутність доступу до лабораторій нездатні забезпечувати одночасно і високу якість, і достатню ресурсовіддачу та,

відповідно, низьку собівартість продукції. Динаміка частки поголів'я ВРХ у господарствах населення у цілому по Україні характеризується тенденцією до зростання із поступовим уповільненням. Для поглибленого дослідження динаміки цього показника побудовано модель швидкості його зростання. З огляду на неоднорідність динаміки, проведено згладжування динамічного ряду питої ваги методом ковзного середнього та побудовано поліноміальний тренд 3-го порядку за отриманими згладженими даними ($y(t) = 60,6 + 1,05t - 0,008t^2 - 0,0032t^3$ із коефіцієнтом детермінації 0,9754).

Рівняння зміни швидкості показника визначається як похідна першого порядку поліноміальної функції тренду: $\frac{dy(t)}{dt} = 1,05 - 0,016t - 0,0096t^2$. На рис. 3.2 відображено динаміку швидкості питої ваги поголів'я ВРХ у господарствах населення. Зокрема, до 2014 року мало місце поступове уповільнення негативної тенденції до зростання показника, а у 2014-2016 рр. виникла тенденція до його скорочення однак уже із наростаючим прискоренням.

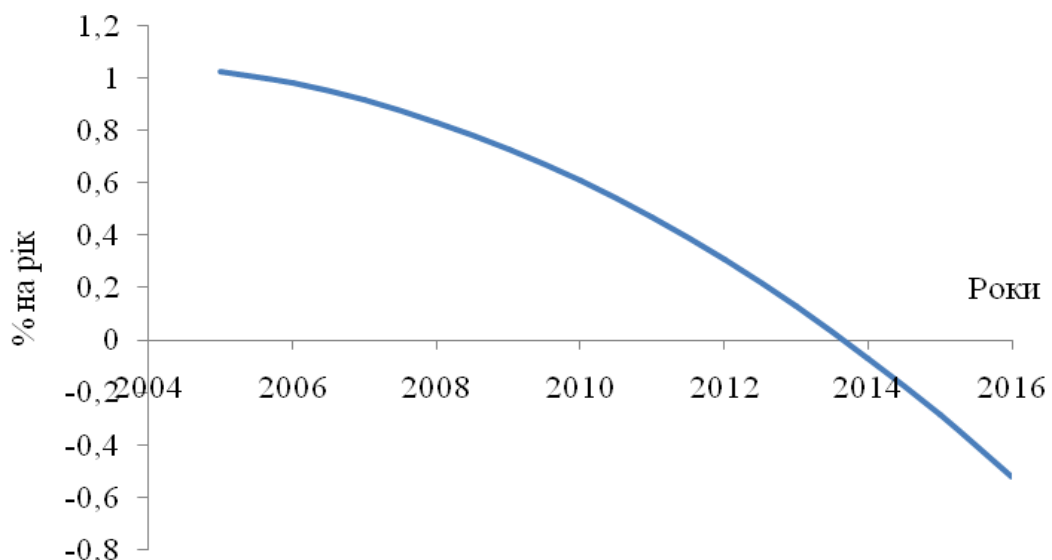

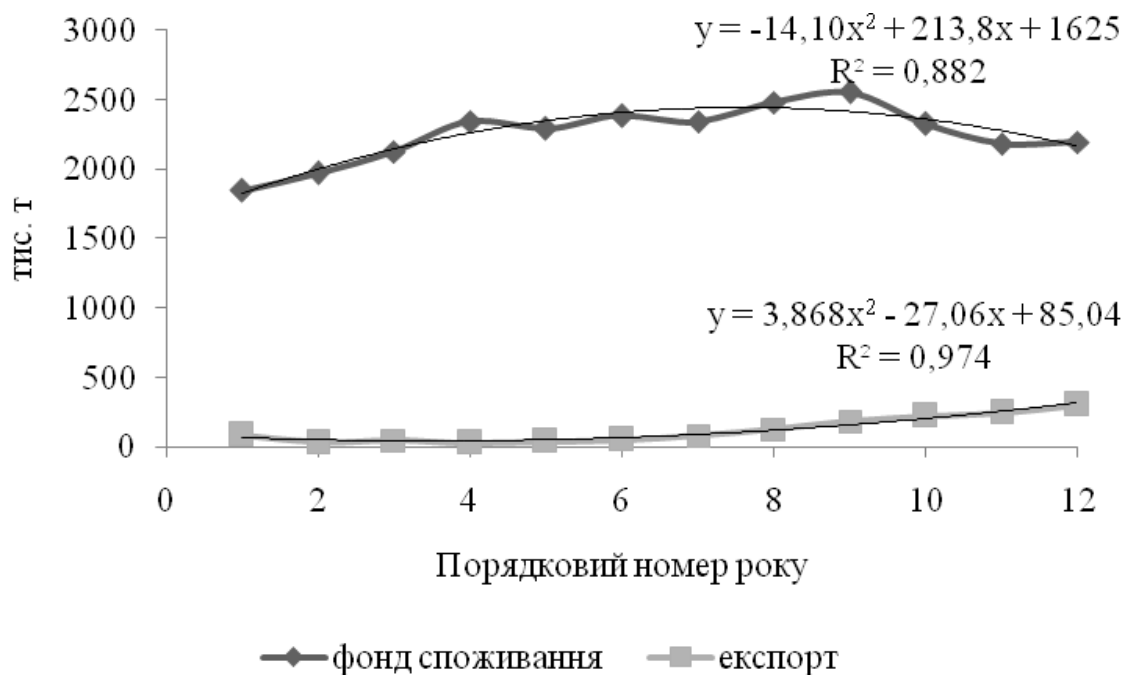
Рис. 3.2. Динаміка швидкості зміни питої ваги поголів'я ВРХ у господарствах населення

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

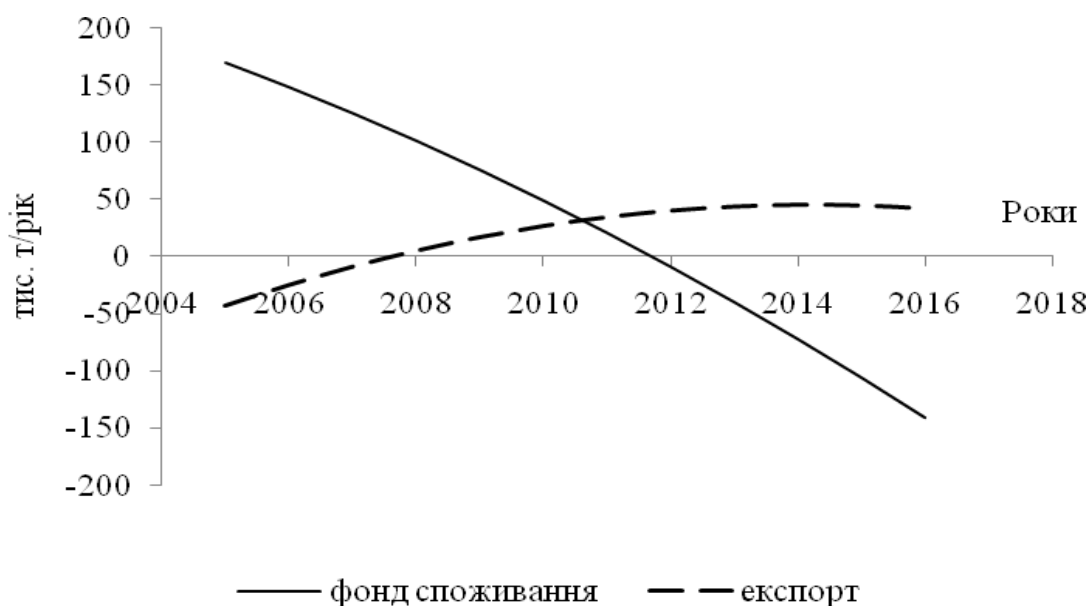
Наступним етапом дослідження тенденцій на ринку м'яса та м'ясної продукції є моделювання динаміки попиту. Попит досліджено на базі таких показників як фонд споживання та обсяг експорту м'яса та м'ясної продукції. На рис. 3.3 (а) відображено квадратичні тренди зазначених показників для вітчизняного ринку. Починаючи з 2013 року фонд споживання почав скорочуватись, а обсяг експорту поступово збільшувався. Для оцінки зміни швидкості визначено похідні першого порядку трендів 3-го порядку для обох показників. Вони мають вигляд:

1) для фонду споживання (поліноміальна функція 3-го порядку $y(t) = 1656,1 + 189,8t - 9,7t^2 - 0,23t^3$) $\frac{dy(t)}{dt} = 189,8 - 19,4t - 0,69t^2$;

2) для обсягу експорту (поліноміальна функція 3-го порядку $y(t) = 132,24 - 63,54t + 10,61t^2 - 0,35t^3$) $\frac{dy(t)}{dt} = -63,54 + 21,22t - 1,05t^2$.

а) Тенденції зміни показників попиту

б) Динаміка швидкості зміни показників попиту

Рис. 3.3. Моделювання динаміки попиту на ринку м'яса та м'ясної продукції України (2005-2016 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

З рис. 3.3 (б) видно, що швидкість зростання фонду споживання м'яса та м'ясної продукції скорочується з року в рік і з 2012 року характеризується від'ємним значенням. Варто підкреслити й те, що швидкість зменшення обсягу споживання характеризується додатнім прискорення (тобто хоч і повільно, але скорочення фонду з 2012 року прискорюється). Головною причиною такої ситуації є зниження платоспроможності попиту та критичне підвищення цін на комунальні послуги. Крім того, для ліквідації виявленої тенденції важливо підвищувати культуру споживання та враховувати потребу організму людини у м'ясній продукції. Для обсягу експорту до 2014На відміну від загальноукраїнської тенденції у Тернопільській області фонд споживання м'яса та м'ясної продукції поступово зростає. Однак швидкість такого зростання уповільнюється. Особливо це стосується обсягу споживання м'ясних продуктів у розрахунку на 1 особу, динаміка якого

починаючи з 2014 року практично набула вигляду горизонтальної кривої. Наведене свідчить про трансформацію тенденції до зростання у сталість.

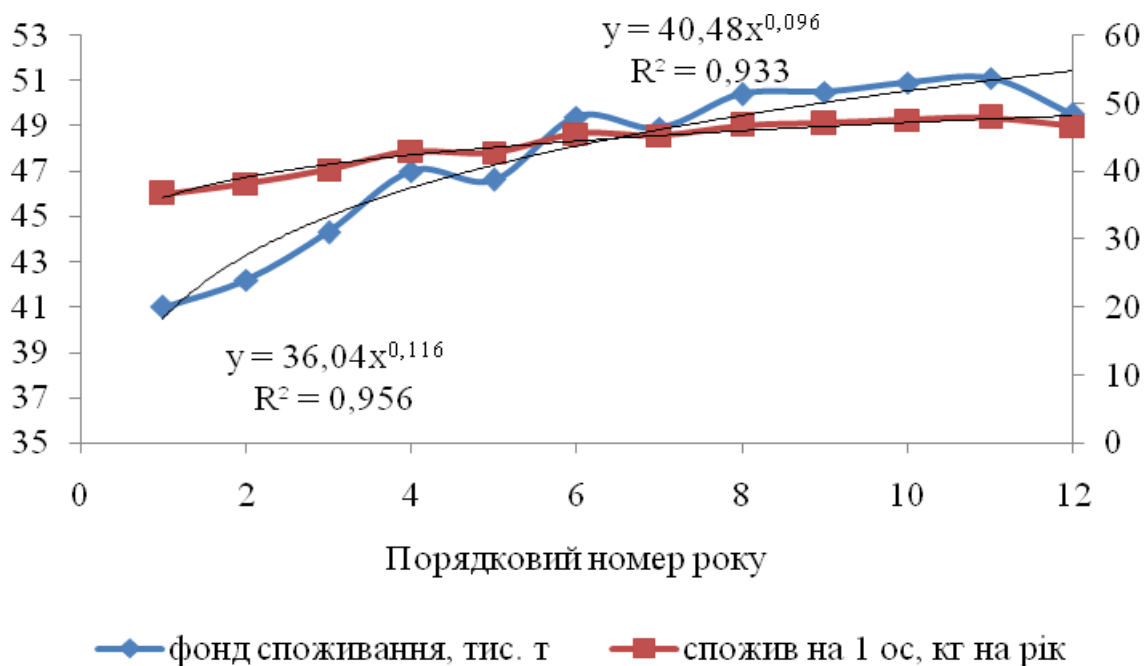

Рис. 3.4. Тенденції зміни попиту на м'ясо та м'ясну продукцію у Тернопільській області за 2005-2016 рр.

Джерело: побудовано за даними [9].

Однак, незважаючи на те, що обсяг споживання м'яса та м'ясної продукції у розрахунку на 1 особу у Тернопільській області має тенденцію до зростання, він нижчий за середньо український рівень. При цьому швидкість зміни розриву між значеннями цього показника в Україні та на Тернопільщині з 2013 року має тенденцію до збільшення (рис. 3.5). Наведене означає, що існуючі темпи збільшення обсягу споживання м'яса та м'ясної продукції у розрахунку на 1 особу у Тернопільській області є недостатніми і їх необхідно прискорити.

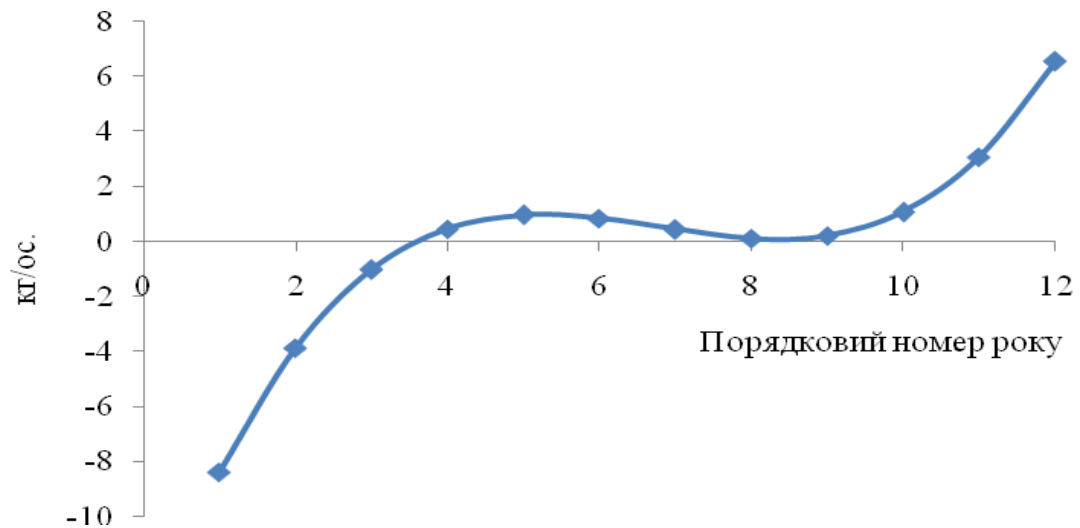

Рис. 3.5. Динаміка швидкості зміни розриву між обсягом споживання м'яса та м'ясної продукції у розрахунку на 1 особу у Тернопільській області та Україні (2005-2016 рр.)

Примітка: рівняння тренду розриву між обсягом споживання м'яса та м'ясної продукції у розрахунку на 1 ос. має вигляд поліному 4-го порядку: $y(t) = 2,55 - 14,92t + 3,84t^2 - 0,40t^3 + 0,015t^4$; рівняння динаміки швидкості зміни обсягу споживання м'яса та м'ясної продукції у розрахунку на 1 ос. $\frac{dy(t)}{dt} = -14,92 + 7,68t - 1,2t^2 - 0,06t^3$.

Джерело: розраховано та побудовано за даними [9].

В основу дослідження та моделювання динаміки цін на м'ясо та м'ясну продукцію покладено індекси цін та їх порівняння із динамікою споживчих цін [9]. Встановлено, що для динаміки зазначених індексів не характерна тенденція розвитку. Водночас, зміни індексів цін на м'ясо м'ясні продукти схожі за виключенням останніх років.

У табл. 3.2 відображено результати прогнозування основних показників попиту та пропозиції на наступні три роки.

**Прогнозування основних чинників розвитку вітчизняного
ринку м'яса та м'ясної продукції**

Показник	Рік			Відхилення 2020 року від 2018 року%	Середньорічний темп збільшення, %
	2018	2019	2020		
М'ясне поголів'я ВРХ, тис. гол.	1507,0	1440,7	1377,7	-8,58	-4,39
Поголів'я свиней, тис. гол.	7181,0	7163,3	7146,6	-0,48	-0,24
Поголів'я птиці, тис. гол.	214718,5	217244,3	219668,0	2,31	1,15
Частка поголів'я ВРХ у господарствах населення, %	67,8	67,9	68,1	0,49	0,24
Виробництво м'яса у забійній вазі, тис. т	2484,6	2557,7	2633,0	5,97	2,94
Середньодобові прирости ВРХ на вирощуванні, відгодівлі та нагулі, г	569,7	584,4	599,1	5,15	2,54
Середньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівлі, г	547,2	569,6	592,1	8,20	4,02
Вихід приплоду телят у розрахунку на 100 маток, гол.	2174	2258	2342	7,73	3,79
Фонд споживання м'яса та м'ясної продукції, тис. т	2221,9	2127,2	2012,5	-9,42	-4,83
Обсяг експорту м'яса та м'ясної продукції, тис. т	386,9	464,3	549,4	41,99	19,16
Споживання м'яса та м'ясної продукції на 1 ос., кг	55,0	55,4	55,8	1,42	0,71

Примітка: аналіз проведено за період 2000-2016рр. (поголів'я с.-г. тварин та обсяги виробництва м'яса у забійній вазі в Україні), 2005-2016 рр. (частка поголів'я ВРХ у господарствах населення) та 2005-2015 рр. (середньодобові прирости, вихід приплоду); t – фактор часу.

Джерело: власні дослідження.

Для управління динамікою ринку м'яса та м'ясної продукції методичну цінність має порівняння характеру зміни, а також прогнозних обсягів попиту на ринку м'яса та м'ясної продукції та пропозиції на ринку продукції

м'ясного тваринництва. Очікується, що обсяг попиту на споживчому ринку скорочуватиметься стрімкіше, ніж зростатиме пропозиція на ринку продукції м'ясного тваринництва (рис. 3.6). Варто зазначити, що збільшення пропозиції на ринку сировини зумовлене поступовим нарощенням виробничих потужностей великих птахівничих комплексів, тоді як поголів'я ВРХ і свиней у разі незмінності існуючих тенденцій зменшуватиметься, що супроводжуватиметься зменшенням обсягів виробництва яловичини, телятини та свинини.

Рис. 3.6. Прогнозування попиту та пропозиції на ринку м'яса та м'ясної продукції на 2018-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Результати аналогічного прогнозування для розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції в Тернопільській області дають підстави стверджувати, що перспективи розвитку ринку у цьому регіоні дещо кращі, ніж загальноукраїнські (табл. 3.3). Передусім це стосується пропозиції. Зокрема очікується поступове збільшення поголів'я свиней (із середньорічним темпом приросту майже 3%), а також вдвічі повільніші темпи скорочення приросту поголів'я ВРХ (2,39% щорічно в Тернопільській області проти

4,39% по Україні). Крім того, на Тернопільщині дещо швидші темпи збільшення середньодобового приросту свиней на вирощуванні та відгодівлі. Аналогічно позитивні очікування у разі незмінності існуючих тенденцій характерні для попиту на ринку. З табл. 3.3 видно, що на відміну від України у цілому фонд споживання м'яса та м'ясної продукції збільшується у середньому на 0,61% щорічно, а обсяг продукції у розрахунку на 1 особу – на 0,84%.

Таблиця 3.3

Прогнозування основних чинників розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції у Тернопільській області

Показник	Рік			Відхилення 2020 року від 2018 року%	Середньорічний темп збільшення, %	
	2018	2019	2020		Тернопільська область	Україна
М'ясне поголів'я ВРХ, тис. гол.	61,5	60,0	58,6	-4,72	-2,39	-4,39
Поголів'я свиней, тис. гол.	450,7	464,0	477,3	5,89	2,90	-0,24
Поголів'я птиці, тис. гол.	5029,9	5091,3	5152,7	2,44	1,21	1,15
Виробництво м'яса у забійній вазі, тис. т	53,2	54,7	56,3	5,79	2,86	2,94
Середньодобові прирости ВРХ на вирощуванні, відгодівлі та нагулі, г	564,6	570,1	575,2	1,87	0,93	2,54
Середньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівлі, г	576,2	604,0	631,7	9,62	4,70	4,02
Фонд споживання м'яса та м'ясної продукції, тис. т	51,6	52,0	52,3	1,23	0,61	-4,83
Споживання м'яса та м'ясної продукції на 1 ос., кг	48,6	49,0	49,4	1,68	0,84	0,71

Примітка: аналіз проведено за період 2000-2016 рр. (поголів'я с.-г. тварин та обсяги виробництва м'яса у забійній вазі в Україні), 2005-2016 рр. (частка поголів'я ВРХ у господарствах населення) та 2005-2015 рр. (середньодобові прирости, вихід приплоду); t – фактор часу.

Джерело: власні дослідження.

Основним типом моделей динаміки економічних систем, до яких належать і ринкові системи, є моделі у вигляді диференціальних рівнянь, які відображають функції швидкості показників функціонування системи. Розвиток ринку м'яса та м'ясної продукції у дослідженні представлено у вигляді системи рівнянь взаємозалежності динаміки поголів'я ВРХ та свиней (як основи пропозиції найбільш проблемної групи м'ясних продуктів) та фонду споживання м'яса і м'ясної продукції (як базового показника попиту). Для цього використано класичну модель, що відображає симбіотичну взаємодію двох чинників [34, с.70]:

$$\begin{aligned}\frac{dN_1}{dt} &= a_1 N_1 + a_{12} N_1 N_2 + a_{11} N_1^2 \\ \frac{dN_2}{dt} &= a_2 N_2 + a_{21} N_1 N_2 + a_{22} N_2^2\end{aligned}\quad (3.1)$$

Коефіцієнти a_{11} та a_{22} (коефіцієнти самообмеження) у моделях динаміки популяцій відображають внутрішньовидову конкуренцію (передусім, через конкуренцію за територію та їжу). У контексті даного дослідження ці коефіцієнти пов'язані з обмеженими ресурсами, а також платоспроможністю населення і фізіологічною потребою людини у м'ясних продуктах. Іншими словами, зростаюча динаміка показників N_1 (поголів'я тварин) та N_2 (фонду споживання), поступово уповільнюється та затухає через повне задоволення попиту та вичерпання ресурсів (пасовищ та сіножатей, інвестиційних ресурсів). Тому коефіцієнти a_{11} та a_{22} матимуть від'ємні значення.

Якщо за умови відсутності ресурсних обмежень при зменшенні N_2 (N_1) показник N_1 (N_2) зменшуватиметься, то коефіцієнт a_1 (a_2) (коефіцієнт власної швидкості) матиме від'ємне значення. І навпаки: якщо при збільшенні N_2 (N_1) показник N_1 (N_2) буде зростати то коефіцієнт a_1 (a_2) буде додатним. Коефіцієнти a_1 та a_2 визначено як такі, що відображають, на скільки збільшиться значення N_1 та N_2 за одиницю часу порівняно із попереднім періодом. Важливо, що для фонду споживання власна швидкість

визначатиметься швидкістю нарощення обсягів споживання м'яса птиці, яка у свою чергу залежить від швидкості збільшення поголів'я птиці. Що ж стосується поголів'я ВРХ, то для нього власна швидкість має від'ємне значення через стійку тенденцію до зменшення.

Коефіцієнти a_{12} та a_{21} (коефіцієнти взаємодії між N_1 та N_2) будуть додатними у випадку, коли між показниками N_1 та N_2 існує прямий зв'язок. Особливістю сучасного ринку м'яса та м'ясної продукції є існування прямого зв'язку між попитом та пропозицією. Такий характер взаємодії пов'язаний із кількома факторами. По-перше, наразі добова потреба населення України у м'ясних продуктах (особливо у свинині, яловичині та телятині) задоволена не повною мірою. Це зумовлено як недостатньою платоспроможністю населення, так і зменшенням поголів'я ВРХ та свиней. Враховуючи наведене, можна припустити, що зі збільшенням поголів'я та, відповідно, обсягу виготовленого м'яса, фонд споживання зростатиме за умови поступового відновлення платоспроможності населення. Зазначене свідчить про додатне значення коефіцієнта a_{21} (відображає характер впливу поголів'я N_1 на фонд споживання N_2).

З іншого боку, зростання обсягів споживання та попиту, на наш погляд, не має суттєвого впливу на поголів'я сільськогосподарських тварин через незмінність найвагомішого чинника – низької рентабельності та навіть збитковості виробництва та високого рівня ризиковості. Іншими словами, взаємовплив виділених параметрів ринку є одностороннім, що перетворює задачу симбіотичної взаємодії на задачу моделювання коменсалізму. У такій моделі взаємодія між досліджуваними параметрами ринку м'яса та м'ясної продукції характеризується додатнім значенням коефіцієнта a_{21} та нульовим значенням a_{12} . Модель динаміки такого типу взаємодії побудовано на базі узагальненої моделі (3.1) із урахуванням перетворень та рекомендацій, відображених у [66]:

$$\begin{aligned} \frac{dy_i(t)}{dt} &= a_i y_i(t) \left(1 - \frac{y_i(t)}{Y_i^{\max}} \right) \\ \frac{dx(t)}{dt} &= bx(t) \left(1 - \frac{x(t)}{\sum \beta y_i(t)} \right), i \in I, \end{aligned} \quad (3.2)$$

де $\frac{dy_i(t)}{dt}$ – швидкість нарощення поголів'я сільськогосподарських тварин i -го виду; $\frac{dx(t)}{dt}$ – швидкість зростання фонду споживання м'яса та м'ясної продукції; a_i – коефіцієнт приросту поголів'я сільськогосподарських тварин, який у дослідженні визначено як середньорічний темп приросту поголів'я сільськогосподарських тварин i -го виду (у частках від одиниці); b – коефіцієнт приросту фонду споживання м'яса (за умови, що поголів'я ВРХ та свиней відсутнє), який у дослідженні визначено як коефіцієнт регресії лінійного тренду поголів'я птиці; Y_i^{\max} – максимальне поголів'я сільськогосподарських тварин i -го виду, яке визначається ресурсними можливостями регіону (наявною площею пасовищ та сіножатей, кормовою базою, інвестиційними ресурсами тощо) та попитом; β – коефіцієнт залежності фонду споживання від поголів'я тварин, що відображає реакцію зміни споживання на зростання поголів'я на одиницю (має враховувати коефіцієнти переходу поголів'я тварин у м'ясо у живій вазі та у кінцеві продукти споживання); I – множина видів сільськогосподарських тварин (у дослідженні це м'ясне поголів'я ВРХ та свині).

Розроблену динамічну модель реалізовано на прикладі моделювання розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції у Тернопільській області. Вихідні дані зведено у табл. 3.4.

**Вихідні дані для моделювання розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції
у Тернопільській області**

Показник	Позначення	Значення	Роз'яснення
Коефіцієнт приросту м'ясного поголів'я ВРХ, тис. гол.	a_1	-1,05	Виходячи з того, що середньорічний темп приросту складає -5 %
Коефіцієнт приросту поголів'я свиней, тис. гол.	a_2	1,04	Виходячи з того, що середньорічний темп приросту складає 3,6 %
Коефіцієнт приросту фонду споживання м'яса, тис. т	b	1,003	Враховуючи, що середньорічний темп приросту поголів'я птиці складає близько 0,3 %
Максимальне м'ясне поголів'я ВРХ, тис. гол.	Y_1^{\max}	85	—
Максимальне поголів'я свиней, тис. гол.	Y_2^{\max}	700	—
Коефіцієнт залежності фонду споживання від поголів'я м'ясного ВРХ	β_1	0,18	Враховуючи середню масу 1 гол. сільськогосподарської тварини (у забійній вазі) та коефіцієнт переходу м'яса у забійній вазі у масу кінцевих продуктів споживання
Коефіцієнт залежності фонду споживання від поголів'я свиней	β_2	0,072	
Початковий рівень м'ясного поголів'я ВРХ, тис. гол.	$y_1(0)$	57	Фактичне значення у 2016 року
Початковий рівень поголів'я свиней, тис. гол.	$y_0(0)$	423	Фактичне значення у 2016 року
Початковий обсяг фонду споживання, тис. т	$x(0)$	47	Фактичне значення у 2016 року

Джерело: власні дослідження.

З даних рис. 3.7 (а) видно, що у разі збереження існуючих параметрів моделі м'ясне поголів'я ВРХ стрімко скорочуватиметься наступні 4 роки. Натомість у разі переходу на позитивну тенденцію із мінімальним щорічним темпом приросту (наприклад, на 0,1 % $a_1 = 1,001$) цей показник зможе досягнути свого максимуму вже через 3 роки. Наведене підтверджує попередній висновок про пріоритетність пошуку шляхів та інструментів призупинення негативної тенденції до скорочення м'ясного поголів'я ВРХ. Аналогічним чином встановлено, що поголів'я свиней за існуючих тенденцій та ресурсних обмежень зможе досягти свого максимуму через 4 роки.

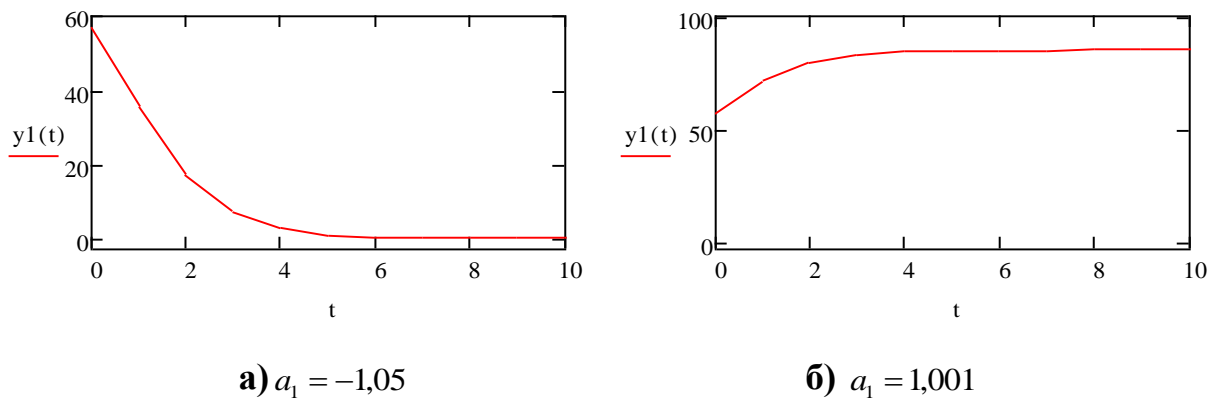

Рис. 3.7. Моделювання динаміки м'ясного поголів'я ВРХ у Тернопільській області

Джерело: побудовано автором.

Важливо, що кардинальна трансформація тенденції зміни м'ясного поголів'я ВРХ зі спадаючої у зростаючу уможливить збільшення максимального рівня фонду споживання (з приблизно 62 тис. тонн до майже 80 тис. тонн).

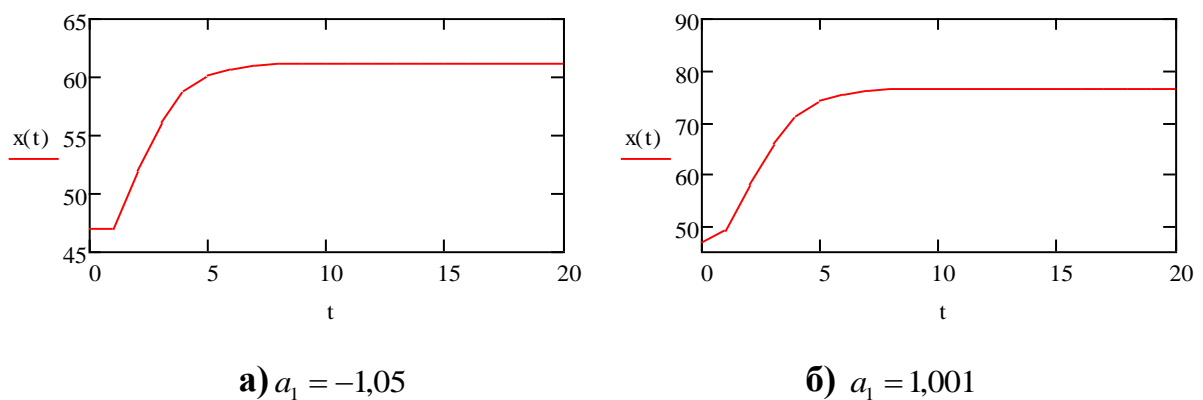

Рис. 3.8. Моделювання динаміки фонду споживання м'яса та м'ясної продукції у Тернопільській області

Джерело: побудовано автором.

Підсумовуючи результати моделювання динаміки ринку м'яса та м'ясної продукції можна стверджувати, що стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного забезпечення його розвитку мають лежати у площині пошуку механізмів відновлення як обсягу пропозиції, так і її

структури. Передусім це стосується пошуку шляхів розвитку м'ясного скотарства та свинарства.

3.2. Інноваційно-інвестиційний механізм розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції

Розвиток національної економічної системи детермінується поступовою трансформацією споживчої в інноваційно-інвестиційну модель зростання окремих сегментів агропродовольчого ринку країни, одним з яких є ринок м'яса та м'ясної продукції. Обґрунтування механізмів його функціонування та визначення стратегічних імперативів є наразі гостро актуальним з огляду на те, що рівень його розвитку значною мірою визначає продовольчу безпеку держави та її експортно-імпортний потенціал.

В умовах швидкозмінності бізнес-процесів в агропродовольчому секторі важливим чинником і водночас індикатором ефективного розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції є його інноваційно-інвестиційне забезпечення, яке, в контексті даного дослідження, розглядається як дієвий сучасний інструмент зміцнення економічного потенціалу як власне аграрних товаровиробників, так й досліджуваної сфери в цілому. Слід зазначити, що стан інноваційно-інвестиційної політики є показником перспективності інвестування в той чи інший сегмент бізнесу з боку вітчизняних чи іноземних інвесторів. Стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності, спрямування інвестиційних потоків у агропромисловий сектор є одними із базових завдань інвестиційної політики України. Проте, повільний розвиток інноваційно-інвестиційних процесів в національній економічній системі в цілому та її окремих сегментах належним чином не відповідає (а в окремих випадках абсолютно відмінний) тому стратегічному курсу, який визначено для становлення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку вітчизняної аграрної економіки.

В контексті посилення глобалізації має місце зростання інвестиційного інтересу до України як перспективного гравця на міжнародному ринку м'яса та м'ясної продукції. Підписання угоди про Зону вільної торгівлі з Європейським Союзом є належним стимулом щодо активізації механізмів формування та нарощування інвестиційної привабливості з метою залучення інвестиційних ресурсів, у т. ч. іноземних, та посилення інноваційної активності у напрямі впровадження сучасних інноваційних досягнень як у сфері виробництва м'ясної сировини (зокрема, вирощування худоби та птиці), так і її переробки (виробництво готової продукції). Враховуючи зазначене, вітчизняним товаровиробникам відкриваються широкі можливості щодо оновлення існуючих потужностей, упровадження новітніх технологій виробництва, ресурсозбереження, обробки та реалізації м'яса і м'ясної продукції, розширення асортиментних позицій із гармонійною узгодженістю «ціна – якість» для різних груп цільових споживачів.

Розвиток інноваційно-інвестиційних процесів є визначальною умовою забезпечення конкурентоспроможного виробництва продукції, що визначає ключові детермінанти формування економічного ефекту від здійснення виробничо-господарської діяльності учасниками (контрагентами) ринку м'яса та м'ясної продукції. Крім того, повноцінне інноваційно-інвестиційне забезпечення сприяє розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів за рахунок стабільного розвитку сировинної бази, тобто галузей тваринництва і птахівництва. В аналітичному розділі роботи встановлено, що виробниками безпосередньо м'яса є суб'єкти господарювання переважно з низьким рівнем доходів – сільськогосподарські підприємства, фермери, господарства населення. З метою утримання конкурентних переваг кожен із них намагається власними силами поліпшувати технологічний рівень виробництва. Проте, як доведено практикою, самотійно забезпечувати необхідні темпи упровадження інновацій чи інноваційних технологій переважна більшість товаровиробників не мають змоги, а основним (а у значної частини – єдиним) джерелом фінансування капітальних інвестицій є

їх власні кошти. Це, безумовно, викликає необхідність розробки конкретних заходів щодо активізації інноваційно-інвестиційної складової цього процесу.

Ринок м'яса та м'ясної продукції є досить специфічною сферою формування та розвитку економічних відносин (забезпечення економічних інтересів) між товаровиробниками та споживачами м'яса і продуктів його переробки (рис. 3.9). Це пов'язано із тим, що інфраструктура досліджуваного ринку, поряд із сільським господарством, охоплює ланки первинної обробки і промислової переробки, оптову та роздрібну ланки, а також безпосередньо споживачів кінцевої продукції.

Рис. 3.9. Узагальнена схема формування економічних відносин суб'єктів ринку м'яса і м'ясних продуктів

Джерело: власні дослідження.

Механізм функціонування ринку м'яса і м'ясної продукції ґрунтується на формуванні виробничо-економічних взаємовідносин між усіма його учасниками – суб'єктами господарювання (сільськогосподарськими, заготівельними, переробними та торговельними), які присутні у всьому маркетинговому ланцюгу відтворювального процесу – від вирощування і відгодівлі тварин (отримання м'ясної сировини) до виготовлення готової продукції та її реалізації кінцевому споживачу. Основою забезпечення економічного балансу таких відносин є узгодженість пропозиції та попиту на м'ясну сировину та продукцію її переробки. В даному контексті виокремлюються дві групи учасників ринку, які формують пропозицію: виробники м'яса (як готового продукту та як сировини для подальшої переробки); виробники м'ясної продукції (переробники).

Важливу роль в інноваційно-інвестиційному розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів належить інституційному забезпеченню, тобто державним та недержавним інституціям, які формують правові, організаційні та економічні умови для провадження інноваційно-інвестиційної діяльності. В свою чергу, у формуванні інституційного середовища домінантне місце належить державі, у компетенції якої формування відповідних інститутів, які підтримуються органами влади. Державні інститути, інструментарій впливу яких складають демократичні закони та процедури, захищають права громадян, підприємців, власності. Натомість, слабкий інституційний сектор підриває загальний економічний потенціал країни. У західних країнах держава ініціювала формування інституційного середовища залежно від ступеня розвиненості ринку та його здатності забезпечити зрівноважений розвиток [127, с. 73].

Формування та елементи інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів у розрізі основних платформ забезпечення провайдингу інновацій узагальнено на рис. 3.10. Провайдинг інновацій слід розглядати як системне забезпечення (правове, фінансово-економічне, наукове, кадрове, інфраструктурне, організаційно-

інформаційне, маркетингове тощо) процесу створення та комерціалізації інноваційної продукції чи технології на ринку м'яса і м'ясних продуктів.

Рис. 3.10. Складові інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів

Джерело: власні дослідження.

Відтак, правова платформа інституційного забезпечення представлена відповідною нормативною базою (законодавчими актами, указами Президента, підзаконними актами тощо), яка забезпечує правові засади та визначає механізми інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів, передусім за рахунок захисту прав інтелектуальної власності, забезпечення патентних прав суб'єктів інновацій, законності інвестування та провадження інноваційної діяльності тощо. Правове забезпечення є фундаментом формування інноваційно-інвестиційного механізму розвитку досліджуваного ринку. Розроблена на сьогодні вітчизняна нормативно-правова база інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку досліджуваного ринку відіграє позитивну роль таких процесах, проте повною мірою не забезпечує його ефективність. Ключовим її недоліком слід вважати швидкозмінність, що не дозволяє достатньою мірою відпрацювати існуючі механізми інноваційно-інвестиційного розвитку та їх імплементувати. Це визначає необхідність окреслення основних детермінант і векторів формування ефективного інституційного поля із залученням максимально широкого кола стейкхолдерів (представників державних органів, наукових установ, бізнесу).

Правову базу інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в межах досліджуваного ринку законодавчо сформовано трьома блоками нормативно-правових актів: 1) нормативно-правові акти загального характеру (декларують загальні засади розвитку чітко визначеного об'єкта спрямування); 2) нормативно-правові акти у сфері інноваційної та інвестиційної діяльності (регламентують інноваційні та інвестиційні процеси); 3) нормативно-правові акти, що регулюють інноваційно-інвестиційну діяльність у сфері виробництва м'яса та продуктів його переробки (визначають особливості провадження діяльності з виробництва та переробки м'яса).

Суб'єктами інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності досліджуваного ринку є представницькі органи загальної компетенції, виконавчі органи влади, міжгалузеві органи, спеціально

уповноважений центральний орган виконавчої влади, інші державні установи, консультативно-дорадчі органи, науково-дослідні установи, суб'єкти господарювання (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку
ринку м'яса і м'ясних продуктів**

Правова основа	Загальна	Конституція України; Закони України: «Про місцеве самоврядування»; «Про державно-приватне партнерство»; «Про цінні папери та фондовий ринок» та інші.
	У сфері інноваційно-інвестиційної діяльності	Закони України: «Про інноваційну діяльність»; «Про інвестиційну діяльність»; «Про режим іноземного інвестування»; «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»; «Про наукову і науково-технічну діяльність»; «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»; «Про інститути спільного інвестування»; «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та інші; Постанови КМУ.
	Галузева	Закони України: «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»; «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» та інші; різноманітні стратегії та проекти розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції на інноваційно-інвестиційній основі.
Суб'єкти інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності		<p><i>Представницькі органи загальної компетенції:</i> Президент; Верховна рада України; обласні, районні, сільські, селищні, міські ради.</p> <p><i>Виконавчі органи влади:</i> Кабмін; обласні та районні адміністрації; виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.</p> <p><i>Міжгалузеві органи:</i> Міністерство аграрної політики і продовольства України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Міністерство освіти і науки України; Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами управління; Державне агентство екологічних інвестицій України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.</p> <p><i>Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади:</i> Національна рада з питань розвитку та технологій.</p> <p><i>Інші державні установи у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності:</i> регіональні центри з інвестицій та розвитку; регіональні центри науки, інновацій та інформатизації; Державна інноваційна фінансово-кредитка установа; Державна небанківська фінансово-кредитка установа «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу».</p> <p><i>Консультативно-дорадчі органи:</i> при Президентові України (Комітет з економічних реформ); виконавчої влади (Комісія з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів).</p> <p><i>Наукові та науково-дослідні установи.</i></p> <p><i>Суб'єкти господарювання.</i></p>

Джерело: узагальнено автором.

Першочерговими заходами з удосконалення державної регуляторної політики щодо інноваційного-інвестиційного забезпечення розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів, на нашу думку, є:

- 1) стимулювання товаровиробників щодо активізації застосування в процесі виробництва та переробки м'яса сучасних інноваційних технологій (вітчизняних чи іноземних);
- 2) дотування товаровиробників за умови нарощування ними ефективності виробництва, зниження собівартості продукції, підвищення її якості за рахунок зростання інноваційної активності;
- 3) підтримка, передусім фінансова, створення та технологічного переозброєння виробничих потужностей масштабних переробних підприємств із залученням сучасної інноваційної техніки і технологій;
- 4) підтримка створення ефективних логістичних каналів переробки і реалізації свіжого та мороженого м'яса на інноваційних засадах;
- 5) удосконалення існуючої законодавчої бази у частині її гармонійного узгодження зі міжнародними стандартами, посилення аспекту сертифікації і стандартизації продукції тощо.

Не менш важливою складовою інноваційно-інвестиційного механізму розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів є фінансова платформа, що являє собою систему фінансових відносин, які здійснюються із використанням інструментів, методів та важелів впливу на складові досліджуваного ринку з метою його ефективного функціонування. Дослідженнями встановлено, що існуюча система фінансового забезпечення ринку м'яса і м'ясних продуктів в цілому не забезпечує реальну потребу у фінансових інвестиціях. Особливо критичною є ситуація для сільськогосподарських товаровиробників, які формують пропозицію м'яса. І, що характерно, найбільшої інвестиційної підтримки потребує галузь скотарства. Переважна більшість виробників сільськогосподарської продукції тваринництва неспроможні компенсувати дефіцит грошових коштів для підтримки обґрунтованих пропорцій простого відтворення, не говорячи вже про розширене.

Інвестиційна (фінансова) підтримка інноваційної діяльності на ринку м'яса і м'ясних продуктів детермінується урахуванням таких ключових факторів: 1) значущість інновацій, їх готовність до впровадження; 2) рівень ризику інноваційної діяльності; 3) обсяг необхідного фінансування; 4) очікуваний ефект від реалізації.

В свою чергу, джерелами фінансування інноваційної діяльності суб'єктів ринку м'яса та м'ясної продукції є власні (відрахування з прибутку, амортизаційні відрахування, відрахування з резервного фонду суб'єкта господарювання), позичкові (короткостроковий і довгостроковий банківський кредит, комерційний кредит, випуск облігацій, лізинг (прямий, оперативний, фінансовий тощо) та залучені (кошти засновників, інноваційний кредит, кошти зарубіжних інвесторів тощо) кошти, які розподіляються на державні і недержавні. Узагальнено можливо виділити три форми фінансування: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування. Іманентні характеристики учасників інноваційно-інвестиційної діяльності визначають можливість та доцільність залучення інвестиційних ресурсів із того чи іншого джерела і, відповідно, за доцільною формою. При цьому, технологічний аудит інноваційної розробки уможлиблюється на основі активізації інформаційного провайдингу у частині об'єктивності оцінки можливих ризиків та загроз інвестиційної підтримки безпосередньо для суб'єктів інвестування. Аналітична оцінка ефекту від реалізації інновації є базисом прийняття рішення щодо фінансування.

Наукова платформа інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів також має надзвичайно важливе значення. Чинною системою функціонування вітчизняної сфери науки задекларовано, що будь-які наукові результати слід вважати інтелектуальною власністю університетів, наукових чи науково-дослідних установ, окремих суб'єктів, що їх створили. При цьому, натеper в Україні практично відсутні умови для комерціалізації отриманих новітніх наукових результатів. Закон «Про державне регулювання діяльності у сфері

трансферу технологій» визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері [123]. Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що наукова платформа є домінантною в частині створення та комерціалізації інноваційних розробок на ринку м'яса та м'ясних продуктів, які дедалі більше орієнтуються на потреби ринку. При цьому, кадрова складова передбачає навчання, підготовку та аутсорсінг фахівців для інноваційно-інвестиційної діяльності, залучення професіоналів, здатних активно розробляти та упроваджувати інновації, обґрунтовуючи при цьому належну інвестиційну базу. Схематично взаємодію інноваційної та інвестиційної складових розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів подано на рис. 3.11.

Відтак, інноваційну та інвестиційну складові інноваційно-інвестиційного механізму слід розглядати в комплементарній єдності, адже без інновацій практично неможливо підвищувати конкурентоспроможність (продукції чи суб'єкта господарювання), без інвестицій – ініціювати та упроваджувати будь-які зміни у виробничо-господарському процесі, у тому числі з метою активізації інноваційної діяльності. Відтак, об'єктивним є твердження, що інноваційний розвиток досліджуваного ринку як економіко-формулюючий процес потребує належного інвестиційного забезпечення, а стимулювання інвестиційної діяльності слід розглядати в контексті стратегії розвитку національної економіки на інноваційній основі.

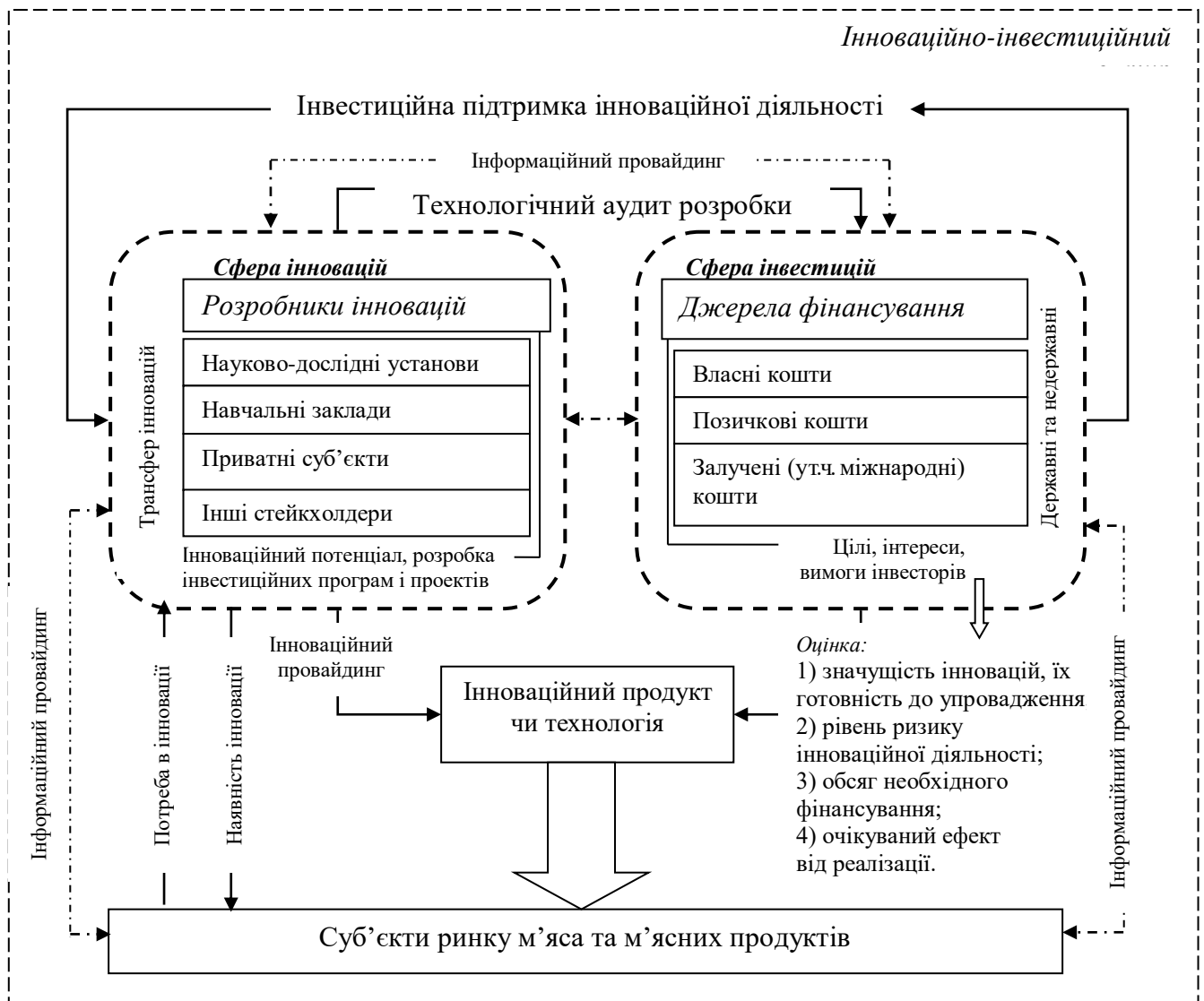

Рис. 3.11. Взаємодія інноваційної та інвестиційної складових розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів

Джерело: розроблено автором.

Належна інформаційна платформа, тобто інформаційний провайдинг, забезпечує інформаційне супроводження інноваційно-інвестиційної діяльності – від обґрунтування потреби в інновації до її реалізації суб'єкту ринку м'яса і м'ясних продуктів (консалтингові фірми, аудиторські послуги, дорадча діяльність). Важливе місце у цьому процесі займає комерціалізація інноваційно-інвестиційних проектів. Розвинена інфраструктурна платформа є необхідним атрибутом інноваційно-інвестиційного процесу та передбачає створення й активізацію діяльності елементів інноваційно-інвестиційної системи та безпосередньо інноваційних та інвестиційних структур.

Маркетингова платформа інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів узагальнює методи, прийоми та маркетингові інструменти, які використовуються з метою максимізації очікуваного ефекту від реалізації продукції (технології), що проявляється у повноцінному задоволенні потреб споживачів та нарощуванні прибутку суб'єктів господарювання. Необхідність маркетингового забезпечення визначається посиленням ринкової орієнтації підприємств. Враховуючи це, одним із найбільш важливих етапів інноваційно-інвестиційного процесу є просування інноваційного продукту (технології) на ринок, оцінка потенційних можливостей освоєння інновацій, організація збутової, комунікаційної, цінової політики тощо. Частка витрат на маркетинг у загальному кошторисі фінансування інноваційної діяльності, за дослідженнями науковців, складає понад 25 %. Специфічні особливості досліджуваного ринку також фокусують увагу на маркетинговій складовій з метою належного маркетингового дослідження та об'єктивної оцінки його стану.

Узагальнюючи вищенаведене можна стверджувати, що розвиток ринку м'яса і м'ясних продуктів потребує удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму, а також оптимального поєднання інших ринкових механізмів і механізмів державного регулювання, що, власне, визначає трансформаційний вектор механізму інноваційно-інвестиційного розвитку досліджуваного ринку (рис. 3.12). Запропонований механізм передбачає узгоджене поєднання ключових положень ринкового механізму та особливостей державного регулювання, що, за рахунок орієнтації на визначені цілі, стимули і стратегічні пріоритети, робить доцільним застосування широкого арсеналу сучасних методів, важелів та інструментів управління з метою забезпечення ефективного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів. Засобами імплементації механізму є інноваційний та інвестиційний капітали, а також матеріальні, інтелектуальні, інформаційні, організаційно-економічні, соціально-економічні фактори. Для оцінки

результативності механізму слід враховувати ризики, строк окупності та рівень очікуваної ефективності.

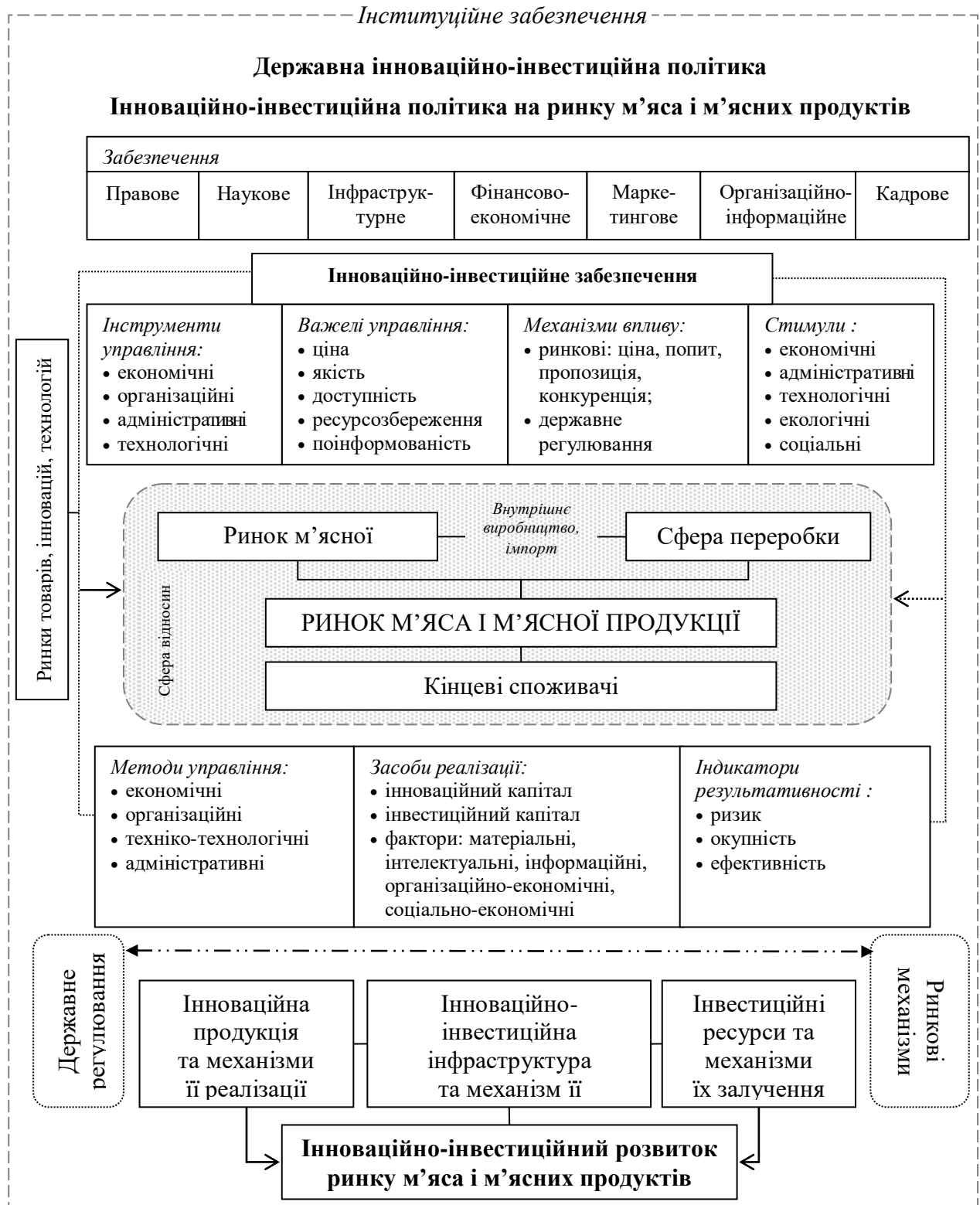

Рис. 3.12. Обґрунтування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів

Джерело: розроблено автором.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що ефективний механізм інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів сприятиме: 1 подоланню сировинної залежності виробників м'ясної продукції; нарощуванню обсягів виробництва якісної м'ясної продукції та збільшенню її експорту; зростанню попиту на інноваційні продукти та технології з боку суб'єктів господарювання, а також спрощенню процесу їх комерціалізації у зв'язку із посиленням взаємозв'язків між науковими, інноваційними та інвестиційними структурами; формуванню соціально-економічного потенціалу з огляду на необхідність зростання якості людського капіталу, підвищення життєвого рівня населення, збільшення зайнятості тощо.

Процес реалізації інноваційно-інвестиційного механізму передбачає реалізацію конкретних заходів, які, відповідно, узагальнюються у два блоки – інноваційний та інвестиційний. Інноваційно-інвестиційний механізм поєднує науково-технічні, виробничі, управлінські, фінансові, маркетингові, логістичні та інші заходи, пов'язані із позиціонуванням та просуванням нової чи удосконаленої продукції (технології) на ринку м'яса і м'ясних продуктів (рис. 3.13).

За умови належного інноваційно-інвестиційного механізму розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів можливим є формування економічного, екологічного та соціального ефектів, індикаторами яких слід вважати:

Індикатори економічної ефективності: нарощування обсягів виробництва якісної м'ясної продукції, яка буде конкурентоспроможною як на внутрішньому, так й зовнішньому ринках; формування конкурентних переваг виробників м'яса та м'ясної продукції (ідентифікації їх конкурентного статусу, в тому числі на міжнародних ринках); забезпечення належного рівня прибутковості; технічне й технологічне оновлення галузі, нарощування її експортного потенціалу; зростання ефективності розробки та управління інноваціями та інвестиціями в аграрному секторі економіки; забезпечення продовольчої безпеки держави тощо.

Рис. 3.13. Інноваційно-інвестиційний механізм розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів

Джерело: розроблено автором.

Індикатори соціальної ефективності: підвищення рівня та якості життя працівників окремих підприємств та населення в цілому; задоволення продовольчих потреб за рахунок виведення нових продуктивних порід тварин; оновлення матеріально-технічної бази; створення нових робочих місць тощо.

Індикатори екологічної ефективності: виробництво екологічно чистої продукції тваринництва; запровадження екологічно орієнтованих технологічних ліній виробництва м'ясної продукції; екологічна сертифікація продукції та упровадження систем якості виробництва, що сприятиме збереженню здоров'я населення; зниження видів шкідливих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення; зменшення обсягів забруднення водних ресурсів продуктами життєдіяльності сільськогосподарських тварин; збільшення частки утилізованих, спалених (з метою отримання енергетичних ресурсів), видалених у спеціально призначених місцях відходів галузі тваринництва; зниження рівня забруднення довкілля у процесі переробки м'яса тощо.

Відтак, удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму належить до найбільш актуальних питань системного розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів, у вирішенні яких важливе місце належить державі. Дієздатність механізмів співробітництва держави, науки та бізнесу, розвиток партнерських відносин, слід сьогодні розглядати в якості дієвої платформи для формування ефективної інвестиційної політики, активізації інноваційного потенціалу в досліджуваному сегменті агропродовольчого ринку країни, а також розвитку його економіко-соціальної інфраструктури.

3.3. Стратегічні напрями розвитку м'ясного ринку

В основі формування стратегії розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції має лежати системний підхід, що передбачає представлення об'єкта дослідження як системи. Це здійснюється шляхом ідентифікації складових елементів об'єкта управління, вивчення значення природи та характеру взаємозв'язків між ними, а також визначення ефектів, виникнення яких відбувається у результаті функціонування цієї системи. Лише у такий спосіб можливо уникнути фрагментарного підходу до вирішення науково-практичної проблеми забезпечення розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції. В якості методологічної бази системного аналізу процесів функціонування та розвитку ринку доцільно використати методологію моделювання *IDFO*, призначену для вивчення та візуалізації бізнес-процесів. Процес системного аналізу за методологією *IDFO* включає кілька етапів:

1) визначення елементів (підсистем) об'єкта дослідження, які також мають складну будову. В якості складових процесу функціонування ринку ясних продуктів розглянуто підпроцеси формування основних компонентів кон'юнктури ринків, а саме: попиту, пропозиції та ціни. Відповідно, функціональна модель розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції включатиме такі три блоки як формування пропозиції і товарних запасів; формування попиту; ціноутворення. Склад учасників ринку доцільно розглянути як елемент процесу формування пропозиції (рис. 3.14);

2) визначення вхідних і вихідних параметрів кожного із виділених блоків. Вхідними параметрами є фактори (передусім, ресурси), цілеспрямований вплив на які зумовлює виникнення вихідних (тобто результативних параметрів). Кожен функціональний блок представляє собою процес трансформації входів на виходи. Остаточні виходи процесу функціонування ринку включають задоволення попиту населення, економічний (прибуток, рівень рентабельності та конкурентоспроможність

продукції, підприємств і галузі та держави), соціальний (збереження здоров'я людини) та екологічний (збереження та відновлення стану довкілля) ефекти;

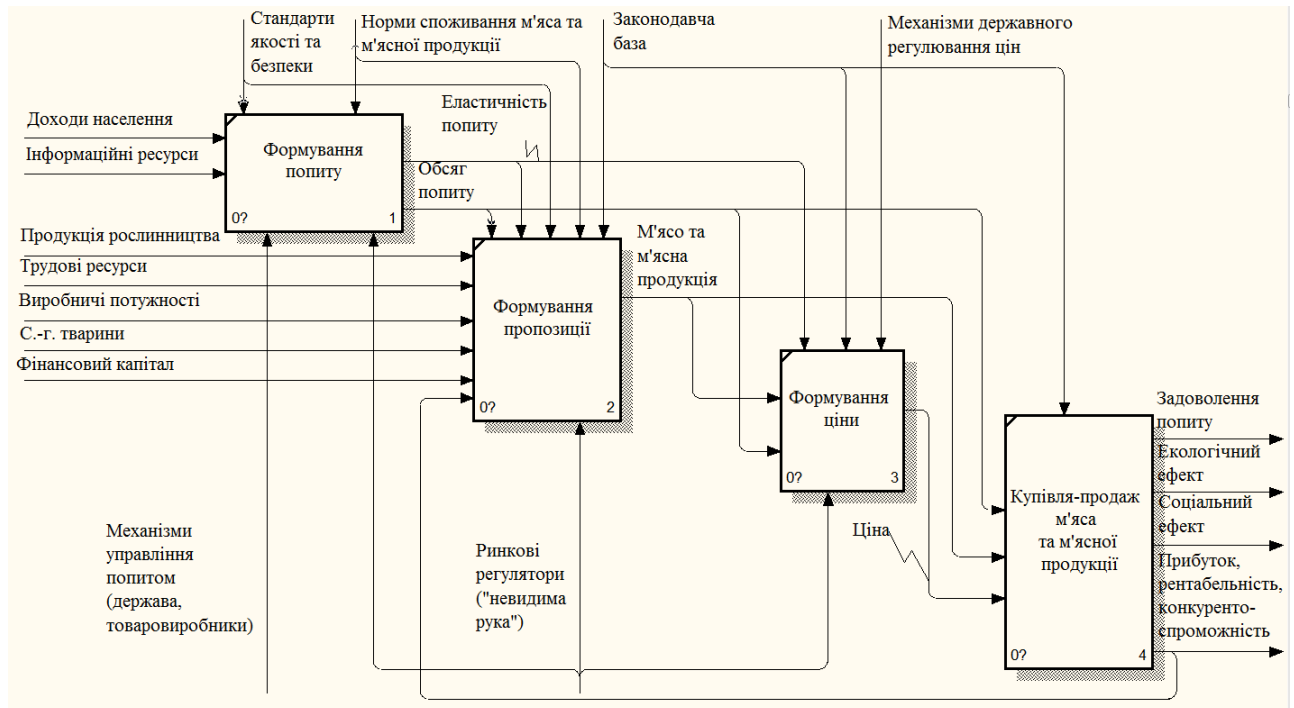

Рис. 3.14. Функціональна модель процесу функціонування ринку м'яса та м'ясної продукції

Примітка: прямокутниками на моделі відображено функціональні блоки (підпроцеси); горизонтальними стрілками, що прямують до функціональних блоків відображено входи системи; стрілками, що виходять у функціональних блоків відображено виходи системи (результати підпроцесів); стрілками «знизу-вверх» відображено механізм, що забезпечують виконання функціональних підпроцесів; стрілками «зверху-вниз» відображено інструменти управління та регулювання функціональних підпроцесів.

Джерело: побудовано автором.

3) ідентифікація регулюючих інструментів ринку, які включають стандарти якості та безпеки продукції, норми споживання м'ясних продуктів, норми і положення діючих нормативно-правових актів;

4) визначення механізмів, які забезпечують функціонування ринку. До них належать ринкові регулятори та механізми управління попитом.

Розвиток ринку м'яса та м'ясної продукції пов'язаний із максимізацією окреслених вище вихідних характеристик функціональної моделі. Наведене забезпечується шляхом управління ринком м'яса та м'ясної продукції, яке представляє собою цілеспрямований вплив на всі елементи побудованої

У попередніх розділах виявлено негативні тенденції розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції. Це зумовлено двома компліментарними факторами, пов'язаними із недостатніми обсягами як попиту (через низький рівень платоспроможності населення), так і пропозиції (у зв'язку з низькою ефективністю виробництва продукції тваринництва та високими ризиками). Враховуючи відображені на рис. 3.14 та 3.15 функціональні моделі, на рис. 3.16 узагальнено основні напрями та механізми розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції у розрізі таких об'єктів стратегічного управління як товар (зокрема його якісні та вартісні параметри) та додана вартість, основна частина якої створюється у сфері виробництва м'яса та м'ясної продукції. Виділені стратегічні напрями розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції доцільно розподілити за рівнем управління на напрями макро-, мезо- (державна економічна політика, розвиток стандартизації та сертифікації продукції, сприяння розвитку кооперативного руху і вертикальної інтеграції) та мікрорівня (активізація інноваційної діяльності, кооперація, вертикальна інтеграція розвиток маркетингу тощо).

Наразі впровадження заходів мікрорівня є проблематичним через те, що їх переважна більшість потребує значного фінансування. Тому, первинним має стати розробка та імплементація системи заходів на державному рівні щодо вирішення проблеми дефіциту інвестиційних ресурсів у виробників продукції м'ясного тваринництва. Такі заходи включають економічну політику, спрямовану на стимулювання нарощення обсягів виробництва продукції тваринництва. Важливо враховувати те, що з позиції забезпечення продовольчої безпеки України, пріоритетом стратегічного управління ринком м'яса та м'ясної продукції має бути першочергове задоволення внутрішнього попиту продуктами вітчизняного виробництва, який відповідатиме нормам споживання м'ясної продукції.

Рис. 3.16. Стратегічні напрями розвитку ринку м'яса та м'ясних продуктів

Джерело: розроблено автором.

Окрім зазначеного обов'язковим є врахування принципів сталого розвитку та узгодження бажаних економічних вигод суб'єктів ринку із позитивними екологічними та соціальними ефектами від їх господарської діяльності. На світовому ринку м'яса та м'ясної продукції ціллю державної економічної політики має стати створення умов, що забезпечить зростання рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників та позиціювання України як впливового учасника ринку зі стійкими конкурентними позиціями.

Узагальнююче вищесказане, слід зазначити, що державна економічна політика має сприяти зниженню витрат виробників і посиленню їх здатності до самофінансування, а також створювати умови для орієнтації товаровиробників на виготовлення якісної і обов'язково сертифікованої продукції. Державна економічна політика включає бюджетне і податкове регулювання (передусім, виробництва продукції тваринництва), а також торговельну та цінову політику. Недоліком теперішньої політики бюджетного фінансування тваринництва, на нашу думку, є недостатнє стимулювання до його розвитку. Наразі державна підтримка тваринництва здійснюється у формі компенсації за придбання сільськогосподарських тварин (у тому числі племінних телиць та нетелів). На наш погляд, зазначену форму підтримки доцільно доповнити річними державними виплатами за прирощення поголів'я у розрахунку на 1 гол. власного поголів'я (такий підхід використовується для прирощення корів). Однак, збільшення пропозиції м'яса та м'ясної продукції визначається не лише поголів'ям тварин, але і його продуктивністю, яка у т. ч. залежить від умов утримання. З цієї позиції мотивуючу роль відграватиме часткове відшкодування, по-перше, витрат на будівництво і модернізацію приміщень для утримання сільськогосподарських тварин та, по-друге, вартості кредитів, отриманих для відповідних цілей.

Що стосується виробництва свинини, то одним із найвагоміших чинників стрімкого скорочення поголів'я свиней є розповсюдження

африканської чуми. Проблематичним є те, що всі дії держави у сфері управління та зниження відповідних ризиків пов'язані з ліквідацією наслідків і локалізацією захворювання, тоді як мали б зосереджуватись на превентивних заходах. Законодавством передбачено компенсацію втрат від загибелі тварин господарствам населення, тоді як відшкодування втрат сільськогосподарських виробників на переконання представників державної влади мало б здійснюватись за рахунок страхових компаній після настання страхової події. Однак, починаючи з 2014 року вітчизняні страховики на приймають на страхування ризики загибелі свиней від африканської чуми. На наш погляд, усунення цих суперечностей лежить у площині стимулювання розвитку страхування відповідного ризику. Проблема, яку слід вирішити за рахунок перегляду механізмів державним регулювання, полягає у створенні умов, за яких страховики будуть згодні приймати ризик загибелі сільськогосподарських тварин через африканську чуму свиней, а сільськогосподарські підприємства – його страхувати. У першому випадку важливим є зниження ймовірності настання страхової події, що потребує розробки та практичної реалізації комплексу запобіжних заходів.

Перешкодою розвитку страхування з боку сільськогосподарських товаровиробників є висока вартість відповідних послуг в умовах дефіциту у них інвестиційного капіталу. Для її подолання необхідно відновити практику відшкодування страхових платежів державою (що мотивуватиме сільськогосподарських виробників) і вдосконалити систему профілактики та боротьби із захворюванням (що зменшуватиме частоту настання ризиків та, відповідно суму страхових виплат, які є витратами страхової компанії). Практикою доведено недієвість існуючих механізмів профілактики, однією з причиною чого є недостатній контроль за виконанням положень і норм Інструкції з профілактики та боротьби із захворюванням. У цьому контексті визначальну роль набувають штрафні санкції. Крім того, важливо забезпечити кореляцію між обсягами відшкодування (або допомоги) та рівнем біобезпеки товаровиробника. Для цього пропонується ввести

корегуючий коефіцієнт, значення якого для господарств із недостатнім рівнем біобезпеки має бути нижчим за 1. У результаті розмір відшкодування за загибель сільськогосподарських тварин виробникам, що недостатньо уваги приділили запобіжним заходам, буде суттєво нижча.

Аналогічно інструментам фіскальної політики, податковий інструментарій так само діє не на користь сільськогосподарських товаровиробників. Найбільший деструктивний вплив мала відміна спеціального режиму оподаткування доданої вартості та його заміна на виплату державної допомоги. Раніше кошти від сплати ПДВ спрямовувались не до державного бюджету, а накопичувались на спеціальних рахунках сільськогосподарських товаровиробників і у подальшому використовувались ними для фінансування власної господарської діяльності, зокрема для інноваційного оновлення виробничого процесу. Інноваційний характер такого механізму визначався цільовим використанням коштів, акумульованих на спецрахунках. Важливо, що, фактично не сплачуючи ПДВ, сільськогосподарські товаровиробники були платниками цього податку.

Після повного скасування спеціального режиму оподаткування доданої вартості сільськогосподарських підприємств виникла низка негативних ефектів, які суттєво гальмують розвиток виробників продукції тваринництва. По-перше, значно скоротився розмір їх фінансової допомоги. Зокрема у 2014 році 94,5% державної допомоги (для фермерських господарств – 70%) було виплачено саме за рахунок податку на додану вартість, а інші 5,6% (для фермерів – 30%) – у вигляді дотацій [117, с. 10]. Однак уже в 2017 році, після відміни спецрежиму, розмір коштів Державного бюджету України, які планувалось спрямувати на допомогу сільськогосподарських товаровиробників, був на 40% менший, ніж сума повернутого у 2016 році податку на додану вартість [45]. Водночас, питома вага виплат виробникам тваринництва складала лише 3% від всіх виплачених з бюджету коштів (170 млн. грн. з 5,6 млрд. грн. допомоги) [45].

По-друге, сільськогосподарські виробники змушені або сплачувати ПДВ у повному обсязі, перейшовши на загальну систему оподаткування, або сплачувати єдиний податок (для 4-ї групи), але не бути платниками ПДВ. У першому випадку зростає податкове навантаження виробників, а у другому вони стають небажаними партнерами для покупців-платників ПДВ. Друга проблема особливо актуальна для невеликих сільськогосподарських підприємств, зокрема фермерських господарств. Покупці сільськогосподарської сировини зацікавлені у співробітництві із платниками ПДВ, що забезпечує їм збільшення податкового кредиту та, відповідно, зниження податкового зобов'язання з ПДВ. Принципово важливе наведене є для експортерів м'яса і м'ясної продукції, які не сплачують ПДВ за експорт, а податковий кредит можуть використати для зменшення суми ПДВ в інших сферах господарської діяльності (наприклад, торгівлі, якщо переробне підприємство має власну торговельну мережу). Ще одна проблема існуючого механізму держпідтримки сільськогосподарських виробників пов'язана із поступовим відновленням корупційних схем, які передбачають отримання державної допомоги лише у разі виплати господарством певної суми (хабара) посадовій особі.

Що стосується єдиного податку, враховуючи поточну необхідність віднесення значної кількості господарств до платників ПДВ, доцільно повернутися до диференціації його ставки. Раніше співвідношення між ставкою для платників і неплатників ПДВ було 3:5. Якщо його зберегти в теперішній системі, то ставка єдиного податку для неплатників ПДВ буде рівна фактично діючій ставці 0,95% від нормативної грошової оцінки землі, а для платників – 0,57%.

Отже, трансформація економічної політики регулювання факторів розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції має зосереджуватись на стимулюванні, по-перше, нарослення поголів'я сільськогосподарських тварин, по-друге, збільшення обсягів виробництва продукції м'ясного тваринництва (зокрема за рахунок підвищення інвестиційної спроможності виробників). Для цього необхідно (рис. 3.17):

Рис. 3.17. Порівняльна характеристика основних положень діючої та запропонованої державної політики у сфері регулювання м'ясного тваринництва і ринку м'яса та м'ясних продуктів

Джерело: власні дослідження.

1) відновити спецрежим оподаткування доданої вартості виробників продукції тваринництва (передусім, скотарства та свинарства); 2) відновити статус платника ПДВ у рамках єдиного податку із диференціюванням його ставки; 3) ввести корегуючий коефіцієнт для диференціації розмірів відшкодування за загибель сільськогосподарських тварин від африканської чуми свиней; 4) доповнити існуючі форми державної допомоги виплатами за прирощення власного поголів'я; 5) посилити контроль за виконанням заходів з профілактики африканської чуми свиней та інших захворювань сільськогосподарських тварин; 6) відновити відшкодування страхових платежів за страхування ризику загибелі поголів'я (передусім, від африканської чуми свиней).

Інший напрям забезпечення розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції пов'язаний із поглибленням існуючих і формуванням нових форм взаємозв'язків ринкових суб'єктів між собою, а також з іншими учасниками продуктового ланцюга. Це забезпечується за рахунок розвитку кооперації сільськогосподарських виробників і вертикальної агропромислової інтеграції. Активізація відповідних процесів сприятиме вирішенню низки найгостріших проблем, які включають високу собівартість, дефіцит оборотних коштів, недостатню якість, суттєвий розрив між цінами виробника та споживчими цінами, широку мережу посередників, які акумулюють левову частку доданої вартості, тощо.

На рис. 3.18 відображено потенційні сфери, напрями та форми кооперації та інтеграції суб'єктів ринку м'яса та м'ясних продуктів. Однією із найперспективніших форми вертикальної інтеграції у сфері виробництва і реалізації м'яса та м'ясної продукції є створення кластерів, які передбачають збереження самостійності всіх його учасників та статусу окремої юридичної особи із одночасним досягненням спільних цілей, основною серед яких має бути забезпечення розвитку регіональних ринків. Вертикально інтегровані структури кластерного типу мають формуватись економічними суб'єктами, які взаємодіють за вертикаллю продуктового ланцюга (від селекціонерів,

виробників кормів та розробників сучасних технологій і аж до пунктів роздрібної торгівлі) із розширенням сфери виробництва продукції м'ясного тваринництва за горизонталлю (на базі сільськогосподарської обслуговуючої кооперації).

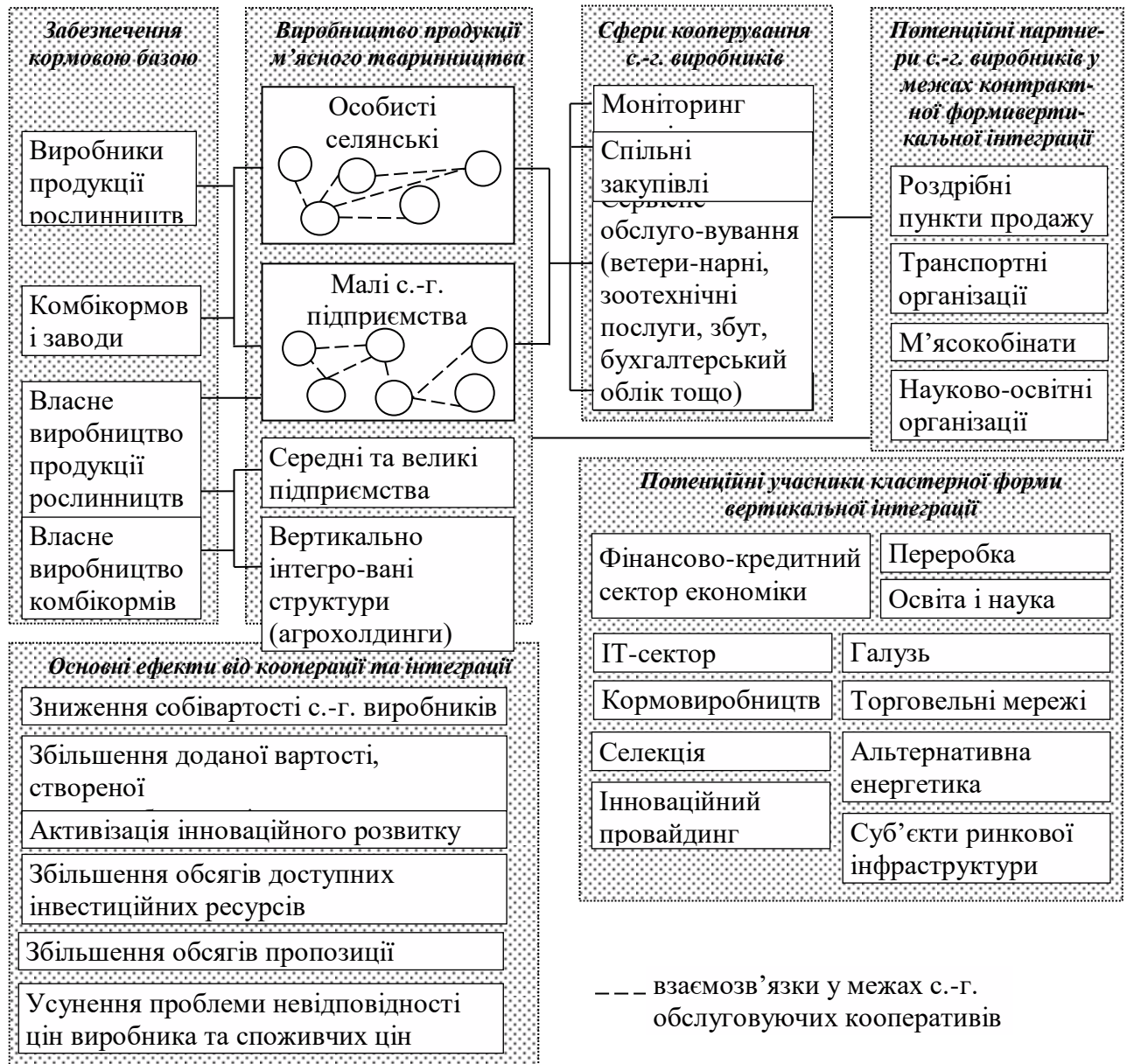

Рис. 3.18. Схема взаємодії учасників ланцюга створення доданої вартості у сфері виробництва та реалізації м'яса та м'ясної продукції на засадах кооперації та вертикальної інтеграції

Примітка: * — за рахунок виключення додаткових ланок з продуктового ланцюга, а саме: посередників, суб'єктів первинної переробки, посередників-постачальників та ін.

Джерело: побудовано автором.

У результаті значна частина доданої вартості, яка наразі концентрується у посередницьких структурах та переробників, буде розподілятися на користь сільськогосподарських виробників. Це стимулюватиме нарощення обсягів виробництва продукції м'ясного тваринництва та збільшення пропозиції м'яса і м'ясних продуктів.

Однак, очевидно, що не всі регіони України мають достатні економічні, ресурсні та організаційні можливості для створення кластерних структур. З огляду на це, методологічну цінність матиме розробка формалізованого підходу до ідентифікації регіонів, в яких створення кластерного формування є доцільним та економічно виправданим. В основі цієї процедури лежатиме класифікація адміністративно-територіальних одиниць за низкою критеріїв. Такі критерії розподілено на три групи:

1) критерії ресурсного забезпечення регіону, що включають поголів'я ВРХ (x_1), поголів'я свиней (x_2), площа пасовищ у розрахунку на 1 голову ВРХ (x_3), кількість сільськогосподарських тварин, що припадає на 1 особу (x_4);

2) критерії виробничого процесу, до яких віднесено обсяги виробництва м'яса у розрахунку на 1 особу (x_5), середньорічний темп збільшення обсягів виробництва м'яса (у забійній вазі) (за 2014-2016 рр.) (x_6);

3) рикові критерії, у складі яких виділено співвідношення попиту і пропозиції м'яса та м'ясних продуктів (x_7), а також обсяг споживання м'яса і м'ясних продуктів у розрахунку на 1 особу (x_8).

Перелічені показники пропонується використати в якості класифікаційних ознак адміністративних областей України при їх багатофакторному групуванні, для чого застосовано метод кластерного аналізу. Вихідні дані зведено у Додатку Є. Кластерний аналіз включає кілька етапів: 1) виявлення монокластерів на базі вивчення дендрограми подібності областей та визначення приблизної кількості кластерів (груп); 2) групування регіонів України; 3) проведення дисперсійного аналізу з метою виключення з аналізу показників, за якими недоцільно здійснювати багатофакторне групування; 4) визначення усереднених значень групувальних ознак у межах

кожного кластера; 5) ідентифікація та обґрунтування регіонів України, у яких доцільно створювати з м'ясною спеціалізацією.

З рис. 3.19 видно, що монокластером є Київська область, у якій значення більшості показників суттєво вищі, ніж середньо українські рівні. Передусім це стосується площі пасовищ у розрахунку на 1 голову ВРХ, середньорічних темпів збільшення обсягів виробництва м'яса та м'ясних продуктів, обсягів споживання м'яса і м'ясних продуктів у розрахунку на 1 тис. осіб (перевищення втричі). Водночас, відносно невелике поголів'я ВРХ і свиней в області не відповідає високим значенням інших показників. Це дає підстави стверджувати, що ресурсна складова є недостатньою для формування в Київській області вертикально інтегрованої структури кластерного типу.

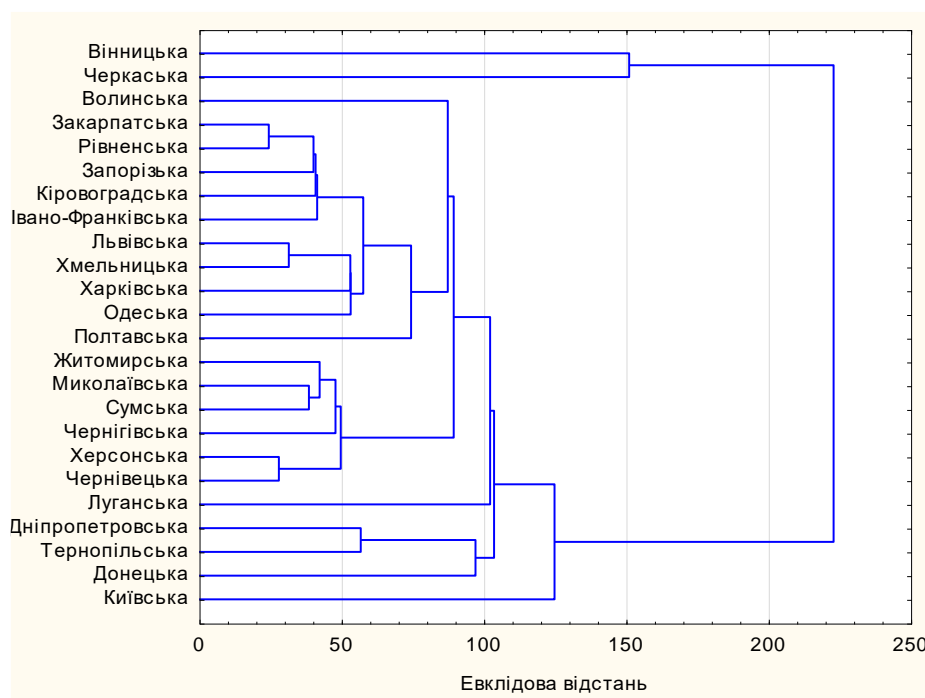

Рис. 3.19. Денраграма подібності регіонів України за основними показниками формування та функціонування ринку м'яса та м'ясних продуктів

Примітка: побудовано за даними Додатку Є.
Джерело: власні дослідження.

Після виключення з кластерного аналізу Київської області доцільним є розподіл досліджуваної сукупності регіонів на 6. Після відповідних

розрахунків у середовищі табличного процесора *Statistica* встановлено, що з подальшого аналізу слід виключити такі показники як площа пасовищ у розрахунку на 1 голову ВРХ (x_3), середньорічний темп збільшення обсягів виробництва м'яса (x_6), співвідношення попиту та пропозиції м'яса та м'ясних продуктів (x_7) та обсяг споживання м'яса та м'ясних продуктів у розрахунку на 1 особу (x_8). Такий висновок підтверджується низькими рівнями F -критеріїв Фішера для цих показників та високими (понад 0,05) ступенями їх значущості (табл. 3.6). В результаті у подальшому групуванні не враховуватимуться ринкові критерії, тоді як визначальними будуть абсолютні та відносні показники поголів'я сільськогосподарських тварин і обсяги пропозиції м'яса та м'ясних продуктів.

Таблиця 3.6

**Результати дисперсійного аналізу у межах кластеризації регіонів
України**

Показник	Позначення	F -критеріїв Фішера	Значущість p
Поголів'я ВРХ	x_1	8,36	0,00
Поголів'я свиней	x_2	53,22	0,00
Площа пасовищ на 1 тис. гол. ВРХ	x_3	0,32	0,89
Припадає с.-г. тварин у розрахунку на 1 ос. (у живій вазі)	x_4	25,33	0,00
Обсяг м'яса у розрахунку на 1 ос. (у забійній вазі)	x_5	23,90	0,00
Середньорічний темп збільшення обсягів виробництва м'яса (у забійній вазі)	x_6	1,99	0,13
Співвідношення попиту та пропозиції м'яса та м'ясних продуктів	x_7	0,75	0,60
Обсяги споживання м'яса та м'ясних продуктів у розрахунку на 1 тис. ос	x_8	1,72	0,19

Джерело: власні дослідження.

За результатами кластерного аналізу до першої групи увійшли Вінницька та Черкаська області, до другої – Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, до третього – Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, до четвертого – Дніпропетровська, Донецька, Тернопільська, до п'ятого – Житомирська, Чернігівська, до шостого – Луганська, Миколаївська, Сумська, Херсонська,

Чернівецька області. Цілком логічним є те, що основною умовою створення м'ясного кластера має бути достатнє поголів'я сільськогосподарських тварин на території регіону та, відповідно, відносно високі обсяги виробництва м'яса та м'ясних продуктів. З рис. 3.20 видно, що наведеному відповідають регіони, що увійшли у першу групу (Вінницька та Черкаська області). Вони мають достатні ресурси для задоволення як внутрішнього (у межах області), так і зовнішнього попиту.

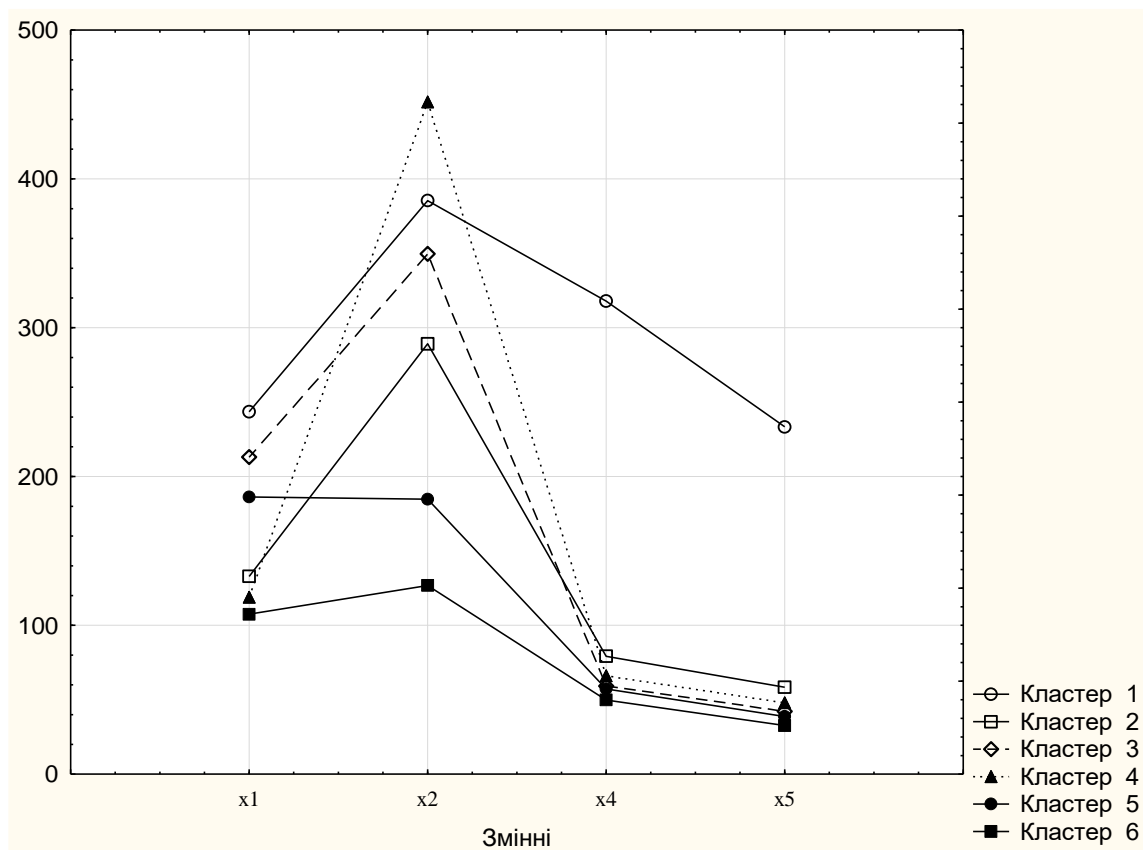

Рис. 3.20. Графік усереднених значень групувальних ознак у межах побудованих кластерів

Джерело: побудовано автором.

Подальше виявлення регіонів, сприятливих для створення вертикально інтегрованих структур, проведено на основі аналізу усереднених значень групувальних ознак для кожної з 6-ти груп. Для цього здійснено шкалування значень показників, за якими проводилась кластеризація:

1) критерії ресурсного забезпечення: поголів'я ВРХ (x_1) – низький (до 139 тис. гол.), середній (139-220 тис. гол.), високий (понад 220 тис. гол.);

поголів'я свиней (x_2) – низький (до 146 тис. гол.), середній (146-227 тис. гол.), високий (понад 227 тис. гол.); припадає сільськогосподарських тварин на 1 особу (у живій вазі) (x_4) – низький (до 94 т), середній (94-175 т), високий (понад 175 т);

2) критерії виробничого процесу: обсяги виробництва м'яса у розрахунку на 1 особу (x_5) – низький (до 91 т), середній (91-172 т), високий (понад 172 т).

З даних табл. 3.7 видно, що області третьої групи характеризуються відносно великим поголів'ям ВРХ і свиней, яке не відповідає чисельності населення. Недостатньою є і продуктивність сільськогосподарських тварин. Це ж стосується регіонів, що увійшли у 5-ту групу.

Таблиця 3.7

Рівні показників-групувальних ознак регіонів України у межах кластерів

Показник	Номер кластера					
	1	2	3	4	5	6
Поголів'я ВРХ	високий	низький	середній	низький	середній	низький
Поголів'я свиней	високий	високий	високий	високий	середній	низький
Припадає с.-г. тварин у розрахунку на 1 ос. (у живій вазі)	високий	низький	низький	низький	низький	низький
Обсяг м'яса (у забійній вазі) у розрахунку на 1 ос.	високий	низький	низький	низький	низький	низький

Джерело: власні дослідження.

Зважаючи на зазначене, регіональні кластери, стратегія розвитку потенційних регіональних кластерів в областях третьої (Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська, Хмельницька) та п'ятої (Житомирська, Чернігівська) груп, має спрямовуватись як на подальше нарощення поголів'я, так і на активізацію інноваційного розвитку з метою збільшення продуктивності сільськогосподарських тварин. Запропонований методичний підхід може використовуватись і для обґрунтування регіональних кластерів у межах окремої адміністративної області.

Висновки до третього розділу

1. Результати прогнозування розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції свідчать про те, що перспективи його розвитку у Тернопільській області дещо кращі, аніж загальноукраїнські. Встановлено, що на відміну від України у цілому, де має місце скорочення поголів'я свиней, на Тернопільщині очікується його поступове збільшення (із середньорічним темпом приросту майже 3%). Обґрунтовано, що у разі незмінності існуючих тенденцій темпи скорочення приросту поголів'я ВРХ у досліджуваному регіоні будуть майже вдвічі повільніші, ніж у цілому по Україні. Важливим є і те, що згідно із розробленим прогнозом фонд споживання м'яса та м'ясної продукції у Тернопільській області збільшуватиметься у середньому на 0,61% щорічно (в Україні за незмінності існуючих тенденцій він буде зменшуватись щороку майже на 5%), а обсяг продукції у розрахунку на 1 особу – на 0,84% (в Україні зростатиме на 0,71%).

2. Обґрунтовано, що інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційному розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів є основою формування виробничо-економічних взаємовідносин між його учасниками. Враховуючи зазначене, визначено елементи інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів у розрізі основних платформ забезпечення провайдингу інновацій (правової, фінансово-економічної, наукової, кадрової, інфраструктурної, організаційно-інформаційної, маркетингової). Доведено, що інноваційний розвиток ринку м'яса і м'ясної продукції потребує належного інвестиційного забезпечення, а стимулювання інвестиційної діяльності слід розглядати в контексті стратегії розвитку національної економіки на інноваційній основі.

3. Аргументовано необхідність удосконалення інноваційного-інвестиційного механізму як умови формування та імплементації механізму розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції, який передбачає узгоджене поєднання ключових положень ринкового механізму та особливостей

державного регулювання з урахуванням орієнтації на визначені цілі, стимули і стратегічні пріоритети, а також передбачає відповідні методи, важелі, інструменти управління та впровадження. Реалізація запропонованого механізму у поєднанні із розробленими науково-технічними, виробничими, управлінськими, фінансовими, маркетинговими, логістичними та іншими заходами, пов'язаними із позиціонуванням та просуванням нової чи удосконаленої продукції (технології) на ринку м'яса і м'ясних продуктів, уможливорює формування економічного, екологічного та соціального ефектів, комплементарна і системна дія яких з урахуванням визначених індикаторів є детермінантою інноваційно-інвестиційної моделі розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів.

4. Встановлено, що базовими об'єктами управління у процесі забезпечення розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції мають бути додана вартість та якісні і вартісні параметри товару, тоді як метою такого управління слід вважати нарощення попиту та пропозиції. З огляду на дефіцит інвестиційного капіталу першочерговим визначено розробку та імплементацію державної політики, спрямованої на стимулювання нарощення обсягів виробництва продукції тваринництва (передусім, продукції скотарства та свинарства). В якості першочергових заходів запропоновано відновлення статусу платників ПДВ всіх виробників продукції тваринництва разом із поверненням до спецрежиму оподаткування доданої вартості, введення практики річних виплат за прирощення власного поголів'я, посилення боротьби із африканською чумою свиней (шляхом введення корегуючи коефіцієнтів, відновлення страхування від відповідних ризиків та контролю за здійсненням превентивних заходів), забезпечення розвитку сертифікації, поглиблення взаємозв'язків учасників продуктового ланцюга на засадах кооперації та вертикальної інтеграції.

5. Для визначення потенційних учасників кластерного об'єднання рекомендовано використовувати метод кластерного аналізу, що уможливить виявлення потенційних членів об'єднання, подібних за показниками

ресурсного забезпечення та характеристиками виробничого процесу. Запропонований методичний підхід реалізовано на прикладі адміністративних областей України. Встановлено, що лише одна група з шести характеризується достатніми рівнями всіх класифікаційних ознак. В інших регіонах спостерігається або недостатня забезпеченість м'ясним поголів'ям ВРХ та свиней, або відносно низька продуктивність сільськогосподарських тварин, або одночасно обидві зазначені проблеми.

ВИСНОВКИ

Побудова ринку м'яса та м'ясної продукції вимагає науково обґрунтованих дій, головною з яких виступає інноваційно-інвестиційний механізм його розвитку у зв'язку з викликами внутрішнього та зовнішнього ринків.

Узагальнюючи проведене дослідження теоретичних, методологічних і практичних аспектів інноваційно-інвестиційного механізму формування та функціонування ринку м'яса та м'ясної продукції можна зробити наступні висновки:

1. Об'єктивною умовою процесу відтворення суспільного продукту є інноваційно-інвестиційна діяльність. Посилення науково-технічного прогресу і поглиблення суспільного поділу праці прискорює якісний розвиток продуктивних сил та удосконалення виробничих відносин у суспільстві. Інноваційне спрямування інвестиційних потоків значною мірою визначає динамізм макро- та мікроекономічної структур і темпів соціально-економічного розвитку суспільства. Для визначення та розуміння інноваційно-інвестиційного механізму необхідно притримуватися комплексного підходу. В цьому аспекті інноваційно-інвестиційний механізм необхідно розглядати як інструмент управління, який є сукупністю управлінських елементів і способів їх організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності, шляхом використання з урахуванням особливостей формування і розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції.

2. Ринок м'яса та м'ясної продукції – система соціально-економічних відносин, які виникають в процесі виробництва, переробки, збуту, споживання м'яса та м'ясної продукції і знаходить своє відображення у виконанні властивих йому функцій: забезпечення підвищення інвестиційної активності вкладень капіталу в м'ясопродуктів підкомплекс; забезпечення населення м'ясом та м'ясною продукцією; надання постачальникам м'яса вільного доступу до конкурентного ринку;

створення і удосконалення інфраструктури ринку; забезпечення продовольчої безпеки. Дослідження інституціональних основ формування ринку м'яса та м'ясної продукції передбачає розгляд самого ринку як особливого інституту, що існує для полегшення ринкового обміну, скорочення витрат трансакцій. Розвиток інституціонального середовища, поряд з іншими напрямками, передбачає структуру та еволюцію інститутів, пов'язаних з дослідженням формальних і неформальних правил і норм, що виступають як обмеження для економічних агентів, а також відповідних механізмів контролю за їх дотримання.

3. Методика наукового дослідження формування і розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції розглядається як взаємопов'язана сукупність кількісних і якісних складових, що передбачають розрахунок секторних і загально ринкових критеріїв ринку, аналіз якості динаміки його розвитку, конструювання інтегральних величин, які завершують характеристику ринку і головна мета даної методики полягає у визначенні динаміки змін ключових параметрів розвитку м'яса в цілому та його складових секторів, зокрема, формування агрегованого висновку про стан і проблеми розвитку даного ринку як методичної основи його перспективного розвитку.

4. Виробництво продукції тваринництва в цілому і м'яса зокрема є однією з провідних сфер у вирішенні продовольчої проблеми та забезпечення населення країни повноцінним харчовим білком. Виходячи з аналізу сучасної та прогнозованої кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку м'яса важливе значення має своєчасне визначення вектору для конкретного регіону, тобто напрямів відродження галузей м'ясного скотарства, свинарства і птахівництва. По-перше, навіть на Заході у розвинутих країнах виробники орієнтуються, передусім, на попит різних верств населення та груп з різним рівнем доходів, в тому числі і низьким. По-друге, визначилися певні тенденції у динаміці і структурі світового споживання м'яса в бік зростання м'яса птиці. По-третє, в інших країнах зростає частка виробництва

більш дешевого м'яса, а саме перевагу має м'ясо птиці та свинини, а найбільш дороге – яловичини.

5. За останні роки попит населення країни на м'ясо та м'ясну продукцію скоротився у 1,5 рази, а по регіонах – від 1,3 до 2,6 рази. Основною причиною такого стану є скорочення обсягів виробництва з 4357,8 тис. тонн у 1990 році до 2323,6 тис. тонн у 2016 році; значне підвищення роздрібних цін на всі види продуктів; низькі доходи переважної частини населення, його соціально диференціація. При ефективній організації ринку м'яса обсяги вирощування та реалізації мають бути збалансовані або вирощування, хоча б у незначних обсягах, перевищувало обсяги реалізації за рахунок чого створюють певні ресурси, а в технологічному плані відбувається нарощування живої маси. До 1990 року в Україні спостерігався даний напрям, де було вирощено 6465,0 тис. тонн м'яса, а реалізовано – 6428,2 тис. тонн, або на 36,8 тис. тон менше, ніж вирощено. Починаючи з 1995 року і по теперішній час відбувається вкрай негативний процес, який полягає в тому, що в Україні реалізовується більше худоби і птиці, ніж вирощується, внаслідок чого скорочується поголів'я, тому на ринок постійно надходить продукція і складається враження, що попит задовольняється (в межах платоспроможності населення), але ресурси м'ясної продукції не відтворюються.

6. Основною причиною стримання розвитку виробництва м'яса в Україні є низька інвестиційна привабливість тваринництва, зокрема м'ясного. Прийняття рішення щодо інновацій та інвестицій в м'ясну галузь складне з огляду на наступні фактори: такі галузі як м'ясне скотарство, свинарство та птахівництво мають найбільші, порівняно з іншими галузями, строки окупності; внаслідок великої інвестоємності м'ясне виробництво дає менший обсяг виручки на одиницю інвестицій; м'ясне тваринництво має велику фондоемність, звідси, найбільше співвідношення вартості використовуваних основних та оборотних засобів та коштів; м'ясне

тваринництво має найдовший цикл обертання оборотних коштів і, відповідно, найменшу річну кількість їх обертів.

7. Моделювання процесів розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції передбачає ідентифікацію існуючих тенденцій і швидкості зміни ринкової кон'юнктури на базі методів регресійного аналізу та диференціального числення, побудови точкового прогнозу основних показників попиту та пропозиції, а також розробку і дослідження динамічної моделі розвитку ринку. Підсумовуючи результати моделювання динаміки ринку м'яса можна стверджувати, що стратегічні напрями інноваційно-інвестиційного забезпечення його розвитку мають лежати у площині пошуку механізмів відновлення як обсягу пропозиції так і її структури.

8. Аргументовано необхідність удосконалення інноваційного-інвестиційного механізму як детермінанти механізму розвитку ринку м'яса і м'ясної продукції, який передбачає узгоджене поєднання ключових положень ринкового механізму та особливостей державного регулювання з урахуванням орієнтації на визначені цілі, стимули і стратегічні пріоритети, а також передбачає відповідні методи, важелі, інструменти управління та впровадження. Реалізація запропонованого механізму у поєднанні із розробленими науково-технічними, виробничими, управлінськими, фінансовими, маркетинговими, логістичними та іншими заходами, пов'язаними із позиціонуванням та просуванням нової чи удосконаленої продукції (технології) на ринку м'яса і м'ясних продуктів, уможливорює формування економічного, екологічного та соціального ефектів, комплементарна і системна дія яких з урахуванням визначених індикаторів є детермінантою інноваційно-інвестиційної моделі розвитку ринку м'яса і м'ясних продуктів.

9. Встановлено, що базовими об'єктами управління у процесі забезпечення формування розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції мають бути додана вартість та якісні і вартісні параметри товару, тоді як метою такого управління слід вважати нарощення попиту та пропозиції. З огляду на

дефіцит інвестиційного капіталу першочерговим визначено розробку та імплементацію державної політики, спрямованої на стимулювання нарощення обсягів виробництва продукції тваринництва (передусім, продукції м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва). В якості першочергових заходів запропоновано відновлення статусу платників ПДВ всіх виробників продукції тваринництва разом із поверненням до спецрежиму оподаткування доданої вартості, введення практики річних виплат за прирощення власного поголів'я, посилення боротьби із африканською чумою свиней (шляхом введення корегуючи коефіцієнтів, відновлення страхування від відповідних ризиків та контролю за здійсненням превентивних заходів), забезпечення розвитку сертифікації, поглиблення взаємозв'язків учасників продуктового ланцюга на засадах кооперації та вертикальної інтеграції. Для визначення потенційних учасників кластерного об'єднання запропоновано формалізований підхід до ідентифікації регіонів в яких створення кластерного формування є доцільним та економічно виправданим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алімов О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія. К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. 540 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
3. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. К.: КНЕУ, 2005. 292 с.
4. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізація: монографія. К.: КНЕУ, 2003. 394 с.
5. Арсеньєва О.П. Фактори конкурентоспроможності в галузі племінного тваринництва України. Агроінком, 1998. № 11-12. С. 10.
6. Бабанова Ю.В. Инновационный потенциал – основа экономической безопасности в условиях кризиса [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lib.csu.ru/vch/147/023.pdf>.
7. Бажал Ю.М. Інвестиційно-інноваційні ресурси економічного зростання. Стратегія економічного розвитку України, 2000. № 1. С. 34-36.
8. Бакаєв Л.О. Кількісні методи в управлінні інвестиціями: навч. посіб. Київ. нац. екон. ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 152 с.
9. Баланси споживання основних продуктів харчування населення України. Державна служба статистики. Відповід. за випуск Прокопенко О.М. С. 34.
10. Башнянин Г.І., Копич І.М., Чупик А.О. Мікроекономічні ринкові системи: метрологічні проблеми аналізу ефективності функціонування. Львів: ЛКА, 2001. 182 с.
11. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в карпатському регіоні. Львів: Укр. Технології, 1998. 256 с.

- 12.Березіна О.В. Економіка підприємства: навчальний посібник: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/2181>.
- 13.Білозор Л.В. Сутність і напрями розвитку інноваційної діяльності в АПК. Вісник Кременчуцького державного політехнічного ун-ту: наукові праці КДПУ. Кременчук: КДПУ, 2002. Вип. 4 (15). С. 5-7.
- 14.Бойко В.І., Коржинський М.П., Козак О.А. Молочне скотарство: проблеми і напрями його подальшого відродження. Економіка АПК, 2004. № 12-с. С. 32-35.
- 15.Борщ Л. Зовнішні і внутрішні джерела інвестицій у національній економіці. Вісник УАДУ при Президентові України, 2002. № 3. С. 75-78.
- 16.Бузько І.П., Вартанова О.В., Голубченко Г.О. Стратегічне управління інвестиційною та інноваційною діяльністю підприємства. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. 176 с.
- 17.Валюх А.М. Стратегія регіонального розвитку інноваційної діяльності (організація та управління): монографія. Рівне: УДУВГП, 2004. 174 с.
- 18.Ван Хорн, Джеймс К., М. Вахович, Джон М. Основы финансового менеджмента. [11-е изд., пер. з англ.]. М.: Издательский дом Вильямс, 2003. 992 с.
- 19.Величко Н.М. Реалізація стратегії інноваційної діяльності підприємства у конкурентному середовищі. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2009. № 11 (141). Ч. 2. С. 149-154.
- 20.Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти). Відп. за ред. УААН В.М. Трегобчук. К.: ІЕ НАН України, 2003. 259 с.
- 21.Вольчик В.В. Проблема выбора: рынок и институты в экономической теории. Экономический вестник Ростовского Государственного университета, 2005. Т. 3, № 4. С. 47-54.

22.Гайдуцький А.П. Економічні механізми забезпечення інвестиційної конкурентоспроможності аграрного сектора економіки. Економіка України, 2003. № 2. С. 69-73.

23.Гайдуцький А.П. Методологічні та методичні аспекти оцінки інвестиційної привабливості аграрного сектора. Вісник аграрної науки, 2002. № 7. С. 73-75.

24.Гайдуцький П.І. Розвиток багатокладного господарювання та конкурентоспроможного агропромислового виробництва. Економіка АПК, 2001. № 4. С. 19-23.

25.Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України. Київ: Вид-во НАДУ, 2005. 386 с.

26.Геєць В.М. Інноваційно-інвестиційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття. Банківська справа, 2003. № 4 (52). С. 16-21.

27.Геєць В.М. Інституційні перетворення і суспільний розвиток. Економічна теорія, 2005. № 2. С. 3-17.

28.Геєць В.М., Кваснюк Б.Є. Інституційні засади економічних перетворень. За ред. акад. НАН України В.М. Геєць. К.: Ін-т економічного прогнозування: Фенікс, 2003. С. 62-66.

29.Геєць В.М., Семеновенко В.П. Інноваційні перспективи України: монографія. Х.: Константа, 2006. 272 с.

30.Гойко А.Ф. Ефективність інвестування реконструкції і технічного переоснащення діючих підприємств. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. Збірник наукових праць. К.: КДТУБА, 2009. С. 64-74.

31.Гончаров Ю., Касич А. Науковий потенціал як фактор розвитку інноваційно-інвестиційної системи України. Економіка України, 2007. № 3. С. 42-51.

32.Гордійчук А.І. Інноваційний розвиток галузей сільського господарства та ефективність їх функціонування. Науковий вісник НУБІП, 2010. Випуск 146.

33.Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. К.: ННЦ ІАЕ, 2004. 428 с.

34.Демидова А.В. Уравнения динамики популяций в форме стохастических дифференциальных уравнений. Вестник РУДН. Сер. Математика. Информатика. Физика. 2013. № 1. С. 67–76.

35.Демяненко М.Я., Гудзь О.Є., Стецюк П.Л. Оцінка конкурентоспроможності агроформувань (теорія та практика). К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 302 с.

36.Денисенко М.П. Організаційно-економічний механізм інвестування: монографія. К.: Науковий світ, 2001. 414 с.

37.Динесенко М.П., Михайлова Л.І., Грищенко І.М. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: монографія. За ред. докт. ек. наук, проф., акад. М.П. Денисенка, проф. Л.І. Михайлової. Суми: ВТД «Унів. книга», 2008. 1050 с.

38.Дмитренко М. Інноваційні стратегії розвитку України: правовий, соціально-економічний та політичні аспекти. Трибуна, 2007. № 11/12. С. 21-23.

39.Довбенко М.В. Видатні незнайомці (наукові ідеї, здобутки та життя економістів – лауреатів Нобелівської премії). К.: [б. в.], 2000. 320 с.

40.Дудар Т.Г., Дудар В.Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 246 с.

41.Ермолов О.В. Инновационные развития как фактор роста конкурентоспособности агропродовольственного комплекса. Роль инноваций в развитии агропромышленного комплекса. М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова: «Энциклопедия российских деревень», 2008. С. 85-87.

42.Євстафієва Ю.М., Бучковська В.І., Заходим М.В. Тваринництво Кам'янецьчини. Збірник наукових праць ПДАТУ, 2017. Ч. 1. Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 2017. С. 234-235.

43.Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про племінну справу у тваринництві» від 21 грудня 1999 року № 1328-XIVІІ. Урядовий кур'єр, 2000. 26 січня.

44.Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» № 1602-ІІІ від 23.10.2000 р. Офіційний вісник України, 2000. № 16. С. 21.

45.Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 р.» від 21.12.2016 р. № 1801-VІІІ. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.

46.Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-XІІ від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.rada.kiev.ua>.

47.Закон України «Про інноваційну діяльність» від 3 лютого 2004 р. № 1407-ІV.

48.Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 433-ІV від 16.01.2003 р. Голос України, 2003. № 28 (3028).

49.Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-ІІІ від 11.07.2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.rada.gov.ua>.

50.Закон України «Про стимулювання розвитку машинобудування для агропромислового комплексу» від 07.02.2002, № 3023-ІІІ. Електронний ресурс. Джерело доступу: http://search.eigozakon.ua/1_doc.nsf/link1/f023023.html].

51.Задоя А.О., Момот В.Є. Формування системи нових ринкових відносин. Економіка АПК, 2004. № 5. С. 44-50.

52.Захарін С.В. Інвестиційні та ресурсні проблеми молочної промисловості. Економіка АПК, 2005. № 4. С. 76-81.

53.Заходим М.В. Розвиток прав власності молокопереробних підприємств. Економіка АПК, 2010. № 2-с. С. 35-41.

54.Заходим М.В. Сучасний стан і тенденції розвитку молочного скотарства в Україні. Інноваційна економіка, 2016. № 1-2 (61). С 53-59.

55.Зубець М.В., Саблук П.Т., Тивончук С.О. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва. Економіка АПК, 2008. № 12. С. 3-8.

56.Зубець М.В., Володін С.А. Кластерний підхід інтеграції та інноваційно-інвестиційного розвитку АПК. Вісник аграрної науки, 2009. № 11. С. 5-8.

57.Іванишин В.В., Стельмащук А.М., Леськів І.Ю. Інституційно-інноваційне забезпечення розвитку спроможних сільських територіальних громад в умовах євроінтеграції. Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки», 2018. № 1 (38). С. 5-15.

58.Іванишин В.В. Інноваційне забезпечення оновлення техніко-технологічної бази підприємств АПК. Економіка АПК, 2010. № 1. С. 128-133.

59.Іванишин В.В. Методологічні основи техніко-технологічного переоснащення сільськогосподарського виробництва. Економіка АПК, 2003. № 12. С. 3-5.

60.Індекси споживчих ціна за 2015 рік, за ред. І. М. Жук. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 177 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2018). с. 8

61.Канінський П.К., Канінський М.П. Підвищення ефективності аграрного виробництва: монографія. К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2011. 432 с.

62.Карасенков Е. Фактори роста конкурентоспособности зернового производства. АПК: экономика и управление, 2008. № 8. С. 64-66.

63.Кейнс Дж.М. Избранные произведения. [пер. с англ.]. М.: Экономика, 1993. 411 с.

64.Кобушко І.М., Гусейнова Е.І. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду. Маркетинг і менеджмент інновацій, 2011. № 2. С. 124-130.

65.Коваленко Н.В. Інноваційний тип розвитку національної економіки, як необхідна умова ефективної інтеграції у світове господарство. Прометей, 2010. № 1. С. 24-26.

66.Колпак Е. П., Габриелян Л. А., Бронникова А. И., Крылова В. А. О математических моделях симбиоза. Молодой ученый. 2015. №4. С. 6-15. URL <https://moluch.ru/archive/84/15738/> (дата обращения: 29.04.2018).

67.Комплексная програма научно-технического прогресса и его социально-экономических последствий по Украинской ССР (Основные направления до 2000 года). К.: Наукова думка, 1980. С. 443.

68.Коуз Р.Г. Природа фирмы. Всб. Вехи экономической мысли. Сост. и общ. ред. В.М. Гальперина. Т. 2: Теория фирмы. Сп. б.: Экономическая школа, 2000. С. 11-32.

69.Крисальный А.В. Экономические взаимоотношения кооперирующихся хозяйств. К.: Урожай, 1996. 365 с.

70.Крылатых Э.Н. Проблемы инновационного обновления агропродовольственного комплекса России. Стратегия инновационного обновления и повышения конкурентоспособности агропродовольственного комплекса России. М.: Международный фонд Н.Д. Кондратьева, 2005. С. 33-40.

71.Кузьмін О.Є., Князь С.В., Тувакова Н.В., Кузнєцова А.Я. Інвестиційна та інноваційна діяльність: монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2003. 233 с.

72.Кукурудза І.І. Інноваційна діяльність в регіоні: стан, проблеми, перспективи. Вісник економічної науки України, 2010. № 1. С. 67-70.

73.Латинін М.А., Майстро С.В., Бабаєв В.Ю. та ін. Державне регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України. Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації: монографія. За заг. ред. держ. упр., проф. М.А. Латиніна. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. С. 138-152.

74.Латинін М.А., Думенко О.В. Розвиток інвестиційного потенціалу регіону як об'єкт державного управління. Право та державне управління, 2010. № 1. С. 130-134.

75.Леськів І.Ю. Економічна сутність ринку м'яса. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні» (м. Лівів, 22-24 листопада 2018 року). Львів: Українська академія друкарства, 2018. С. 205-208.

76.Леськів І.Ю. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку ринку м'яса. Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 квітня 2018 року). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 103-106.

77.Леськів І.Ю. Інституціональні основи формування ринку м'яса та м'ясної продукції. II International scientific conference «Economy and Society: a Modern Vectors of Development», Part I, April 27, 2018. Leipzig, Germany: Baltija Publishing. P. 57-59.

78.Леськів І.Ю. Методичні підходи до оцінки ринку м'яса. Наукове видання «Eurasian academic research journal», 2018. № 2 (20). С. 102-109.

79.Леськів І.Ю. Модель перспективного розвитку ринку м'яса. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 30. Ч. 3. Херсон, 2018. С. 39-43.

80.Леськів І.Ю. Проблеми розвитку виробництва м'яса в Україні. Сучасний рух науки: тези доп. III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1-2 жовтня 2018 року. Дніпро, 2018. С. 351-356.

81.Іванишин В.В., Леськів І.Ю. Стратегічні напрями розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції. Науковий журнал «Бізнес Інформ», 2018. № 6. С. 240-247.

82.Леськів І.Ю. Теоретичні аспекти інноваційно-інвестиційного забезпечення функціонування ринку м'яса. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка», 2017. № 11-12 (72). С. 202-206.

83.Леськів І.Ю. Тенденції та напрями розвитку виробництва м'яса в Україні. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка», 2018. № 9-10 (77). С. 32-40.

84.Лудченко Я.О. Економічна ефективність інвестицій: монографія. К.: Вища школа, 2002. 191 с.

85.Лукінов І. Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку. Економіка України, 1999. № 10. С. 4-9.

86.Лушкін В.А. Інвестиції та економічний розвиток. Житомир, 2002. 256 с.

87.Мазнев Г.Є. Економічна ефективність інноваційних техніко-технологічних рішень в аграрному виробництві. Економіка АПК, 2011. № 6. С. 118-127.

88.Макаренко Є.В. Особливості інноваційного розвитку європейських країн. Проблеми науки, 2008. С. 39-42.

89.Макаренко П.М., Н.К. Васильєва. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення сільськогосподарського виробництва. Агросвіт, 2008. № 1. С. 17-20.

90.Макконелл К.Р., Брюс Л. Экономика. [пер. з англ.]. М.: Республика, 1997. Т 1, 2. 513 с.

91.Малік М.Й. Інноваційна діяльність як складова стратегії підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва. Економіка АПК, 2005. № 5. С. 155-157.

92.Малік М.Й., О.А. Нужна. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. С. 198-202.

93.Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва. Фінанси України, 2004. № 5. С. 47-53.

94.Малік М.Й., Лупенко Ю.О. Державне регулювання аграрного

сектору економіки в дослідженнях вітчизняних вчених. Економіка АПК, 2009. № 10. С. 153-158.

95. Марченко М. Словник-довідник. К.: К.І.С., 2005. 450 с.

96. Маршал А.М. Принципы экономической науки: в 2 т. [пер. с англ.]. М.: Прогресс, 1993. 736 с.

97. Маршал А.М. Принципы экономической науки: в 3 т [пер. с англ.]. М.: Вид-во, 1993. Т. 1. С. 158-169.

98. Мацибора Т.В. Ризик як складова інвестиційного процесу. Економіка АПК, 2008. № 11. С. 90-92.

99. Мельник Ю.Ф. Концепція розвитку м'ясного скотарства України на період до 2010 року. Київ, 1999. 66 с.

100. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затверджена Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 5 березня 2002 р. № 49-р. Конкуренційне законодавство України: Юридичний збірник. Київ, 2002. 296 с.

101. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Затверджена постановою Кабінетом Міністрів України від 05.12.2007 р. №1379. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

102. Микитюк П.П. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2009. 304 с.

103. Михайловська О.В. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів. Актуальні проблеми економіки, 2005. № 11. С. 101-109.

104. Мікроекономіка. Підручник. [за ред. С. Будаговської]. К.: Основи, 1998. 139 с.

105. Мельник Ю.Ф., Саблук П.Т. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку. Економіка АПК, 2009. № 1. С. 3-15.

106. Місюк М.В. Поліпшувати структуру підприємницької діяльності у виробництві м'яса. Економіка АПК, 2001. № 8. С. 117-120.
107. Місюк М.В. Регіональний вибір напрямів відродження свинарства. Економіка АПК, 2005. № 10. С. 39-41.
108. Месель-Веселяк В.Я., Мазуренко О.В. Методичні рекомендації щодо формування регіональних виробництв у м'ясопродуктовому підкомплексі. К.: ННЦ ІАЕ, 2006. 71 с.
109. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2004. 495 с.
110. Нікішина О.В. Методичні засади критеріальної оцінки та діагностики продовольчих ринків. Економіка харчової промисловості, 2010. № 2. С. 35-41. Режим доступу http://nbuv.gov.ua/UGRN/echp_2010_2_9.
111. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое видение. Tesis. 1999. Т. 1, Вып. 2. С. 85-102.
112. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики: пер. с англ. А.Н. Нестеренко, 1997. С. 17.
113. Носова Є.А. Методика статистичного аналізу ринку молока та молочної продукції. Вісник Львівського ун-ту. Серія «Економіка», 2007. № 37 (2). С. 147-152.
114. Одинцов М.М. Прогнозування попиту і споживання продуктів харчування як чинник сталого розвитку продовольчого ринку регіону. Економіка АПК, 2007. № 4. С. 145-149.
115. Онегіна В.М. Складові інноваційної моделі розвитку аграрного виробництва в Україні. Вісник Сумського національного аграрного університету, 2010. Вип. 9/2 (44). С. 135-139.
116. Основи економічної теорії (політекономічний аспект). [за ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренко]. К.: Знання, 1997. 297 с.
117. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік: стат.

Бюллетень. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ :Державний комітет статистики України, 2015. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

118. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора. К.: Фенікс, 2004. 280 с.

119. Павленчик А.О. Формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції. Автореферат на здобуття наук. ступеня к.е.н. Львів, 2008. 20 с.

120. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. К.: Лібра, 2002. 472 с.

121. Петриченко В.Ф. Концептуальні засади інноваційно-інвестиційного розвитку національної академії аграрних наук України. Економіка АПК, 2013. № 4. С. 3-22.

122. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики). М.: Политиздат, 1989. 271 с.

123. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 45. ст.434.

124. Програма розвитку АПК України на період до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: www.uagra.com.ua/analytics/materials/programa-rozvytku-apk-ukrainy-na-period-do-2020-roku.

125. Рибалкін В.О., Бодрова В.Г. Політична економія. Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 627 с.

126. Риккардо Д. Начало политической экономии и налогообложения. Сочинения. М.: [б. и.], 1995. Т. 1. 318 с.

127. Россоха В.В., Шарапа О.М. Економіка АПК. 2016. № 10. С. 73–82.

128. Саблук П.Г. Стратегічні напрями аграрних реформ – перехід на інноваційну модель розвитку. Економіка АПК, 2002. № 12. С. 9.

129. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. Економіка АПК, 2007. № 2. С. 3-9.
130. Саблук П.Т. Про концентрацію державної підтримки на здійснення заходів з впровадження сучасних технологій сільськогосподарського виробництва конкурентоспроможної продукції та виробництво соціально значущих видів сільськогосподарської продукції з врахуванням вимог СОТ. Матеріали доповіді на Відділені аграрної економіки та земельних відносин УААН, м. Київ, 26.10.2007 р. К.: 2007. 13 с.
131. Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.
132. Самуельсон П. Экономика. М.: НПО «Аляюн», 1993. Т. 2. 611 с.
133. Саранчук Г.М. Інноваційний розвиток сільського господарства як основа підвищення його конкурентоспроможності. Інноваційна економіка, 2010. № 1. С. 26-32.
134. Сільське господарство України за 2008рік: стат. збірник. За ред. Ю.М. Остапчука; відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державний комітет статистики України, 2009. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
135. Сільське господарство України за 2009рік: стат. збірник. За ред. Ю.М. Остапчука; відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державний комітет статистики України, 2010. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
136. Сільське господарство України за 2012 рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2013. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
137. Сільське господарство України за 2015рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2016. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
138. Сільське господарство України за 2016 рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2017. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

139. Сіренко Н.М. Інституціональне середовище інноваційного розвитку аграрного сектора. Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2011. Вип. 3. С. 18-23.
140. Словник інноваційних слів. [ред.-упор. О.С. Мельничук]. К.: Головна редакція УРЕ, 1974. 775 с.
141. Словник сучасної економіки Макмілана [пер. з англ.]. К. Арт Ек, 2000. 640 с.
142. Смит А. Исследование о природе и причина богатства народов: в 2 т. М.: Наука, 1993. Т 1. 569 с.
143. Стародубцева О.А. Инновационный менеджмент: учебное пособие. Н.: Изд-во НГГУ, 2000. 103 с.
144. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції". Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.
145. Супіханов Б.К. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах підготовки вступу до СОТ. Економіка АПК, 2007. № 5 С. 44- 49.
146. Тваринництво України. 2009р.: стат. збірник. За ред. Ю.М. Остапчука; відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державний комітет статистики України, 2010. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
147. Тваринництво України. 2010 рік: стат. збірник. За ред. Ю.М. Остапчука; відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державний комітет статистики України, 2011. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
148. Тваринництво України. 2013р.: стат. збірник. За ред. Ю.М. Остапчука; відп. за вип. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2010. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

149. Тваринництво України. 2015 рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2016. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
150. Технологія виробництва продукції тваринництва. Підручник. О.Т. Бусенко, В.Д. Столюк, М.В. Штомпель та ін., за ред. О.Т. Бусенка. Київ: Аграрна освіта, 2001. 432 с.
151. Топіха В.І. Формування ринку тваринницької продукції в Україні: проблеми та перспективи. Миколаїв: МДАУ, 2004. 221 с.
152. Туган-Барановський М.Н. Экономические очерки. М.: [б. в.], 1998. 397 с.
153. Уильямсон О.И., Гальперина В.М. Вертикальная интеграция производства: соображение по поводу неудач рынка. Т. 2: Теория фирмы. Сп. б.: Экономическая школа, 2000. С. 11-32.
154. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: учебник для вузов. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-синтез», 1998. 600 с.
155. Федун І.Л. Ефективність інвестицій в інновації агропромислового виробництва: методологічний вимір. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу і статистики ТНЕУ, 2013. № 14. Ч. 3. С. 217-224.
156. Чирков В.Г. Показники концентрації ринку. Конкуренція, 2004. № 1 (10). С. 19-24.
157. Шкільов О.В., Іванишин В.В. Організація виробничої і підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств: підручник (2-ге видання і допов.). Кам'янець-Подільський: Медобори, 2014. 416 с.
158. Шубравська О. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект. Економіки України, 2012. № 1. С. 27-35.
159. Шумпетер Й. Теория, экономического развития. М.: Прогресс, 1982. 455 с.

160. Янковська О.І. Інноваційний процес у сільському господарстві. Наука і економіка, 2009. № 4 (16). Т. 2. С. 54-58.
161. Ang C.L., Luo M., Gay R.K.L. A knowledge-based approach to the generation of IDEF0 models. International Journal of Production Researches. 1997. vol. 35, no. 5. P. 1384–1412.
162. Ang C.L., Luo M., Gay R.K.L. Automatic generation of IDEF model. Journal of Intelligent Manufacturing. 1994. vol. 5, no. 2.3. 79–92.
163. Lu L., Ang C.L., Robert K. L. Integration of information model (IDEF1) with function model (IDEF0) for CIM information systems design. Expert Systems with Applications. 1997. vol. 10, i. 3-4. P. 373–380.
164. Nort D.C. Thomas R. P. Op. Cit. R. 2.
165. Šerifi V., Dašić P., Ječmenica R., Labović D. Functional and Information Modeling of Production Using IDEF Methods. Strojnik – Journal of Mechanical Engineering. 2009. № 55. P. 131-140.
166. Food and Agriculture Organization of the United Nations [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?ISO3=UKR>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Чисельність свиней за формами господарювання в Україні

на 1 січні, тис. голів

Рік	Всі категорії господарств	в тому числі			
		с.-г. підприємства	з них		господарства населення
			с.-г. підприємства	фермерські господарства	
1916	6469,0				
1941	9186,0	3745,0			5441,0
1946	2889,0				
1951	7766,0	4717,0			3048,6
1961	18193,0	13452,0			4741,4
1971	20746,0	15104,0			5642,0
1981	19782,7	15643,0			4139,5
1991	19426,2	14070,5	14070,5		5355,7
1992	17838,7	12563,2	12557,0	6,2	5275,5
1993	16174,9	10292,7	10912,8	16,9	5245,2
1994	15298,0	9749,0	9724,0	25,0	5549,0
1995	13945,8	8082,1	8044,3	37,8	5863,7
1996	13144,4	7152,5	7112,2	40,3	5991,9
1997	11235,6	5536,9	5496,0	40,9	5698,7
1998	9472,2	4016,4	3979,3	37,1	5455,8
1999	10083,4	4283,8	4218,4	65,4	5799,6
2000	10072,9	4108,1	4076,1	32,0	5964,8
2001	7652,3	2414,4	2360,4	54,0	5237,9
2002	8369,5	2906,5	2836,7	69,8	5463,0
2003	9203,7	3390,8	3289,4	101,4	5812,9
2004	7321,5	2272,7	2184,5	88,2	5048,8
2005	6466,1	2098,5	2016,4	82,1	4367,6
2006	7052,8	2602,4	2452,2	150,2	4450,4
2007	8055,0	3257,4	3025,4	232,0	4797,6
2008	7019,9	2869,5	2622,0	247,5	4150,4
2009	6526,0	2730,9	2500,2	230,7	3795,1
2010	7576,6	3307,9	3035,3	272,6	4268,7
2015	7350,7	3732,8	3482,6	249,9	3617,9

Додаток Б

Кореляційно-регресійна модель залежностей продуктивності ВРХ від факторів у сільськогосподарських підприємствах України за 2016 рік

ВЫВОД ИТОГОВ					
<i>Регрессионная статистика</i>					
Множественный R	0,539710437				
R-квадрат	0,291287356				
Нормированный R-квадрат	0,290339879				
Стандартная ошибка	98,60505066				
Наблюдения	1499				
Дисперсионный анализ					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	2	5978350,406	2989175,203	307,434817	1,4181E-112
Остаток	1496	14545542,2	9722,956015		
Итого	1498	20523892,6			
	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>
<i>Y</i>	110,5259861	4,287070635	25,78123746	1,3999E-121	102,1166711
<i>X1</i>	11,664392	0,545642425	21,37735533	1,08106E-88	10,59408563
<i>X2</i>	0,0112736	0,001047518	10,76220617	4,54494E-26	0,009218839

	<i>Y</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>
<i>Y</i>	1		
<i>X1</i>	0,486226868	1	
<i>X2</i>	0,273483124	0,082334612	1

	<i>Y</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>
Среднее	186,2165852	6,337848421	156,4230318
Стандартная ошибка	3,02324361	0,121007241	63,03157685
Медиана	169,6969697	5,295864662	14,59521095
Мода	100	11,6	14,28571429
Стандартное отклонение	117,0506851	4,68502782	2440,388604
Дисперсия выборки	13700,86289	21,94948567	5955496,54
Экссесс	58,58367391	32,34090929	738,7266372
Асимметричность	6,011198682	4,032323598	26,03052853
Интервал	1769,69697	61,6175	76399,98511
Минимум	63,63636364	0,2425	0,01489292
Максимум	1833,333333	61,86	76400
Сумма	279138,6612	9500,434784	234478,1247
Счет	1499	1499	1499

Додаток В

Кореляційно-регресійна модель залежностей продуктивності свиней від виробничих витрат

Показники регресійної статистики						
Коефіцієнт множинної регресії R	0,794528					
Коефіцієнт детермінації R ²	0,631275					
Нормований коефіцієнт детермінації R ²	0,619381					
Стандартна помилка	69,83078					
Наблюдения	65					
Дисперсійний аналіз						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значущість F</i>	
Регресія	2	517608,6	258804,3	53,0735	3,7E-14	
Залишок	62	302332,9	4876,338			
Разом	64	819941,5				
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна помилка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>t-критерій Стьюдента</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>
Y-пересечение	161,7103	29,20879	5,536357	6,65E-07	103,3228	220,0977
X1	0,097426	0,015075	6,462618	1,81E-08	0,067291	0,127561
X2	0,244171	0,075576	3,230786	0,001977	0,093096	0,395247

	<i>Y</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>
середнє	405,6392041	2141,005232	144,7295624
стандартна помилка	14,03927802	85,51268679	17,05733994
медіана	395,3903794	2116,763701	105,1852156
Мода	Н/Д	Н/Д	Н/Д
Стандартне відхилення	113,188278	689,4253216	137,5206711
дисперсія вибірки	12811,58628	475307,2741	18911,93498
ексцес	-0,27298417	0,323386316	7,989278658
асиметричність	0,388524249	0,371440338	2,694856479
інтервал	503,1385834	3434,426732	728,1549837
мінімум	213,2578811	427,3752013	18,84501634
максимум	716,3964645	3861,801934	747
сума	26366,54826	139165,3401	9407,421556
рахунок	65	65	65

Додаток Г

Кореляційно-регресійна модель залежностей рентабельності яловичини від факторів у сільськогосподарських підприємствах України за 2016 рік

ВЫВОД ИТОГОВ						
<i>Регрессионная статистика</i>						
Множественный R	0,59961					
R-квадрат	0,359531					
Нормированный R-квадрат	0,358309					
Стандартная ошибка	39,69851					
Наблюдения	1576					
Дисперсионный анализ						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>	
Регрессия	3	1390721	463573,5	294,151	1,5E-151	
Остаток	1572	2477427	1575,971			
Итого	1575	3868147				
	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
<i>Y</i>	-99,5788	4,859986	-20,4895	6,95E-83	-109,112	-90,0461
<i>X1</i>	0,147231	0,0074	19,89645	9,58E-79	0,132717	0,161746
<i>X2</i>	0,025695	0,002521	10,19408	1,13E-23	0,020751	0,030639
<i>X2</i>	0,618145	0,069851	8,849503	2,32E-18	0,481134	0,755156

	<i>Y</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>	<i>X2</i>
<i>Y</i>	1			
<i>X1</i>	0,512518	1		
<i>X2</i>	0,364846	0,227672	1	
<i>X2</i>	0,345764	0,231433	0,275204	1

	<i>Y</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>	<i>X2</i>
Среднее	-16,3458	184,7482	1963,819	9,01484
Стандартная ошибка	1,248341	3,555203	10,56191	0,381471
Медиана	-19,7987	164,7055	1957,108	3,966555
Мода	0	150	1500	100
Стандартное отклонение	49,55771	141,1375	419,2957	15,14398
Дисперсия выборки	2455,967	19919,8	175808,9	229,3402
Экссесс	109,3039	50,49544	7,230921	14,91134
Асимметричность	6,745246	5,745013	1,110386	3,613649

Додаток Д

Вихідні дані для прогнозування індикаторів розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції в Тернопільській області

Рік	М'ясне поголів'я ВРХ, тис. гол.	Поголів'я свиней, тис. гол.	Поголів'я птиці, тис. гол.	Виробництво м'яса у забійній вазі, тис. т	Середньодобові прирости ВРХ на вирощуванні, відгодівлі та нагулі, г	Середньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівлі, г	Фонд споживання м'яса та м'ясної продукції, тис. т	Споживання м'яса та м'ясної продукції на 1 ос., кг
2005	109,4	285,8	4729,8	39,9	435	237	41	36,7
2006	105,7	329,4	4389,5	39,5	439	293	42,2	38,1
2007	89,3	318,5	4351,4	40,4	472	298	44,3	40,2
2008	85,5	305,5	4356	38,1	500	327	47	42,9
2009	81,5	351,7	4335,6	34,9	514	357	46,6	42,7
2010	70,5	369,7	4336,7	37,1	526	376	49,4	45,5
2011	72,9	344,5	4347,6	38,3	515	371	48,9	45,2
2012	84,1	372,1	4612,8	40,5	543	429	50,4	46,7
2013	78,8	406,9	5066,5	47,6	571	485	50,5	47
2014	63,5	426,5	5018,7	53,9	559	528	50,9	47,5
2015	59,3	439,5	5139	55,1	568	503	51,1	47,9
2016	57	422,9	4888,2	52,6	—	—	49,5	46,6

Джерело: [134-138; 146-149].

Додаток Е

Вихідні дані для прогнозування індикаторів розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції в Україні

Рік	М'ясне поголів'я ВРХ, тис. гол.	Поголів'я свиней, тис. гол.	Поголів'я птиці, тис. гол.	Частка поголів'я ВРХ у господарствах населення, %	Виробництво м'яса у забійній вазі, тис. т	Середньодобові прирости ВРХ на виращуванні, відгодівлі та нагулі, г	Середньодобові прирости свиней на виращуванні та відгодівлі, г	Вихід приплоду телят у розрахунку на 100 маток, гол.	Фонд споживання м'яса та м'ясної продукції, тис. т	Обсяг експорту м'яса та м'ясної продукції, тис. т	Споживання м'яса та м'ясної продукції на 1 ос., кг
2000	4465,4	7652,3	123722	—	1662,8	—	—	—	—	—	—
2001	4503	8369,5	136811	—	1517,4	—	—	—	—	—	—
2002	4392,8	9203,7	147445,4	—	1647,9	—	—	—	—	—	—
2003	3428,6	7321,5	142373,8	—	1724,7	—	—	—	—	—	—
2004	2976,9	6466,1	152783,2	—	1599,6	—	—	—	—	—	—
2005	2879	7052,8	161993,5	61,7	1597	392	281	78	1844	82	39,1
2006	2828,7	8055	166531	62,8	1723,2	401	294	78	1967	29	46
2007	2395	7019,9	169290,3	64,9	1911,7	416	307	75	2125	45	45,7
2008	2222,7	6526	177555,9	66,1	1905,9	449	361	73	2340	28	50,6
2009	2090,2	7576,6	191446,4	66,3	1917,4	469	375	74	2290	40	49,7
2010	1863,2	7960,4	203839,8	66	2059	461	375	73	2384	48	52
2011	1843,6	7373,2	200760,6	65,9	2143,8	481	414	73	2339	79	51,2
2012	2091,6	7576,7	214070,6	67,6	2209,6	504	448	73	2478	125	54,4
2013	2025,2	7922,2	230289,8	68,3	2389,4	508	474	72	2550	182	56,1
2014	1621,3	7350,7	213335,7	66,3	2359,6	525	481	70	2325	218	54,1
2015	1583,7	7079	203986,2	66,1	2322,6	536	482	71	2179	245	50,9
2016	1573,4	6669,1	201668	67	2323,6	—	—	—	2195	303	51,4

Джерело: [134-138; 146-149].

Додаток Є

Вихідні дані для побудови дендрограми подібності регіонів України за основними показниками формування та функціонування ринку м'яса та м'ясних продуктів

Адміністративна область	Поголів'я ВРХ, тис. гол.	Поголів'я свиней, тис. гол.	Площа пасовищ на 1 тис. гол. ВРХ, га	Припадає с.-г. тварин на 1 ос. (у живій вазі), т	Обсяг м'яса (у забійній вазі) у розрахунку на 1 ос., т	Середньорічний темп збільшення обсягів виробництва м'яса (у забійній вазі), %	Співвідношення попиту та пропозиції м'яса та м'ясних продуктів, %	Обсяги споживання м'яса та м'ясних продуктів у розрахунку на 1 тис. ос, т
Вінницька	301	371	1	282	204	11	100	53
Волинська	157	307	6	150	118	2	100	50
Дніпропетровська	130	470	0	99	74	3	100	62
Донецька	72	445	4	29	20	-10	99	54
Житомирська	167	176	2	66	43	2	100	49
Закарпатська	128	275	0	54	41	-7	100	48
Запорізька	105	304	10	45	33	-6	100	51
Івано-Франківська	159	313	0	87	58	-2	100	43
Київська	134	467	13	149	115	-8	98	167
Кіровоградська	104	254	1	74	54	-1	100	53
Луганська	58	66	28	13	10	-25	91	40
Львівська	203	349	6	64	49	-1	99	49
Миколаївська	135	115	1	39	27	-7	100	47
Одеська	179	350	2	27	19	-1	100	47
Полтавська	256	409	6	79	56	1	99	51
Рівненська	146	282	4	67	47	-4	99	48
Сумська	147	140	7	60	41	1	100	47
Тернопільська	154	440	0	70	50	-1	100	47
Харківська	196	300	10	50	35	0	98	51
Херсонська	107	166	0	69	39	-8	100	53
Хмельницька	230	340	0	76	51	-1	100	49
Черкаська	186	400	8	354	263	0	100	51
Чернівецька	90	148	0	68	46	1	100	44
Чернігівська	205	194	7	48	34	-8	100	47

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.